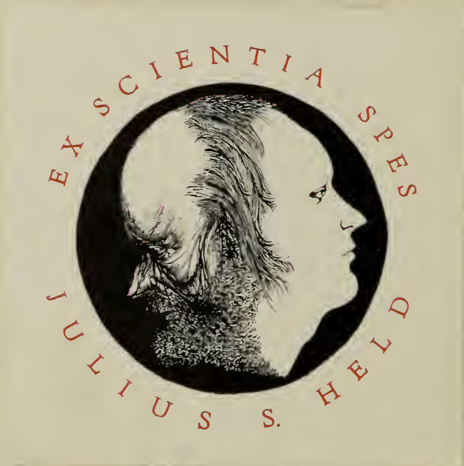

5

First edition

Engravings pp. 9, 10, 11, 14, 17, 21, 51, 72, 74, 75, 81, 83, 91, 93, 95, 106, 109, 110, 111, 116, 117, and Printer's Mark.

(a much inferior 2nd edition offered 1993 by H. Schumann, Zürich for $ 250.00 (sfr. 400)

John Moore Jr

From

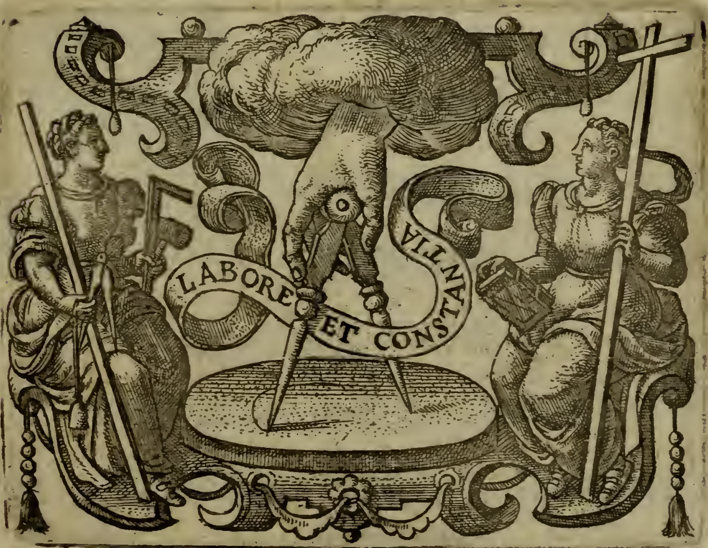
Henry Talbot Moore.

Jany 7th 1869

IVSTI LIPSI
DE CRVCE
LIBRI TRES

Ad ſacram profanámque hiſtoriam vtiles.

Vnà cum NOTIS.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam, & Ioannem Moretum.
M.D. XCIII.

Cum Priuilegijs Cæſareo & Regio.

AD
TRES ORDINES BRABANTIAE

ANTISTITES
NOBILES
MAGISTRATVS.

LIBELLOS de CRVCE quos ſcripſi, meritiſſimò ad vos defero, patriæ noſtræ primores viri. Primùm, quia in ſolo veſtro concepti natíque ſunt, in hac Louanienſi vrbe: tum quia aura fauoris veſtri elicuit, qui me benignè huc arceſſendum putaſtis, bono rei litterariæ & iuuentutis. Laudo hunc animum, àtque etiam miror. qui in tot circumſtantibus turbis, & cùm vndique inſonuit

bellorum tuba; tibias tamē & fiſtulas, vt ſic dicam, Muſarum cogitatis, & pacis artes neglectum non itis inter media arma. Quod rectè & vtiliter à vobis fieri, prudentes magis ſentiunt quàm vulgus. Nam reuera, inclyti Ordines, hæc non ornamenta ſolùm reip. ſunt, ſed auxilia & fulcra. Tollite; quid niſi ſquallor & tenebræ occupant, & ferox quædam, aut vt veriùs dicam, ferina vita? Ab omni æuo (Annales ſacros & profanos cōſulite) Deus exſtare artes iſtas voluit, velut pharos & lucentes quoſdam ignes in tempeſtuoſo mari. Iſtæ pacem dirigunt, bellum dirimunt: iſtæ vitia virtutéſque premunt aut excitant, teſtes temporum, arbitræ meritorum. Reges, & magna illa nomina, oblíuio-

nem

nem æternam iamnunc cogitent, niſi pennatus iſte currus euehat, & oſtendat per æuum & per gentes. Quid argumenta colligo? vno verbo rem dixi, Deus exſtare artes iſtas voluit: & hoc quoque ab eo, quod vos iuuatis. Eat in ſæcula, fuiſſe in vnâ prouinciâ per quinque ampliùs luſtra bellum, ídque ciuile, imò inteſtinum; collapſa tractu, aut deiecta impetu omnia; publicam priuatámque inopiam: vos animo ſtetiſſe dites & vberes, & de rebus ſalutaribus iudicaſſe magis quàm computaſſe. Enimuerò facite ita Ordines, manum labenti patriæ ſupponite, nec præſentia ſolùm in oculis habete, ſed futura. Potens ille Deus viuit, & magnus noſter Rex: vterque auxi-

liabitur, ille & iſte in ſuâ cauſſâ. Interea CRVCEM accipite, atque etiam ferte. Vt columna, quæ recta ſtat, impoſito magis pondere firmatur: ſic altas rectáſque mentes oportet, non cedere oneri, ſed obniti. Vos per vos facietis. ita vterque ille faueat & auxilietur, quem dixi. Louanij, pridie Nonas Nouemb. ∞. IↃ. XCII.

AD LECTOREM.

HAbes *Lector quæ de Cruce ſcripſimus, ſed germana. Anteà atque alibi quæ edita (credes hoc nobis) non ſunt noſtra. Quid ergo? non illa dictauimus? Fortaſſe. ſed ô imperitiam! quaſi edendi illo fine. Reuerentior poſteritatis ſum: & aliud ſcio eſſe Schedia, aliud Opera; nec ſubitaria hæc noſtra dedicanda in Memoriæ templo. Quid, quod alij grauiùs etiam peccant? qui excipiunt aut intercipiunt dicta aut oratiunculas noſtras, & in contumeliam mei diuulgant. Aliter non accipio. Aeuum hoc vt multis delictis fibulam, ita petulantiæ & licentiæ laxat: & quod auet procaciſſimus quiſque, id etiam audet. Ego ſemel & ſeriò teſtor, audite qui in Europâ.* NIHIL MEVM EST, AVT ERIT, QVOD NON DE AVTOGRAPHO MEO, ET ME VOLENTE, SIT EXPRESSVM. *Quicunque aliter, mihi iniuriam facit, vobis fucum. Deus bone, hæc monenda publicè eſſe? Ecce in bona opéſque externas ius eſt non viuo mihi ſolùm ſed mortuo, & ſolatium fati eſt voluntas vltra fatum: in iſtis animi & ingenij verè bonis non idem erit? Reprimite Principes qui poteſtis, & vos lectores quâ poteſtis: illi punien-*

puniendo, vos ſpernendo. Ego præter teſtari nihil habeo. & hoc etiam addo, Siquid vſquam præter religionem moréſque veterum, non agnoſco: & tibi adhæreo Statu felix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli Petrus & Paulus cum ſanguine ſuo profuderunt. *Hæc ex animo ſcripta, vt in animum demittas, te, per ſpes tuas & per quidquid carum eſt, Lector rogo.*

Hoc de Romanâ Tertull. pręſcript. adu. hæret. cap. XXXVI.

I N

IN
IVSTI LIPSI V. CL. DE CRVCE LIBRVM,
ad Principes Chriſtianos Elegia IOANNIS BOCHII S. P. Q. Antuerpienſi à Secretis.

SI QVA ſalutiferi tangit vos gloria ſigni,
Si qua fides, ſi quis relligionis amor;
Si meritum Crucis, & ſtudiũ vos excitat vllum,
Et memores veſtri nominis eſſe iuuat;
Chriſtiadûm o proceres, poſitis aduertite mentes
Rebus, & hoc vno figite corda libro.
Hic decus, & factis ſeges hic vberrima veſtris,
Laurus & hic vero Principe digna viret.
Qua genus humanum deuicta morte triumphat
Arbore, cui noſtræ ſtemma ſalutis ineſt.
Ipſa Dei pietas ramorum amplexibus hæret,
Et riguus Chriſti ſanguine vernat apex.
De trunco fidei pendent myſteria noſtræ,
Maieſtate Deus, corpore verus homo.
Radicem cruor innocui puriſſimus agni,
Qui lauat humanæ vulnera ſortis, alit.
O crux, o columen, ſpes vnica, planta ſalutis,
O lignum ætherij fertile depoſiti,
Noxia prima fuit miſeris mortalibus arbor,
Damna ſed hæc medica noſtra reſarcit ope.
Protulit illa necem, vitam hæc, erat illa doloris
Mater, at hæc plauſus, lætitiæque fuit.
Perque nefas, vitiumque ſuo de ſemine, cælum
Clauſerat illa fores hac reſerante patent.
Illam Tænario fallax è gurgite ſerpens
Occupat, impietas, & furor, ira, dolus.

Hanc natus genitore Deo, qui fœderis obſes,
Lethæo veteres carcere traxit auos.
Nec voluit ſeros Erebo parere nepotes,
Colla ſed excuſſo libera ferre iugo.
Victricis vexilla Crucis, credentibus omen
Extulit, imperij ſigna futura ſui.
Vmbrarum hæc oculis haud aſpicit arbiter æquis,
Sæuit, & auxiliis expedit arma nouis.
In Crucis excidium Latias aptare ſecures
Apparat, & dominæ concitat vrbis opem.
Primáque Cæſareus tentauit verbera lictor
Incaſſum, & rabie proficiente nihil.
Nam lignum Crucis ad quoſvis obduruit ictus,
Statque magis, quanto cæditur illa magis.
Chriſtiadûmque fides numerum cruciatibus auget,
Et Crucis imperium creſcere pœna facit.
Crux vicit crucis artifices, tormenta propago,
Vnus & innumeros Chriſtus in orbe Deos.
Non tamen antiquus furiarum in ſede quieſcit
Hoſtis, at indicto prælia Marte ciet.
Omnia conquirit pœnarum inuenta, tyrannos,
Monſtra, faces, laqueos, flagra, metalla, feras.
Donec Romuleos Chriſti victoria faſces
Subdidit, & victo Cæſare iura dedit.
Hinc aquilæ ceßêre Cruci, vaſtúmque per orbem
Crux fuit auguſtis gloria prima viris.
Vt quoties fera barbaries, aut nominis hoſtis
Chriſtiadûm, ſacræ mouerit arma Cruci;
Arſacides, vel mollis Arabs, Macedûmque phalanges,
Pontus, & Iſmarij Luna ſuperba ducis;
Aut Scytha, vel Garamas, mediis vel Syrtibus Ammon,
Errorum aut furiis gens agitata nouis;
Protinus intrepidis animis, armiſque paratis,
Sancta ſalutifera pro Cruce turba ſtetit.

Nunc

Nunc idem, & rabie nunc imminet hoſtis eadem,
O proceres, eadem cauſſa tuenda Crucis.
Iungite communes fata in communia dextras,
Ne pereant omnes, dum ſibi quiſque cauet.
Crux acies volet in medias, hoc vincite ſigno,
Cui didicit famulas mors dare victa manus.
Quod ſtygij tremuere lacus, quod mundus, & hoſtis
Quo viſo, trepida perdidit arma fuga.
Hæc monet antiqui ſcrutator Lipſius æui,
Et ſtimulos ſcriptis ſubdit ad arma ſuis.
Vile crucis quondam leti genus eruit vmbris,
Pœnaque ſupplicij quanta, quibuſque fuit.
Exemploque docet, tantum ſi dedecus inſons
Mortis, ob humani criminis acta tulit;
Si Deus eſſe reus voluit, culpamque piauit,
Deleuitque necem morte, cruore nefas;
Hortari benefacta Crucis vos ſtringere ferrum
Pro Cruce, coniunctas ſumere tela manus.
Hoc vos ſancta fides (nam defenſoribus iſtis
Tempus eget) pietas, officiumque rogant.
Arma dabunt ſuperi victricia, teſſera Chriſtus,
Crux ſignum, noſter buccina Iuſtus erit.

DE IVSTI LIPSI LIBRIS DE CRVCE,

MICHAELIS VANDER-HAGEN ANTVERPIENSIS

Ad Lectorem Epigramma.

SI te priſca iuuant: hoc, docti, DE CRVCE, LIPSI,
    Ingentis plenum, volue, laboris opus.
Supplicium Crucis ille vetus deſcribit ad vnguem,
    Quale fuit, noſtram SALVIFICAMQVE CRVCEM:
In qua hominum lapſus, ſcelerumque Piator, atrocem
    Mortem, inſons, multo ſanguine paſſus erat.
Vnde noua extinctis lux extitit, vnde ſepultis
    Vita oriens, rutilam ſuſtulit alta facem.
Vnde redemptio & alma reconciliatio manant:
    Vnde perennantis flumina pacis eunt.
Iſta vetuſtatis reſerat penetralia, Lector,
    Vtere eo; & quantus, diſce, vir ille ſiet.

IN CLAR. VIRI
IVSTI LIPSI
DE CRVCE LIBROS.

LIPSI, *Palladiæ decus coronæ,*
LIPSI, *delicium nouem Sororum,*
Quo nec eſt melior benigniórque:
Iam loquax nimium, nec æqua lingua,
Quæ, vah, artibus abrogare ſanctam
Virtutem ſolet ac politiori
Doctrinæ, reprimetur illa, nam tu,
Qui doctiſsimus vnus es virorum,
Vnus es ſimul optimus virorum.
Eſt curæ pietas, & ipſa virtus,
Hac doctrina velut politur auro.
Teſtes DE CRVCE *ſunto tres Libelli*
Docti, Iupiter! & pij libelli.
Coniunctam, bone lector, hîc videre
Virtutem licet eruditioni.

Balthaſar Moretus I. F.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI.

PRECATIVNCVLA. Materies & ordo operis. Cap. I. folio 1.

Crucis nomen polyſemon. Hæc noſtra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum & Infame. Sed & Crux non in ligno. Cap. II. fol. 2.

Nomina phraſéſue ad hoc ſupplicium: Figere, Configere, Cruciare. item Cruciarius, pro appendendo. Cap. III. fol. 3.

Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem: Heſychius & Ouidius emendati, iſte etiam explicatus. Cap. IIII. fol. 5.

Diuiſio prima Crucium: & de ſpecie vetuſtiſſima dictum, Affixione. Tertullianus per occaſionem correctus, atque Iſis eadem cum Cerere exiſtimata. Cap. V. fol. 8.

Altera Simplicis Crucis ſpecies, Infixio. Seneca, Heſychius, Plato, Plinius, illuſtrati. Cap. VI. fol. 10.

In genere de Cruce Compactâ: tum de primâ eius ſpecie, Decuſſatâ. & an hæc ſit Andræana? Cap. VII. fol. 12.

Commiſſa Crux quid nobis ſit? exemplis teſtibuſque aſſerta, tum etiam veſtigio noſtræ linguæ. Cap. VIII. fol. 15.

Affirmata Crux Immiſſa è ſcriptis maximè Patrum: ipſi alij per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati. Cap. IX. fol. 17.

In quâ Crucium formâ Chriſtus mortem tulerit? videri in vltimâ, argumento è Patribus & picturis. Ruffini non bona fides notata in verbis Pauli citandis ſiue explicandis. Cap. X. fo. 22.

Apud pleraſque gentium Cruces ferè vſitatas. Apud Syros, Iudæos, Ægyptios, Perſas, Afros, Græcos, maximè Romanos. Quando apud eos cœperit? An & apud Germanos? Cap. XI. folio 24.

Apud Romanos vile fuiſſe hoc ſupplicium, & plurimùm ſeruorum. Quas ob cauſſas ij affecti. Cap. XII. fol. 26.

Etiam liberi quidam in crucem dati, ſed viliores aut nocentiores: vt Latrones, Sicarij, Falſarij, atque alibi & Fures. Cap. XIII folio 29.

Quæ cauſſa falſò aſſignata in Cruce Chriſti? videri Innouationem & Seditionem eſſe. Cap. XIIII. fol. 30.

Crux interdum liberè & laxè vagata: in hoſtes, in ſeditioſos, In Chriſtianos, in fœminas denique. Cap. XV. fol. 31.

LIBRI SECVNDI.

Tranſitio ad Modum figendi præmiſſum de atrocitate huius ſupplicij, quod Summum & Extremum dictum. Cap. I. fol. 33.
Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more ſemper anteiuit. Cap. II. fol. 34.
Flagellorum & Virgarum diſcrimen. Illa magis vilia, & magis acerba eſſe. ſolere & talis aſperari. Cap. III. fol. 35.
Solitos ad Columnam verberari; atque aliàs per viam. De ipsâ columnâ cui ſacrum corpus annexum. Cap. IIII. fol. 38.
Crucem ſuam tuliſſe, aut totam, aut eius partem. Cap. V. fol. 39.
Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos. Cap. VI. fo. 41.
In ipſa Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terrâ depoſitam? id quæſitum, & vtrimque firmatum. Cap. VII. fol. 42.
Clauis figi ſolitos, interdum funibus adſtringi. Cap. VIII. fo. 45.
In quibus partibus claui, & quo numero. Cap. IX. fol. 47.
Ordo & modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce ſuſpendaneum? Cap. X. fol. 49.
De Titulo, quid is Latinis? quomodo aſſcriptus aut prælatus. Cap. XI. fol. 52.
Poſt fixionem, quomodo mortui in Cruce? languore, aut fame. Vitalitas quorundam. Cap. XII. fol. 53.
Quoſdam à volucribus, aut feris etiam viuos laceratos, & pleroſque omnes mortuos. interdum & lanceis interfectos. Cap. XIII. fol. 55.
Crurifragium à Cruce remotum Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo? Cap. XIIII. fol. 57.
Corrumpi in Cruce paſſi ſunt, & nefas ſepelire. Cap. XV. fo. 59.
Cuſtodia & miles ad Crucē, ne quis detraheret. Cap. XVI. fo. 60.

LIBRI TERTII.

Tranſitio ad Rarum figendi Modum. Furca diuiſa, & hic de Ignominioſâ dictum. Cap. I. fol. 62.
De Furcâ Pœnali, & cæſos ſub eâ ad mortem. Cap. II. fol. 63.
Ligatos ad Furcam in Crucem ſolere tolli, Furcam & patibulum videri eadem, aut haud longè diſſita. Cap. III. fol. 65.
Quæ forma Furcæ fuerit, obſcurè traditum in veterum ſcriptis. Cap. IIII. fol. 68.
Ex iis tres ſententiæ erutæ, & ſingulæ explicatæ. Tertiam πιθανωτάτην videri. Cap. V. fol. 70.
Ratio ſuſpendendi per ſingulas illas formas expoſita, atq; etiam oculis propoſita. Cap. VI. fol. 73.

De No-

De Nouâ Furcâ, quæ noſtrum Patibulum. Tribonianum ſubſtituiſſe paſſim in Legum libris. Cap. VII. fol. 75.

De Raro modo in Schemate. & primùm de Inuersâ ſuſpenſione. Cap. VIII. fol. 76.

De obliqua ſuſpenſione, de varicante, & inter arbores ſciſſione. Cap. IX. fol. 79.

De Modo qui Fine diuerſus. primùm de his qui in Cruce vſtulati. Cap. X. fol. 80.

De his qui beſtiis in Cruce obiecti. Cap XI. fol. 82.

De mortuorum in Cruce ſuſpenſione. Cap. XII. fol. 83.

E quo ligno Crux fuerit? Item in Monte plerumque defixam, ipſam ſæpe altiuſculam. Cap. XIII. fol. 84.

Crux ſublata, atque etiam Crurifragium fortaſſe. Quando id factum, quæſitum. Cap. XIIII. fol. 87.

Honores quos Conſtantinus Cruci habitum iuit. Signis ea & vexillis impoſita, aut inſerta. Cap. XV. fol. 89.

Crux in militum armis: in Imperatorum capite & manibus: in monachorum veſte: inſeri eam præferunt & templa. Cap. XVI. fol. 91.

Laudatiuncula Crucis. Cap. XVII. fol. 95.

IVSTI LIPSI DE CRVCE LIBER I.

CAP. I.

Precatiuncula. Materies & ordo operis.

AGGREDIOR de CRVCE ſcribere, ſed tuam priùs opem auxiliumq́ue inuocans qui eam conſecraſti, & infame illud lignum inſtrumentum feciſti publicæ ſalutis. Tu Deus à Deo genite, homo ex homine genite, hominibus genite, da mihi vera, da recta ſcribere, tibi in honorem, Cruci in ſplendorem, nobis in fructum. Materies & ordo mei operis iſte. *Quid* Crux, & *Cuiuſmodi* fuerit: *Vbi*, *Quare*, *Quomodo*, & *Quatenus* vſurpata. Hæc omnia non diſtinctè ſolùm, ſed diffuſè dicam: nec diſplicebit accuratio illi, cui ſalutare hoc ſignum placebit.

CAP. II.

Crucis nomen polyſemon. Hæc noſtra Gabalus etiam dicta; item Infelix lignum, & Infame. Sed & Crux non in ligno.

CRVX ſignificatione duplici, Laxâ & Adſtrictâ. Illa eſt, cùm pro omni angore, tormento, atque etiam interitu ſumunt. vt Comici paſſim, qui *Abire* iubent *in malam Crucem*: vt Gracchus, qui dixit (alio etiam genere) *Malo Cruce perire*: vt Plautus de homine merſo aquis, *Abſtractum in maximam malam Crucem*. Sed & Terentius à cruciando, Meretrices dixit *Cruces*: nec diſſimiliter Plautus, *Aliqua mala Crux ſemper eſt, quæ aliquid petat*. Paullo diuerſius illud eiuſdem: *Quæ te mala Crux agitat*? quód adfine iſtis, Quæ laruæ, aut quæ intemperiæ? At Adſtricta ſignificatio eſt hæc mea, & vulgo receptiſſima, cùm peculiariter cruciatum & interitum notamus in ligno. Quid ita? credo, quia eximius ille, mors tarda & planè cum ſenſu. Dixerunt & alio nomine *Gabalum*. Nonius ex Varrone citat: *Nos barbari quòd nocentes in gabalum ſuffigimus homines, vos non barbari noxios abſoluitis*. Quæ vox etiam in priſcis Gloſſis, ſed vocali mediâ mutante: *Gabulum*, βάσανος. explicatque laxè, vt vides, & pro quocunque tormento. Dixerunt aliter, *Infelicem arborem, lignum, ſtipitem*. In carmine horrendo apud Liuium: *Caput obnubito, arbori infelici ſuſpen-*

Crux quidquid cruciat. — Menæch. Prolog. — Aulular. — Ibidem. — *Mors in ligno.* — *Gabalus.* — *In Gabalum.* — *Infelix arbor.* — Lib. 1.

ſuſpendito. De Cruce accipi res docet, & Cicero, qui in eâ pro Rabirio palàm ſic interpretatur. & Seneca: *Inuenitur qui velit adactus ad infelix illud lignum trahere animam tot tormenta tracturam.* Minutius Felix: *Deus ligneus, rogi fortaſſe vel infelicis ſtipitis portio*: id eſt, crucis. Dixit & *Infamem* Poëta incertus

Epiſt. CI. | *Infelix lignum.* | In Octauio. | *Infelix ſtipes.* | *Infamis ſtipes.* | In Catalect. Virg.

Noxius infami diſtrictus ſtipite membra,
Sperat & à fixâ poſſe redire Cruce.

Natæ appellationes à iudicio & ſenſu vulgi, quibus hoc ſupplicium in horrore pariter & vilitate. Itaque Apuleius (in meo quidem & priſco libro) *Damnatam Crucem* dixit. **Damnatæ*, inquit, *iam Crucis candidatus*: bene, & pro hoc ſenſu. Etſi autem Crux propriè in ligno: tamen adnoto, ſimilitudine etiam ita dictam ſuſpenſionem aut fixionem in aliâ paraturâ. puta in monte aut petrâ. Sic Tertulliano ſunt *Cruces Caucaſorum*, alludenti ad Promethea illic affixum: quem ipſum Lucianus deſcribit & appellat σταυρωθέντα. Sic & Manilius de Andromeda, quæ in ſcopulo vincta & ceto expoſita: *Et cruce virgineâ moritura puella pependit.*

Lib. I. de Aſin. | *Vulgò *deſtinatæ.* | Lib. I. aduerſus Marc. ca. I. | *Cruces in petrâ.* | Lib. V.

CAP. III.

Nomina phraſéſue ad hoc ſupplicium: Figere, Configere, Cruciare. item Cruciarius, pro appendendo.

CRVCIS hæc nomina: ſupplicij quod per eam, iſta. *Cruci ſuffigere.* vt Velleius de piratis, quos Cæſar, inquit, *Cruci ſuffixit. In cruce ſuf-*

figere. vt Hirtius. *Iuba Numidas eos, qui loco amiſſo fugâ ſe receperant, in cruce omnes ſuffixit.* Item *Cruci affigere*, & *Cruci figere*, crebra in libris. Illud minùs, *Figere* ἁπλῶς & ſine additione. Tertullianus ſic vtitur: *Taceo quòd figitur* (Chriſtus:) *in hoc enim venerat.* Quod idem *Configere* Paulinus Nolanus Epiſcopus dixit: De bello Africo. Figere. De patientia, cap. III. Configere. Natali IX. Felic.

Agnoſcant trepidi, quem confixere rebelles.

de Chriſto ad iudicium venturo. Etſi Tertullianus paullo aliter, *veterem hominem confixum eſſe Chriſto* dicit: quod vulgò, *vnà crucifixum*. Suo etiam & proprio verbo appellarunt *Cruciare*. Auſonius: De Reſur. carn. cap. XLVII. Cruciare. In Cupidine crucif.

——*Cruciauerat illic*
Spreta olim, memorē Veneris, Proſerpina Adonim.

Hegeſippus: *Capiebantur innumeri* (Iudæi,) *quingenti fermè ad diem cruciabantur*. quod eſt in crucem agebantur: atque Ioſephus in iſtâ ipsâ re dixerat, ἀνεσταυροῦντο. Paulinus: Lib. V. ca. XVIII. Lib. VI. Excid. cap. XII. Natal. IX. Fel.

——*Cruciatâ in carne coruſcum*
Agnoſcant trepidi.

Gloſſæ veteres: *Cruciat*,* *crucificat*, σταυροῖ. Ita & *Cruciarius* dictus, is qui in cruce, vel qui eâ dignus. In ipsâ, vt Petronius: *Cruciarij vnius parentes vt viderunt noctu laxatam cuſtodiam, detraxêre pendentem.* Et in Declamationibus Calpurnij Flacci inſcriptio: *Pædagogus cruciarius*, &: *Peregrinus cruciarius*. de his qui appenſi iam in cruce. At qui eâ digni, per conuicium aut minas quoque ſic nominati. Iſidorus: *Cruciarius, eo quòd ſit cruce dignus.* *Ita eadem: Crucificatus, ἐσταυρωμένος. Cruciarius, ὁ σταυρωθεὶς. In Satyr. Declamat. XVII. & XXIII. Cruciarius, ὁ σταυρώσιμος.

gnus. Apuleius: *Nec tantillum cruciarius ille deterritus*. Lib. xxix. Ammianus: *Longum eſt, quæ cruciarius ille conflauit.*

CAP. IIII.

Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Heſychius & Ouidius emendati, iſte etiam explicatus.

ISTA Latinis: Græcis duo ferè Crucis nomina, Σταυρὸς & Σκόλοψ. Illud frequentius: quod tamen propriè non niſi ſtipitem ſignat ſingularem & erectum. Latinè dixeris *Palum* ſiue *Vallum*. Σταυρὸς quid?

In Odyſſ. ξ. initio. Euſtathius: Σταυροὶ, ὄρθα καὶ ἀπωξυμμένα ξύλα· τὰ καὶ σταύαρα παρὰ τοῖς μὴ καλῶς λαλοῦσιν εὐγλώσσως· γίνονται δὲ παρὰ τὴν εἰς ἀέρα στάσιν, ἢ παρὰ τὸ εἰς εὖρος ἵστασθαι. οἱ δὲ αὐτοὶ Σκόλοπες λέγονται: *Stauri ſunt ligna recta & præacuta: quæ & Stauara dicuntur ab iis qui minùs ingenuè loquuntur. facta vox, vel quòd ad aërem ſtent, vel quòd in latum. Hi ipſi & Scolopes dicuntur.* Vnde vox facta? Quod ait, εἰς εὖρος vel *in latum*, de pluribus iunctis verum eſt, vt ſolet in caſtrorum vallo. Neque immuto; etſi ex Heſychio paullo aliter deriuante, poſſim. Ille ſic: Σταυροὶ, οἱ καταπεπηγότες σκόλοπες, χάρακες, καὶ πάντα τὰ ἑστῶτα ξύλα. ἀπὸ τοῦ ἑστάναι σταυροὶ, ἢ ἐκ τοῦ εἰς τὴν αὔραν ἵστασθαι: *Stauri, defixi ſtipites ſunt, valli, & omnia ligna recta ſtantia: ab eo quòd ſtent Stauri, vel quòd ad auram conſiſtant.* Alluſiſſe ad poſtremum hoc etymon Prudentius videatur. Περὶ στεφ. Hymn. xi.

—— *Crux iſtum tollat in auras*
Viuenteſque oculos offerat alitibus.

Hæc Grammatici. ſed Lucianus ingenioſè & pro argumento, in Iudicio vocalium, deriuat à Tau litterâ, quæ figurâ crucem refert. Ait ἀπὸ τούτου (τοῦ Ταῦ) καὶ τῷ τεχνήματι τῷ πονηρῷ τὴν πονηρὰν ἐπωνυμίαν συνελθεῖν: *ab iſtâ etiam, inſtrumento peſſimo* (cruci) *peſſimum nomen veniſſe*. Atque hoc in fine etiam dialogi iterat. Iam Σκόλοψ propriè, vallum, ſudemque ſignificat acutam. Heſychius: Σκόλοπες, ὀξέα ξύλα ὀρθά: *Scolopes, acuta ligna, recta.* Homerus:

Luciani iocoſa deriuatio.

Σκόλοψ quid?

——Σκόλοπες γὰρ ἐν αὐτῇ [τάφρῳ] *Iliad. μ. verſ. 63.*
Ὀξέες ἑστᾶσιν.

Ibi Euſtathius: Σκόλοπες, ὀρθὰ ξύλα καὶ ὀξέα, ἃ καὶ σταυροὺς ἐκάλουν· ἐφ' οὓς οἱ κρεμασθέντες ἀνεσταυρῶσθαι καὶ ἀνεσκολοπίσθαι ἐλέγοντο: *Scolopes recta ligna & acuta, quæ & Stauros vocabant: in quibus appenſi, cruci aut vallo figi dicebantur.* Et bene, quòd duo illa verba ſuggerit, quibus ipſam crucifixionem ſignabant, Ανασταυροῦν & Ανασκολοπίζειν. Ita enim plerumque compoſitè, ad elationem ſcilicet fixionemque in alto notandam: etſi aliàs etiam ſimpliciter, Σταυροῦν & Σκολοπίζειν. Sunt & alia duo verba, quibus vulgò valdè vſi, Προσηλοῦν & Κρεμᾶν ſiue Ανακρεμᾶν. quorum illud clauationem ipſam in ligno propriè notat, hoc ſuſpenſionem. In illo, ſcriptoris aliquis error videtur apud Heſychium: Προσήλωται, ἀνέστρωται. atque ego reſcribam, ἀνεσταύρωται. In iſto, ſæpe interpretum, qui ad ſuſpenſionem vulgariam & in laqueo aptant. Ita

Heſychius correctus.

quod

Lib. vi. quod Arrianus narrat de Muſicano: τοῦτον κρεμάσαι Ἀλέξανδρος κελεύει ἐν τῇ αὑτοῦ γῇ: aliter verſum legi, cùm ſic debuerit: *Hunc Alexander crucifigi in ſuapte regione iubet.* Curtius ſatis præit, qui ſcribit *in crucem ſublatum.* Ita quod Diodorus Siculus
Lib. xvii. in eiuſdem Alexandri rebus, de Tyro captâ: τοὺς δὲ νέους πάντας, ὄντας οὐκ ἐλάττους τῶν δισχιλίων, ἐκρέμασεν: idem Curtius rectè: *Duo millia crucibus affixa, per ingens litoris ſpatium pependerunt.* Et exempla pluſcula. Tale apud Latinos ipſum *Suſpendere*, quod ad Crucem referendum moneo iuuentutem. Vt in Silio:

Lib. i. *Hunc poſtquam diro ſuſpenſum robore vidit.*

Epiſt. vii. In Senecâ: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? vt ſuſpendatur.* in Ouidio:

In Ibin. *More vel intereas capti ſuſpenſus Achæi,*
Qui miſer aurifera teſte pependit aquâ.

Lib. viii. Quibus verſibus vera hiſtoria & ſenſus è Polybio reddatur iſte. Antiochus rex per fraudẽ Achæum ex arce Sardium deduxit, & per inſidias cepit. *Ouidius explicatus.* Καὶ ἔδοξε, addit, πρῶτον μὲν ἀκρωτηριάζαι τὸν ταλαίπωρον, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντας αὐτοῦ, καὶ καταρρίψαντας ἐς ὄνειον ἀσκὸν, ἀνασαυρῶσαι τὸ σῶμα: *Et viſum eſt, primò admutilare illum miſerum & extremas partes ſuccidere, deinde capite eius reſecto & in aſininum culleum coniecto, reliquum corpus crucifigere.* Hæc res: ſperne aliorum inanes logos. Sed & mecum lege, *teſte pependit aquâ*: non *triſte* aut *reſte*, quod vulgatur. Vult enim, eum non in *Leuiter emendatus.*

ipſâ

ipſâ auriferâ aquâ, id eſt Pactolo, ſuſpenſum: quî potuit? ſed iuxta eam, atque illâ quaſi arbitrâ & inſpectante. Pactolus autem haud longè Sardes, vbi hæc geſta.

Cap. V.

Diuiſio prima Crucium: & de ſpecie vetuſtiſſimâ dictum, Affixione. Tertullianus per occaſionem correctus, atque Iſis eadem cum Cerere exiſtimata.

VERBA non vltrà me tenent: rem ordiamur. cui illuſtrandæ duplex genus Crucium ſtatuo, *Simplex* & *Compactum*. Illud voco, *cùm in vno ſimpliciq́ue ligno fit affixio, aut infixio*. Quæ crux, meo iudicio, prima fuit, & in aliam ſpeciem à rudi hac ventum. Sed ea quoque duplex, vt tetigi: altera ad *Affixionem*, altera ad *Infixionem*. Nam aliàs ad arborem ſiue ſtipitem alligabant figebántue hominem. vt in *Cupidine crucifixo* Auſonij, quem ſic deſcribit:

Crux ſimplex.

Eius diſcrimen.

Eligitur mæſto myrtus notiſſima luco,
Inuidioſa Deûm pœnis. Cruciauerat illic
Spreta olim, memorem Veneris, Proſerpina Adonim.
Huius in excelſo ſuſpenſum ſtipite Amorem,
Deuinctum poſt terga manus, ſubſtrictaq́ue plantis
Vincula mærentem, nullo moderamine pœnæ
Adfigunt.

Verba omnia nota: videbis & in arboris ſtipite appenſum, nec manibus expanſis, ſed à tergo deuinctis,

uinctis, denique nec clauis ſed funibus ſubſtri-
Apolog. cap. VIII. ctum. Simile in Tertulliano, de Tiberio: qui *In arboribus Apenſio.*
Saturni *ſacerdotes*, vt inquit, *in eiſdem arboribus*

templi ſui, obumbratricibus ſcelerum, votiuis Crucibus expoſuit. In Martyrologio, XXIIII. Septembr. de Paphnutio: *Ipſe palmæ arbori affigitur, ceteri autem ferro necantur*. Nec ambigimus arbores plerumque huic rei ſeruiſſe, præſertim in grandi numero cruciandorum, ſiue reciſas leuiter & ad Crucem aptatas, ſiue etiam comantes. Sed & in ſtipite ſimplici idē fuit. *Siue in rudi ſtipite.*

Apolog. cap XVI. Ex Tertulliano: *Quanto diſtinguitur à Crucis ſtipite Pallas Attica, vel Ceres Farrea, quæ ſine effigie, rudi palo & informi ligno proſtant?* Nam rudem ecce palum componit & aſſimilat cum Cruce. Sed in eius verbis menda de Cerere Farreâ. *Tertullianus emendatus.* Cur enim ſic appellet? an quia far inuenerit? eſto. atqui non omnis Ceres ſic efficta, ſed certa aliqua, & in loco quem voluit expreſſum: ſicut de Pallade, quæ Athenis. Legendum arbitror, *Faria* ſiue

Ceres Pharia, ſiue Aegyptia.

Pharia: quaſi dixerit Cererē, quæ in Ægypto. Et intellegi credam Iſidem: quę nomine diuertit à Cerere, numine communicat. Ita Herodotus: Δημήτηρ δὲ, Ἶσις. In Apuleio, ipſa de ſe Iſis: *Me primigenij Phryges Peſſinuntiam matrem nominant, me Eleuſinij vetuſtam deam Cererem.* Euſebius de Præparatione: Φασὶ τοίνυν Αἰγύπτιοι τὸν μὲν Ὄσιριν εἶναι τὸν Διόνυσον, τὴν δὲ Ἶσιν τὴν Δήμητραν: *Aiunt Ægyptij Oſirim eſſe Bacchum, Iſidem verò Cererem.* Lib. xi. de Aſin. Lib. ii. cap. i.

Cap. VI.

Altera Simplicis Crucis ſpecies, Infixio. Seneca, Heſychius, Plato, Plinius, illuſtrati.

Infixio, quæ vulgò Impalatio.

ATQVE hæc fuit in Simplici Cruce Affixio: eſt & in eâdem Infixio. qualis? *cùm nudum hominem erecto acutoq; ſtipiti infigebant*, eâ formâ & facie quam exempla hæc docebunt. Seneca: *Video iſtic Cruces nec vnius generis, ſed aliter ab alijs fabricatas. Alij capite conuerſo in terram ſuſpendêre,* Conſolat. ad Marc. cap. xx.

pendêre, alij per obſcœna ſtipitem egerunt. Duo in ijs verbis obſerues, & Cruces varias fuiſſe, quod nunc diducimus: & inter eas, Infixionem. Quam
Epiſt. XIIII. magis etiam aperit idem Seneca: *Cogita hoc loco carcerem & Cruces, & adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem.* Viden' clarè medium hominem ſciſſum & transfoſſum? Atque id imagine etiam illuſtrat Heſychius: Σκόλοψιν, ὡς ὄπλησιν· τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακουργοῦντας ἀνεσκολόπιζον, ὀξύνοντες ξύλον διὰ ῥάχεως καὶ τοῦ νώτου, καθάπερ τοὺς ὀπλωμένους ἰχθῦς ἐπὶ ὀβελίσκων: *Sudifixionem* dixeris, *quaſi Aſſationem. Nam antiquitus maleficos ſudi infigebant, acuto ligno penetrantes ſpinam & dorſum, ſicuti aſſos in verubus piſces*. Vbi amplius diſco, propriè hoc eſſe Σκόλοψιν; & Σκολοπίζειν vbi legitur, plerumque referendum ad hanc formam. Σκόλοψις, ea dicta. Iſta Crux neſcio an Mæcenati etiam deſcripta: Mæcenati lux.
Epiſt. CI. cuius verſus apud Senecam iam olim ſic legimus:

Hanc mihi, vel acutâ
Si ſedeam Cruce, ſuſtine.
Vita dum ſupereſt, bene eſt.

Vult miſer & adſuſpirat viuere, etiam inter tormenta, & in iſtâ maximè cruciante Cruce, quam ſignanter dixit *Acutam*. Sed aijt etiam *Sedere*: benè. Nam ille profectò habitus hominis ab infero in ſuperum ſic transfixi. Hoc ipſum genus Ἀνασκινδυλεῦσαι dictum Græcis, quaſi diffindere & diſſecare. Heſychius: Ἀνασκινδυλεῦσαι, ἀνασκολοπισθῆναι.
II. De Repub. Plato eo verbo vſus: Μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, τε- Et Plutoni.

λευτῶν δὲ πάντα κακὰ παθὼν ἀνασκινδυλευθήσεται): *Flagellabitur, diſtorquebitur, denique omnia mala paſſus Cruce diffindetur.*

Et Plinio. Plinij etiam verba huc referã narrantis, Polybium cum Scipione in Africâ leones homicidas *crucifixos vidiſſe, quia ceteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur câdem noxâ*. Quis enim credat operoſam & cõpoſitam crucifixionem illam fuiſſe? non ego: & accipiam de hac promptâ & fortuitâ in ſtipite infixione, ſiue etiam affixione. Lib. VIII. cap. XVI.

CAP. VII.

In genere de Cruce Compactâ: tum de primâ eius ſpecie, Decuſſatâ. & an hæc ſit Andræana?

AT *Compacta* Crux eſt, quæ *manu facta, idq; è duplici ligno*. Ita ſeptuaginta Interpretes Ptolomæani, libro Ioſuæ quà vulgò eſt, *lignum*, & Chaldæo paraphraſte, *Crux*, ipſi verterunt * ξύλον δίδυμον: bene ſanè, ad hanc formam. Hæc eſt

* *Lignum geminum.*

eſt plena & vera Crux, in quâ brachia etiam explicantur, atque ideo *Patibulum* non ſemel dicta. *Patibulum quid propriè.* Huius ſpecies triplex, vt diſtinctè imò curioſè ediſſeram, & ſemel tollam dubitationes aut lites. Eſt *Decuſſata*, eſt *Commiſſa*, eſt *Immiſſa*. Illa prima mihi dicitur, *in quâ duo ligna directa & æquabilia, inter ſe obliquantur*. *Crux Decuſſata.* Decuſſare hoc enim Romani dixerunt. Hieronymus: *Decuſſare, eſt per medium ſecare, velùti ſi duæ regulæ concurrant ad ſpeciem litteræ X quæ figura eſt Crucis*. In Hierem. cap. XXXI. Nec minùs clarè Iſidorus: *X littera, & in figurâ Crucem, & in numero decem demonſtrat*. Li I. Orig. cap. III. Obſcuriùs paullo alij Patres & Doctores noſtri. vt Iuſtinus Martyr: qui illud Platonis in Timæo, Ἐχίαζεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί: *Decuſſauit eum in vniuerſo*: adſeueranter ad Chriſtum & Crucem noſtram retulit, quo niſi hoc aſpectu? Aduerſ. Tryph. *Iuſtinus explicatus.* Iam cùm tranſuerſis obliquatiſque manibus benedictionem Iacobi eôdem aptant: quid niſi hæc forma in oculis? Damaſcenus: Ἰακὼβ προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, ἐνηλλαγμέναις ταῖς χερσὶ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διαγράφει σαφέστατα: *Iacob adorans extremum virgæ, alternantibus manibus liberos Ioſeph benedicens, etiam ſignum hoc Crucis deſcribit manifeſtiſſimò.* Lib. IIII. de Orth. cap XII. *Et Damaſcenus.* Quid χεῖρες iſtæ ἐνηλλαγμέναι etſi non ambiguum, tamen audiamus Cedrenum commodè explicantem. Ἰσραὴλ (idem cum Iacobo) τὰς χεῖρας ἀμείβων, τὴν μὲν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου, τὴν ἀριστερὰν δὲ ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν κεφαλὴν τιθείς: *Iſraël manus*

permutans, dextram quidem in iunioris, ſiniſtram verò in ſenioris caput imponens. Et Tertullianum in iſtâ ipsâ re: *Impoſitis & intermutatis manibus benedixit, & quidem ita tranſuerſim obliquatis inter ſe, vt Chriſtum deformantes, iam tunc portenderent benedictionem in Chriſtum futuram.* Quomodo *Chriſtum deformarunt* illæ manus? imò *Crucem*: & ſic mihi libido aliquando legere: ſed refræno, & accipio Chriſtum crucifixum. Hæc illa De Baptiſ. cap. VIII.

Crux Andreana.

eſt quã Andræanam hodie dicimus, validâ & ſatis veteri famâ diuum iſtum in eâ cruciatum. Anne verâ? facit me vt ambigam Martyrologium Romanum: in quo hoc ſaltem *legas, *in Cruce ſuſpenſum*. & magis Hippolytus, qui ſcribit *Crucifixum Patris in Achaiâ, ad arborem oliuæ rectum*. Quid magis cõtra famam? Atque hæc fixio ad Simplicem noſtram potiùs abeat, longè à Decuſſatâ.

* Vti & in Abdia lib. III.

In Comment. Græco.

C A P.

CAP. VIII.

Commiſſa Crux quid nobis ſit? exemplis teſtibusq́; aſſerta, tum etiam veſtigio noſtræ linguæ.

IAM *Commiſſam* Crucem appello, *cùm ligno erecto breuius alterum ſupernè, & in ipſo capite committitur, ſic vt nihil exſtet.* ea forma examuſſim eſt in T litterâ, quam vno ore omnes cum Cruce componunt. Lucianus vbi Tau accuſatur: τῷ γὰρ τούτου σώματί φασι τοὺς τυράννους ἀκολουθήσαντας καὶ μιμησαμένους αὐτοῦ τὸ πλάσμα, ἔπειτα σχήματι τοιούτῳ ξύλα τεκτήναντας, ἀνθρώπους ἀνασκολοπίζειν ἐπ' αὐτά: *Huius enim corporis filum tyrannos aiunt ſecutos, eiuſq́; ſpeciem imitatos, ſimili deinde figurâ ligna fabricaſſe, & homines in iis fixiſſe.* Palàm eſt Crucem intelligi. Tertullianus: *Ipſa enim littera Græcorum Tau, noſtra autem* T, *ſpecies Crucis.* Iſidorus: *Tau littera ſpeciem Crucis demonſtrat.* Hieronymus: *Antiquis Hebræorum litteris, quibus vſque hodie Samaritæ vtuntur, extrema Tau Crucis habet ſimilitudinem.* Paulinus Nolanus: *Chriſtus non multitudine nec virtute legionum, ſed iam tunc in ſacramento Crucis, cuius figura per litteram Græcam Tau numero trecentorum exprimitur, aduerſarios Principes debellauit.* Adſtruunt etiam picturæ, & noſtra lingua. In illis quidem, paſſim hodie videas D. Antonij vetuſtiſſimi monachi penulæ & manui aſſui aut imponi hanc crucem. An quia Ægyptius ille vir, quibus iam olim notum,

Commiſſa crux.

III. aduer. Marcion.

De vocat. gent.

In Ezech. cap. IX.

Antoniana Crux.

tum, & inter ſacra hoc ſignum? Certè in obeliſcis, qui inde Romam vecti, ſculptum ſic vidimus ☥: cum anulo tamen vel anſulâ ſupernè, nec ſatis ſolidè ſcio ad quam rem aut vſum. Sed de præcipuâ ipsâ notâ, dignum aliquid notâ Eccleſiaſticę noſtræ hiſtoriæ prodiderunt.

Ægyptijs inter notas.

Ruffinus: *Signum hoc dominicæ Crucis, inter illas quas dicunt* ἱερατικὰς *id eſt Sacerdotales litteras habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex ijs quæ apud illos ſunt litterarum elementis. Cuius litteræ ſeu vocabuli hanc aſſerunt eſſe interpretationem,* VITA VENTVRA.

Lib. II. cap. XXIX.

Significatio eius.

Sozomenus: Φασὶ δὲ τοῦ ναοῦ καθαιρουμένου τούτου (τοῦ Σαραπίδος) τινὰς τῶν καλουμένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων σταυροῦ σημείῳ ἐμφερεῖς ἐγκεχαραγμένους τοῖς λίθοις ἀναφανῆναι. παρ' ἐπιστημόνων δὲ τὰ τοιάδε ἑρμηνευθεῖσαν σημαίνειν ταύτην τὴν γραφὴν, ζωὴν ἐπερχομένην. *Aiunt templo iſto* (Sarapidis) *diruto & diſiecto, quaſdam ex ijs, quas vocant Hieroglyphicas notas, ſimiles ſigno Crucis inſcriptas lapidibus apparuiſſe. Ab ijs autem, qui docti hæc talia, explicatam eam notam, ſignificare Vitam venturam.* In Suidâ etiam hiſtoriola hæc breuiter. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως καθαιρουμένων τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, εὑρέθησαν ἐν τῷ Σαραπίδος νέῳ ἱερογλυφικὰ γράμματα σταυροῦ ἔχοντα τύπους. ἅπερ θεασάμενοι οἱ ἐξ Ἑλλήνων χριστιανίσαντες, ἔφασαν σημαίνειν τὸν σταυρὸν παρὰ τοῖς ἱερογλυφικὰ γινώσκουσι γράμματα ζωὴν ἐπερχομένην. *Theodoſio magno regnante, cùm fana gentilium diruerentur, inuentæ ſunt in Sarapidis templo*

Lib. VII. Eccl. Hiſt. cap. XV.

Hiero-

Hieroglyphicæ litteræ habentes Crucis formas. quas videntes ij qui gentilium Chriſto iam addicti erant, aiebant ſignificare Crucem apud peritos Hieroglyphicarum notarũ Vitam venturam. Atqui & à linguâ argumentum petij, ſed noſtrâ. Nos inquam Belgæ hodie, bacillos in hanc formam, quos ægrorum brachijs ſuſtentaculum ſubijcimus, vocamus ipsâ Latinâ voce *Cruckas.*

CAP. IX.

Affirmata Crux Immiſſa è ſcriptis maximè Patrum: ipſi alij per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati.

DENIQVE *Immiſſa* crux eſt, *cùm ligno erecto tranſuerſum alterum iniungitur atque immittitur, ſed ſic vt ipſum ſecet.* Ita eminentia hîc ſemper aliqua & capitellum, aliter quàm in Commiſsâ. Etiã anguli hîc ſiue fines quaterni, illic terni. Quis de iſtâ ambiget? Ingerunt eam oculis Picturæ pariter & Scripturæ priſcę. Sed illas omitto aut differo: hæ variæ & obuiæ ſunt, atque ex ijs eligam, non colligã, noſtro more. *Immiſſa quid?*

C Iuſti-

Iuſtinus ſignanter in primis deformat aduerſus Tryphonem. Explicat vetus illud vaticinium de Vnicorni, & ad Crucem ſic aptat. Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος, ἢ σχήματος ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν σταυρὸν δείκνυσιν. ὄρθιον γὰρ ἓν ἐστι τὸ ξύλον, ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ἐπηρμένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνηται. καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστίν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι: *Vnicornis enim cornua alteri rei aut figuræ haud quiſpiam ſimilia dixerit aut oſtenderit, quàm illi quæ Crucem refert. Rectum enim vnum eſt lignum à quo eſt ſuprema pars in cornu ſublata, cùm alterum lignum aptatum eſt: & vtrimque tanquam cornua illi vni cornu coniuncta, extrema apparent: & illud in medio defixum, & ipſum tanquam cornu eminet, in quo requieſcunt & innituntur crucifixi.* Obſcuriuſcula alibi verba, ſed hac parte liquidiſſima, quòd eminens vnum cornu facit à vertice crucis. Iam alij Patrum, variâ imagine, non ſine laſciuiâ quadam ingeniorum & ſtili eam deſcribunt & notificant. Vt Hieronymus: *Ipſa ſpecies Crucis, quid eſt niſi forma quadrata mundi? Aues quando volant ad æthera, formam Crucis aſſumunt.* In Marc. cap. XI. *Homo natans per aquas, vel orans, formâ Crucis viſitur.* Vt Tertullianus: *Victorias adoratis, cùm in Tropæis Cruces inteſtina ſint tropæorum. Omnes illi imaginum ſuggeſtus in ſignis, monilia crucium ſunt.* Apolog. cap. XVI. *Sypara illa vexillorum & cantabrorum ſtolæ crucium*

A Iuſtino deſcripta.

Ab Hieronymo.

Tertulliano.

cium ſunt. Laudo diligētiam, noluiſtis incultas Cruces conſecrare. Vt Minutius Felix: *Cruces nec colimus, nec optamus. Vos planè, qui ligneos deos conſecratis, cruces ligneas, vt deorum veſtrorum partes, forſitan adoratis. nam & ſigna ipſa, & cantabra, & vexilla caſtrorum quid aliud quàm inauratæ Cruces ſunt & ornatæ? Trophæa veſtra victricia non tantùm ſimplicis Crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Signum ſanè Crucis naturaliter viſimus in naui, cùm velis tumentibus vehitur, cùm expanſis palmulis labitur: & cùm erigitur iugum, Crucis ſignum eſt: & cùm homo porrectis manibus Deum purâ mente veneratur. Ita ſigno Crucis aut ratio naturalis innititur, aut veſtra religio formatur.* Vt Maximus Taurinenſis: *Grande eſt Crucis ſacramentum, & ſi intellegamus, per hoc ſignum mundus ipſe ſaluatur. Nam cùm à nautis ſcinditur mare, priùs arbor erigitur, velum diſtenditur, vt Cruce Domini factâ aquarum fluenta rumpantur. Sed & bonus agricola, cùm parat terræ ſolum vertere, non niſi per ſignum Crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale ſubijcit, afficit* (lege, *affigit*) *aures, ſtiuam inſerit, figuram Crucis imitatur. Cælum quoque ipſum huius ſigni figurâ diſpoſitum eſt. Nam cùm quatuor partibus diſtinguitur, Oriente, Occidente, Meridiano, ac Septemtrione, quatuor quaſi Crucis angulis continetur. Ipſius etiam inceſſus hominis, cùm manus leuauerit, Crucem pingit. atque ideò eleuatis manibus*

In Dialogo Octauio.

Minutio.

De Cruce Rom. Homil. 11.

Maximo.

orare præcipimur, vt ipſo quoque membrorum geſtu paßionem Domini fateamur. Et diffuſiſſimè omnium Iuſtinus: Κατανοήσατε πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ ἄνευ τοῦ σχήματος τούτου (Σταυροῦ) διοικεῖται, ἢ κοινωνίαν ἔχειν δύναται. Θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἢν μὴ τοῦτο τὸ τρόπαιον ὃ καλεῖται ἱστίον ἐν τῇ νηῒ σῶον μείνῃ. γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ. σκαπανεῖς δὲ ἐργασίαν οὐ ποιοῦνται, οὐδὲ βαναυσουργοὶ ὁμοίως, εἰ μὴ διὰ τῶν τὸ σχῆμα τοῦτο ἐχόντων ἐργαλείων. τὸ δὲ ἀνθρώπειον σχῆμα οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀλόγων ζώων διαφέρει, ἢ τῷ ὀρθόν τε εἶναι, καὶ ἔκτασιν χειρῶν ἔχειν, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἀπὸ τοῦ μετωπίου τεταμένον τὸν λεγόμενον μυξωτῆρα φέρειν, δι' οὗ ἥ τε ἀναπνοή ἐστι τῷ ζώῳ, καὶ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ· καὶ τὰ παρ' ὑμῖν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύναμιν δηλοῖ. * * λῶμεν καὶ τῶν τροπαίων δι' ὧν αἵ τε πρόοδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως τὰ σημεῖα ἐν τούτοις δεικνύντες, εἰ καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. καὶ τῶν παρ' ὑμῖν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων τὰς εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ τῷ σχήματι ἀνατίθετε, καὶ θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε. *Conſiderate omnia quæ in mundo ſunt, an ſine ſigno hoc Crucis gubernentur, aut poßint præbere ſui vſum. Mare enim non ſcinditur, niſi tropæum iſtud, quod malus appellatur, ſaluum in naui maneat. Terra non aratur ſine eo. Foſſores verò opus non abſoluunt, neque alij item operarij Mechanici, niſi per inſtrumenta quæ formam hanc referant. At humana figura non aliâ re belluis differt, quàm quòd, & recta ſit, & manuum extenſionem habeat & in facie à fronte proten-*

Iterum Iuſtino.

Apolog. II.

tenſum naſum per quem & reſpiratio animalibus eſt, neq; aliud demonſtrat quàm ſignum hoc Crucis. Sed & apud vos notæ huius ſigni potentiam declarant: Vide Not. * *cùm alia quædam, tum tropæa, ob quæ progreſſus & expeditiones vbique vobis fiunt imperij & potentiæ ſigna in iſtis præferentes, etſi ignorantes hoc facitis. Et Imperatorum qui apud vos mortui ſunt imagines in hac figurâ ponitis, & Deos per litteras appellatis.* Quæ pluſcula poſui, quia me quoq; inter exſcribēdum delectarunt inuentiunculæ iſtæ Patrum. Spero & te, ſi plenè intelleges: atque adminiculum, figuras iſtas, habe.

Cap. x.

In quâ Crucium formâ Chriſtus mortem tulerit? videri in vltimâ, argumento è Patribus & picturis. Ruffini non bona fides notata in verbis Pauli citandis ſiue explicandis.

HABES omnes Crucium ſpecies. In quâ earum ille mortuus, qui morte ſuâ nobis vita? Ne quærendum quidẽ cenſeam, niſi dubitaſſe & diſputaſſe viderem viros graues & ſacrorum peritos. ego arbitror & pronuncio, in hac poſtremâ. in illâ inquam, quæ quatuor finibus vniuerſum orbem complexa eſt, non ſine myſterio, quod toti orbi mortuus, Saluator noſter pependit. Tangit hoc & docet Sedulius:

Crux quadrangula, quo myſterio?

Lib. III.

Néue quis ignoret ſpeciem Crucis eſſe colendam,
*Quæ Dominum portauit ouans, ratione *potenti,*
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo ſacræ labuntur ſidere plantæ,
Arcton dextra tenet, medium læua erigit axem.

* Siue, *patenti.*

D. Paulus explicatus. Et auctoritas etiam firma à D. Paulo. eius hæc verba, *Vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo & longitudo, & ſublimitas & profundum*, plerique Doctorum veterum referunt ad Crucem. Auguſtinus: *Erat latitudo, in quâ porrectæ ſunt manus; longitudo à terrâ ſurgens, in quâ erat corpus infixum; altitudo, ab illo innexo ligno ſurſum quod eminet; profundum, vbi fixa erat*

Ad Epheſ. cap. III.

In Pſalmo CIII. & alibi.

Crux,

De Orth. lib. IIII. cap. XII.

Crux, & ibi omnis ſpes vitæ noſtræ. Damaſcenus: Ωσπερ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ Σταυροῦ διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται, οὕτω διὰ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως τό, τε ὕψος καὶ τὸ βάθος, μῆκος καὶ πλάτος, ἤτοι πᾶσα ὁρατή τε καὶ ἀόρατος κτίσις συνέχεται. *Sicut quatuor extrema Crucis per medium centrum vinciuntur & iunguntur: ſic per diuinam potentiam Sublimitas & Profunditas, Longitudo & Latitudo, ſiue omnis conſpicua & inconſpicua creatura continetur.* Palàm & ipſe quatuor fines nominat, & verba Pauli huc adaptat. Ruffinus cur diſſentit? qui tres modò agnoſcit, & ipſa Apoſtoli verba (nefas!) admutilat & detruncat. *Docet*, inquit, *Apoſtolus Paulus illuminatos eſſe debere oculos cordis ad intellegendum quæ ſit altitudo, latitudo & profundum. Deſcriptio Crucis eſt. cuius eam partem quæ in terram defixa eſt, profundum appellauit: altitudinem verò illam, quæ in aërem porrecta ſublimis erigitur: latitudinem quoque illam quæ diſtenta in dextram læuámque protenditur.* Mirum, & in verbis Pauli, & in eorum ſenſu *longitudinem* vbique improuidè omiſit? An de induſtriâ eiecit? Culpa, ſi illud: crimen, ſi iſtud. Sed ad rem: Poëtæ quoque & Pictores ſunt à formâ iſtâ. Nonnus diſertè ſcribit, Chriſtum ſublatum. Εἰς δόρυ τετράπλευρον: *in lignum quadrilaterum.* Et in priſcis ſculpturis (illis meritò fides) quadrata conſpicitur hæc forma. Conſtantinus Imp. in Labaro ſuo expreſſit: & Deus ipſe in aëre ei deformarat. In columnis eiuſdem

Ruffini ſingularis ſententia.

In Symbol.

Crux in lapidibus.

eiuſdem Principis, quæ nunc in cognomine vrbe
Crux in lapidibus. (heu, quò ea recidit?) Crux eiuſmodi ☩ inſculpta
viſitur, & vtrimque ab alatis Genijs ſuſtentatur.
Quid, quod in Numis plurifariàm ſic appâret?
quorum alibi damus typos. Nec meo ſenſu, ambigi profectò poteſt, in tam veteri Chriſtianorum
ſenſu. Tamen ſunt qui de Commiſsâ ſiue de Tau
formâ contendunt. nec damno, etſi diſſideo: quia
& illi ſi Titulum ſupernè addis, efficere atq; imaginari poſſis quaternos iſtos fines.

CAP. XI.

Apud pleraſque gentium Cruces ferè vſitatas. Apud Syros, Judæos, Ægyptios, Perſas, Afros, Græcos, maximè Romanos. Quando apud eos cœperit? An & apud Germanos?

CRVCES ſatis vidimus: vbi gentium eæ in vſu fuerint, addam. Etſi vno verbo pænè dixerim, vbique gentium receptas. Oriens quidem pleruſque vſurpauit, idque iam olim. De Sy-
Crux Syris in vſu. ris in Eſthêre ſcriptum: *Suſpenſus eſt Aman in patibulo, quod parauerat Mardochæo.* Cap. VII.
Iudæis. De Iudæis, in Ioſuâ: *qui regem eius (Hai) ſuſpendit in patibulo vſque ad veſperam.* Cap. VIII.
Item in Numeris: *Tolle cunctos Principes populi, & ſuſpende eos contra Solem in patibulis.* Cap. XXV.
Ægyptijs. Atque in ſacris libris ſæpius. Ægyptios etiam vſos reperio. vt Thucydides de rege Inaro: προδοσίᾳ ληφθεὶς ἀνεσταυρώθη: *proditione captus,* Lib. I.

ptus,

Lib. XXX. *ptus, in crucem eſt actus*. Et Iuſtinus, in eâdem Ægypto: *Agathocles occiditur, & mulieres in vltionem Eurydices patibulis ſuffiguntur*. Et Perſas *Perſis.*
In Thaliâ. crebrò. Herodotus de Polycrate: Ἀποκτείνας δέ μιν οὐκ ἀξίως ἀπηγήσιος Ὀροίτης ἀνεσταύρωσε: *Interficiens eum (quod indignum relatu ſit) Orœtes in Cruce ſuffixit*. Ammianus de ſuo æuo: *Ælianus Comes*
Lib. XIX. *& Tribuni patibulis ſceleſtè ſuffixi*: capti nempe à Perſis. Sed Afros vel omnium creberrimè: qui *Afris.* non in viles modò, ſed illuſtriſſimas perſonas ad-
Val. Lib. II. cap. VII. hibebant. Atq; à Senatu Carthaginenſium etiam *Duces, bella prauo conſilio gerentes, etſi proſpera fortuna ſubſecuta eſſet, Cruci ſuffigebantur*: Video &
Plutarch. in Alexan. Græcos vſitaſſe. Certè Alexander Macedo Glau- *Græcis.* cum medicum, & Tyrios, & plures crucifixit. Etiam Xanthippus Athenienſis Artäyctam Perſam, de quo apud Herodotum in Calliope extremâ leges. Iam Romanis *vetus veterrimumq;* (verba Victoris vſurpabo) *ſupplicium patibulorum*. Si *Romanis, & quando.*
In Cõſtantino. Liuio fides, ſtatim ſub primis regibus vſurpa-
Lib. I. runt: & exemplum in Horatio, cui id ſub Tullo parabatur. Etſi Cicero diſſentire videtur, & horridum illud Carmen ad Tarquinium Superbum
Orat. pro Rabir. auctorem referre. *I lictor*, inquit, *colliga manus. quæ non modò huius libertatis manſuetudinisq; non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ, ſed Tarquinij, ſuperbiſſimi ac crudeliſſimi regis iſta ſunt cruciatus carmina, Caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito.* Quæ tamen aut populariter & ad cauſ-

D ſam

Cicero explicatus. ſam Cicero dixerit, aut hoc ſentiens, non ab auctore illa Tarquinio fuiſſe, ſed illo maximè digna, & apud eum crebra. Vtrum horum eſt, video etiam liberâ rep. ſtatim in vſu cruces. Dionyſius Lib. 5. Antiq. de ſeruis coniuratis: Καὶ αὐτίκα οἱ μὲν ἐξ οἰκιῶν συλληφθέντες, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀγορῶν ἀχθέντες ἀνεσκολοπίσθησαν ἅπαντες. *Et ilicò alij quidem è domibus extracti, alij è foris abducti, omnes in Crucem acti ſunt.* *Infiniti, & vt arena. & deinceps * ψαμμακόσιοι, vt cum Græcis dicam, teſtes. Quid Germani? nunquid & illi vſi? diſtrahor. An Germani crucifixerint? Tacitus videtur dicere: *Proditores & tranſfugas arboribus ſuſpendunt.* De mor. German. ſed fortaſſis ad laqueum & ſuffocationem hoc aliquis trahat. Tamen idem *Patibula* etiam attribuit: Videri. *Quot patibula captiuis, quæ ſcrobes*: Annal. 1. quo niſi ſuo & Romano ſenſu?

CAP. XII.

Apud Romanos vile fuiſſe hoc ſupplicium, & plurimùm ſeruorum. Quas ob cauſſas ij affecti.

PLVRIFARIAM igitur receptæ Cruces, ſed vix tamen niſi in homines viliores, Romano quidem ritu. Serui plerumque in Cruce. Atque apud eos ſeruorum ferè hoc ſupplicium, aut plebeiorum qui iuxta ſeruos. De ſeruis mulier apud Iuuenalem:

Pone Crucem ſeruo. Sat. VI.

Et alia apud Petronium: *Nec Dij ſinant, vt amplexus meos in Crucem mittam.* In Satyrico. Ita enim venuſtè ſeruum cruciarium appellat, quâ facie ſermonis

nis Scelus pro ſceleſto. Seruus ipſe apud Plautum comiter fatetur.

In Milite.

Noli minitari, ſcio crucem futuram mihi ſepulcrum,
Ibi maiores mei ſiti ſunt, pater, auus, proauus, abauus.

Atque adeò peculiare hoc ſeruis, vt nomine *Seruilis ſupplicij* Crux veniat capienda. In Tacito: *Aſiaticus (enim is libertus) malam potentiam ſeruili ſupplicio expiauit.* Iterum: *Sumptum de eo ſupplicium in ſeruilem modum.* In Vulcatio explicatiùs: *Centuriones rapi iuſsit & in crucem tolli, ſeruilique ſupplicio affici.* In Capitolino: *Nam & in crucem milites tulit, & ſeruilibus ſupplicijs ſemper affecit.* Ergo Liuium ſic euolues: *De captiuis, vt quiſque liber, aut ſeruus, ſuæ fortunæ à quoque ſumptum ſupplicium eſt.* Suæ fortunæ: nempe Crux ſeruo repoſita, gladius aut ſecuris libero. Ipſum hoc ita in Hirtio legas: *Prehenſi ſerui tres, & vnus è legione vernaculâ. Serui ſunt in crucem ſublati, militi ceruices abſciſæ.* Seruile igitur hoc ſupplicium, ſed non ob leuem aut cottidianam noxam. Horatius indicat:

Seruile ſupplicium, quid?

IIII. Hiſt.

II. Hiſtor.

In Auidio Caſſio.

In Macrino.

Lib. III.

Liuius illuſtratus.

De bello Hiſpan.

Cauſſæ grauiores ad Crucem.

Lib. I. Serm. III.

Si quis eum ſeruum, patinam qui tollere iuſſus
Semeſos piſces, tepidúmque ligurrierit ius,
In cruce ſuffigat; Labeone inſanior inter
Sanos dicatur.

Indicat, inquam, graues fuiſſe & in extremo ſupplicio extremas cauſſas. Sed quas illas? ægrè vniuerſas

Vt Delatio. uerſas dixerim: quaſdam adnumerabo. Delatura
domini. Pertinax apud Capitolinum, *eos qui ca-* In Pertin.
lumniis appetiti per ſeruos fuerant, damnatis ſeruis
delatoribus, liberauit, in Crucem ſublatis talibus ſer-
uis. Sic Macrino iam Principe, συκοφάνται τὲ ἢ δοῦ- Herodian. lib. v.
λοι, ὅσοι δεσπότας κατήγγελον, ἀνεσκολοπίσθησαν: *Syco-*
phantæ, aut ſerui, quicunque dominos detulerant, in
Machinatio. *crucem ſunt acti.* Et in genere, omnis machina
contra dominicam ſalutem. Paulus: *Si ſerui de* Lib. v. Sent.
domini ſalute conſuluerint (*Mathematicos, intelli-* Tit. xxi.
ge:) *ſummo ſupplicio, id eſt Cruce, afficiuntur.* Item
Fuga. Fuga, ſed (vt opinor) diuturna, aut repetita. Ci- Pro Deiotaro.
cero tangit: *Quæ Crux huic fugitiuo poteſt ſatis*
ſupplicij adferre? Et Valerius: *Cruce digniſſimi fu-* Lib. ii. cap. vii.
gitiui. Quin Scipio, apud eundem, trãsfugas Ro-
manos, *tanquam patriæ fugitiuos, Crucibus affixit.* Ibidem.
Simile ſub Auguſto, in Sexti milite puniendo,
qui ferè è fugitiuis: Τὸ μὲν δεδουλευκὸς, ait Dio, τοῖς Dio. lib. LIIII.
δεσπόταις πρὸς τιμωρείαν ἀπεδόθη· εἰ δέ του μηδεὶς κύριος
εὑρίσκετο, ἀνεσκολοπίζετο: *Seruitia dominis reddita ad*
pœnam, quorum domini non exſtarent, Cruci ſunt
fixa. Quanquam hîc & alia cauſſa ſuberat, Ho-
ſtilitas in rem Romanam. Hæc & plura in ſer-
uis: quos mitiores durioréſve domini, grauiùs,
mitiùs, pro arbitrio ſunt puniti.

CAP. XIII.

Etiam liberi quidam in Crucem dati, ſed viliores aut nocentiores: vt Latrones, Sicarij, Falſarij, atque alibi & Fures.

QVID autem in liberis? Rara crux, vt prædixi. Quin remouere prorſus ab hoc genere *Crux indigna liberis,*
Lib. IIII. Inſt. cap. XXVI. Lactantius videatur, vbi de Christo: *Cur ſi Deus fuit, & mori voluit, non ſaltem aliquo honeſto genere mortis affectus eſt? cur potiſſimum Cruce? cur infami genere ſupplicij? quod etiam homine libero, quamuis nocente, videatur indignum.* Sed frænanda ea aſſertio eſt: & ciue quidem indigna Crux, nec credo vſurpatam in eos niſi præter leges, & per ſæuitiam: viliores liberi, & prouinciales, non ab eâ profectò immunes. *Præſertim ciuibus.* Atque hæc crimina in ijs cruciaria: primùm, Latrocinium. Seneca: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? vt ſuſpendatur.* *Latrones ſic puniti.* Epiſt. VII. Caue de alio ſuſpendio interpretêre. Petronius: *Imperator prouinciæ iuſſit latrones Crucibus affigi.* In Satyr. Apuleius: *Latronem iſtum, miſerorum pignorum meorum peremptorem, Cruci affigatis.* Lib. III. de Aſin. Calliſtratus Ic'tus: *Famoſos latrones, in his locis vbi graſſati ſunt, furcâ figendos compluribus placuit.* L. XXXVIII. De pœnis. Scripſerat ille, *Cruce*, vt pòſt docemus. Cum ipſo Seruatore vtrimque ſecus latrones duo fixi: quos duo Euangeliſtæ diſertè λῃςὰς appellant, Lucas paullò communiùs κακȣ́ργȣς. Deinde Sicariatus. Paulus: *In honeſtiores* (ſicarios) *pœna ca-* *Et ſicarij,* Lib. V. Sēt. tit. XXIII.

na capitis vindicari placuit, humiliores verò in Crucem tolluntur, aut beſtiis ſubijciuntur. Tertio, crimen Falſi. Firmicus: *Facient in crimine falſi comprehenſos in Crucem tolli.* Anne & furtum? ita, ſed non Romæ. Lampridius: *Cùm quæreretur à regibus, quid apud eos fures paterentur? illi reſponderunt, Crucem.* Et mirum ni è Gallis Germaníſue iſti reges, quorum moribus etiam nunc Fures ad furcam. Alia etiam crimina in hanc pœnam, ne ambigas: ſed ego ſileo, quæ teſtibus aut tabulis non conſigno.

Et Falſarij *Alibi & Fures.* Lib. VI. Math. cap. XXVI. In Alexan.

CAP. XIIII.

Quæ cauſſa falsò aßignata in Cruce Chriſti? videri Innouationem & Seditionem eſſe.

CVM hæc vidimus, piè non curiosè quæro, in Seruatore noſtro quis prætextus (nam cauſſa nunquam fuit) ad Crucem? Blaſphemiam aliquis dixerit, ex vocibus aut iudicijs Iudæorum. Atque ipſi ſanè ita apud Pontificem accuſant, & huic noxæ teſtes quæruntur, & ipſe denique Pontifex eius damnat. Attamen, ſi legem ſpectes, hi tales lapidibus, non cruce puniti. An non veriùs ac ſimpliciùs, totum illud iudicium, etſi iudicij diſſimile, Romanis moribus legibuſque directum? Mihi videatur. & reſpondeam damnatum innoxium noſtrũ agnum, quaſi Seditionis nomine & Regni affectati. Certè Romanâ lege, *auctores ſeditionis aut tumultus*, *pro quali-*

Chriſtus non ob blaſphemiam fixus. *Potius ob regni cupidinem.* Lib. V. Paulus, Tit. XXII.

qualitatis dignitate, aut in Crucem tolluntur, aut beſtijs obijciuntur. Quod autem ſic etiam apud Pilatum accuſatus, Lucas clarè: *Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dare Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum regem eſſe.* Credidit, nec credidit Pilatus: & Titulum tamen cauſſamq; mortis inſcripſit, *Rex Judæorum.* Ex Iudæorum quidem libris ſi rem decidimus, intricamur. nec vſquam traditum clarè quæ noxa ad crucem, niſi quod Philo prodidit de Homicidis. *contra quos* ait *Legiſlatorem mille mortis genera, ſi potuiſſet, delecturum fuiſſe: cùm non potuit,* τιμωρίαν ἄλλην προσδιατάττει, κελεύων τοὺς ἀνελόντας ἀνασκολοπίζεσθαι: *pœnam aliam adiunxit, iubens homicidas & ſicarios crucifigi.* Sed tuâ pace Philo, vbi hoc Legiſlator? nuſquam expreſsè. hoc tantùm vniuersè: *Quando peccauerit homo, quod morte plectendum eſt, & adiudicatus morti appenſus fuerit in patibulo.* Peccatum non deſignat: & fruſtrà credo fore, ſi quis nunc quærat. Tamen Theologi vidento. ego * ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα οὐ τίθημι.

Cap. XXIII. | Apud Iudæos noxa cruciaria hodie incerta. | Libello de ſpeciali lege. | Deuteron. cap. XXI. | * In alieno choro pedem non pono.

CAP. XV.

Crux interdum liberè & laxè vagata: in hoſtes, in ſeditioſos, in Chriſtianos, in fœminas denique.

IN hos ergo tales ex ordine & more Crux vſurpata. Interdum regnum ei largius, & præſertim apud reges. nam hi ex libidine ſæpe ita ſæuierunt in ho-

in hoſtes aut rebelles, & vno tempore multos. *Hoſtes ſic puniti.* Alexander Magnus vt ſuprà tetigi, *duo millia Tyriorum*, capta eorum vrbe, *crucifixit*. Alius minutus Alexander in Iudæa, ἑστιώμενος ἐν ἀπόπτῳ μετὰ τῶν παλλακίδων, ἀνασταυρῶσαι προσέταξεν Ἰουδαίων ὡς ω´: *Conuiuans in publico & conſpicuo loco vnà cùm pellicibus, iuſſit in Crucem dari Iudæorum ad octingentos.* (Ioſeph. lib. XIII. Antiq. cap. XXII.) (*Aut turbidi.*) Quinctilius etiam Varus, ex eâdem gente, ob neſcio quem motum, ἀνεσταύρωσε περὶ δισχιλίους: *crucifixit circiter bis mille.* (Ioſeph. lib. II. Excid. cap. III.) At Titus in obſidione illâ exitiali, *quingenos, & plures, in ſingulos dies Crucibus affixit*: καὶ διὰ τὸ πλῆθος χώρα τε ἐνελείπετο τοῖς σταυροῖς, καὶ σταυροὶ τοῖς σώμασι: *& ob multitudinem terra Crucibus, & Cruces corporibus deerant.* (Idem lib. V. Excid. ca. XXVIII.) (*Grandi numero ſæpe.*) Nota, nota. hiſtoricâ hæc fide, non attollendi cauſsâ dicuntur, & ab eo qui vidit, Ioſepho. Nec ego miſeror. abi peſſima natio, hæc præmia Crucis illius, quam impiè poſuiſti noſtro & tuo (voluiſſes modò) Seruatori. Iam & Auguſtus confecto bello Siculo, **ſex millia ſeruorum, quorum domini non exſtabant, in Crucem egit.* (Oroſius lib. VI. cap. XVIII.) (*Eſt idem quod ex Dione ſuprà cap. XII.) Et in Chriſtianos Tyranni crebrò adhibuerunt, atque eos numeroſos. Lego vno tempore, vno loco, *ad millia decem ſic interfecta.* (Martyrol. XXII. Iunij) Atqui nec à fæmineo ſexu abſtinuerunt hoc ſupplicium. (*Interdum & fœminæ.*) & Tiberius, ob adulteratam in templo Iſidis Paulinam, τούς τε ἱερέας ἀνεσταύρωσε, καὶ τὴν Ἴδην ὀλέθρου γενομένην αἰτίαν: *& Sacerdotes crucifixit, & Idam* (ancillæ nomen) *quæ corruptelæ cauſſa fuerat.* (Ioſeph. XVIII. Antiq. cap. VI.) E Chriſtianis etiam

Martyrol. XII. Febr. Beata Eulalia, *vngulas flammáſque perpeſſa, demum cruci affixa martyrij coronam accepit.* Sed Idem XXII Maij. & in Corſicâ, *ſancta Julia virgo crucis ſupplicio coronata eſt.* Plura in Martyrum hiſtorijs exempla reperies, &, ſi voles, addes.

I. LIPSI
DE CRVCE
LIBER II.

CAP. I.

Tranſitio ad Modum figendi præmiſſum de atrocitate huius ſupplicij, quod Summum & Extremum dictum.

DIxi ſatis *Quid* Crux & *Cuiuſmodi* fuerit, *Vbi* & *Quare* vſurpata: pergo longiùs, & vniuerſum hoc pœnale ædificium exſtruo, per ſingula etiam membra. Dicam enim *Quomodo* vſurpata: & non animis ſolùm, ſed pænè oculis ſubijciam ſæuitiam & fœditatem eius ſupplicij: quæ ſanè magna. Nec temerè Cicero *crudeliſſimum teterrimúmque* appellauit: & poëta Nonnus *Crudele hoc ſupplicium.* V. in Verr. In cap. XIX. Ioan.

—— ἐλέγχιστον ἴκρια πότμον: *damnatiſſimum quod-*

 dam

dam fatum. Quin etiam Iuriſconſulti, nomine *Summi ſupplicij*, velut ob eminentiam, deſignant iſtud. Paulus: *Summo ſupplicio, id eſt Cruce, affi-ciuntur*. Ab eâdem mente *Supremum* Vlpianus dixit: *Si liberi ſint, ad beſtias dari; ſi ſerui, ſupremo ſupplicio affici*. cùm enim aliud non exprimat, & de ſeruis reſponſum ſit, iure capio Crucem. Cur non ignem? inquies: cùm Tertullianus etiam di-xerit & cenſuerit, *Summam ignium pœnam?* Quia ex Iuriſconſultorum mente, Crux etiam ſupra ignem. Certè Paulus hoc ordine *Summi ſupplicij tria genera* recenſet: *Crucem, Crematione, Decollationem*. Præit, vt vides, Crux: & cum cauſsâ, ſi infamiam, magnitudinem, & pręſertim diutur-nitatem pœnarum in eâ attendis. Dicta hæc ipſa *Extrema pœna*. vt in Apuleio de ſeruo cruciando: *Certum extremæ pœnæ, quæ more maiorum in eum competit*. An & ſic Arnobius? *Crucem mereatur extremam, quiſquis vobis dominis ſupplicarit*. Quod tamen etiam laxè, & de peſte aut pernicie capit interpretari.

Summum dictum, Supremum, Et Extremum.

Lib. v. Sēt. tit. xxi. L. viii. Ad leg. Cor. Falſi. Ad Marty. cap. iiii. Li. i. Sent. tit. xvii. Lib. x. Li. i. Adu. Gent.

CAP. II.

Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more ſemper anteiuit.

SED ſæui fœdique quid in hoc ſupplicio fue-rit, Modus ipſe dixerit: quem graphicè imus repræſentatum. Vt magis poſſit; partimur, & du-plicē eum facimus: *Vulgarem*, & *Rarum*. Illum, *qui*

Diuiſio dicendorum.

qui receptiſsimus & quo vulgò vtebantur. Alterum, *qui magis ſepoſitus, nec in tam aſsiduo vſu.* De illo priùs: & quidem ordine hæc tria, *Quæ ante fixionem, Quæ in ipsâ, Quæ poſt ipſam.* Ante Fixionem duo adhibita: *Flagellatio & Deductio.* Flagellatio quidem ſollennis anteceſſor, & raro in crucem dati niſi ſic purpurati. Apud Liuium, de ſeruis coniuratis: *Multi occiſi, multi capti, alij verberati crucibus affixi.* Verberatos ecce prædixit. Alexander apud Curtium, moris huius retinens, eos qui Petram obſtinatè defenderant, *omnes verberibus affectos, ſub ipſis radicibus Petræ crucibus iuſsit affigi.* Iudæi, apud Ioſephum, μαστιγούμενοι καὶ προβασανιζόμενοι τοῦ θανάτου πᾶσαν αἰκίαν, ἀνεσταυροῦντο: *flagellati & præcruciati ante mortem omne genus verberibus, crucifigebantur.* Philo item narrans Iudæos Alexandriæ in crucem actos à Flacco, hoc addit: μετὰ τὸ αἰκίζεσθαι ἐν τῷ θεάτρῳ: *poſtquam flagellati fuiſſent in theatro.* Sollennis ergo mos, imò lex: & horrendum Carmen diſertè canebat: *Verbera intra aut extra pomœrium*: & tum denique ſuccinebat, *Arbori infelici ſuſpendito.*

Flagellati ante crucem.

Li. xxxiii.

Lib. viii.

Lib. v. Excid. cap. xxiix.

Contra Flaccum.

Apud Liu. lib. i.

CAP. III.

Flagellorum & Virgarum diſcrimen. Jlla magis vilia, & magis acerba eſſe. ſolere & talis aſperari.

VERBERATI igitur: ſed vtrum virgis an flagellis? Illas interdum reperio: ſed magis crebrò iſta. Diſcrimen enim eſſe ſcimus: & quia Virgæ ho-

Flagra cruciarijs propria.

gæ honeſtiores, inhoneſtiſſimo huic ſupplicio adtributa Flagra. Cicero illudens & cauillans in Labienum: *Porcia lex virgas ab omnium ciuium corpore amouit; hic miſericors flagella retulit*. Quomodo retulit? vnà cum Cruce, cui hæc adiuncta. Dixi inhoneſtiora fuiſſe. Ita, & propriè ſeruorum. Sic apud Terentium

Cicero explicatus. *Orat. pro Rabir. perd.*

——*ad necem operiere loris*. SAN. *loris liber*? *Terentius,* *Adelph.*

Exclamat & indignatur, vt in re inſolenti, quòd libero intentata lora. Et ab hac notâ ſeruilem conditionem Menæ Horatius opprobrat: *Epod. Od. IIII.*

Sectus flagellis hic triumuiralibus *Horatius,*
Præconis ad faſtidium.

Significat à Triumuiris (Imperium ijs & animaduerſio in ſeruos) cæſum flagris publicè, idque ſub præconis voce. Itaque & Macer Ic.tus ſcripſit, *Ex quibus cauſſis liber fuſtibus, ex his ſeruum flagellis cædi*. Et Impp. reſcripſerunt, mulierem habere iuſtas diuortij cauſſas, *ſi ſe verberibus, quæ ingenuo aliena ſunt, afficientem maritum probauerit*. Flagra hæc ipſa intelligunt: quæ cùm ab ingenuis, tum à fæminis remota maximè. Atque vt nouum & ſeuerum in Licinio Pontifice narrat Valerius: quòd ei virgo Veſtalis, *quia parum diligens ignis æterni cuſtos fuiſſet, digna viſa eſt, quæ flagro admoneretur*. Flagella autem hæc aſpera. adeò vt Vlpianus ſcripſerit, *miniſtrorum immanitate, multos ſub eiuſmodi flagellis interijſſe*. Et Horribile etiam id Horatio viſum agnominare:

Vide Fabr. in Semeſtr. *Macer,* *L. x. De pœnis.* *L. VIII. C. I. de repud.* *Valerius.* *Lib. I. cap. I.* *L. VIII. De pœnis.* *Lib. I. Serm. III.*

Nec

Nec ſcuticâ dignum, horribili ſectere flagello.
Quod magis fuit, cum ea inſitis talis aut oſſiculis exaſperabant. Factum Romæ, atque alibi. Euſtathius dici notat ἀστραγαλωτὰς μάστιγας, τὰς ἐξ ἀστραγάλων ἐνειρομένων κατασκευασμένας: *Flagra talaria, quæ talis inſertis inuolutiſque confecta ſunt.* Apud Flagella taxillata.

Lib. IIII. Atheneum quiſpiam recenſet, in Parthis optimates quoque & Satrapas, vbi viſum Regi, ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσιν ἀστραγαλωτοῖς μαστιγοῦσθαι: *virgis & loris taxillatis cædi.* Apuleius agnoſcit, & *Flagrum pe-*

Lib. VIII. *cuinis oſsibus cathenatum,* ſcitè appellat. Ille idem Gallis Matriſdeûm adſcribit. *Arrepto flagro,* inquit, *quod ſemiuiris illis proprium geſtamen eſt, contortis tæniis lanoſi velleris prolixè fimbriatum, & multiiugis talis ouium teſſellatum, indidem ſeſe multimodis commulcant ictibus.* Et Plutarchus appoſitè ad eius lucem: Οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι: *Nec qui liberæ verberationis egeat, ſed flagri illius taxillati, quo Gallos aliquid offendentes in ſacris Magnæ matris coërcent.* An tale aliquod flagri genus, quo Chriſtus etiam noſter cæſus? imaginantur, aut pingunt per pietatem nonnulli. Haud ego aſſero: ſed illud Euangeliſtæ, cæſum eſſe & quidem flagro. Sic enim Matthæus, corruptâ ipsâ Latinâ voce: Τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ. *Ieſum cùm flagellaſſet, tradidit vt crucifigeretur.* Ἱμάσθλην, id eſt, lorum, flagellũ appellat Nonnus.

Gallis vſitata.

Contra Coloſſ.

Chriſtus flagris cæſus.

 Ριγε-

Ῥιγεδανῇ Χριστοῖο δέμας φοίνιξεν ἱμάσθλῃ.
Horribili Chriſti corpus rubefecit habenâ.

Cap. IIII.

Solitos ad Columnam verberari; atque aliàs per viam. De ipsâ columnâ cui ſacrum corpus annexum.

SED obſerua. Flagellatio hæc non vno ſemper loco, aut tempore. Aut enim ante Deductionem vtebantur, idque domi: quod in Seruatore factum. Aut in ipsâ Deductione, per viam: quod moris fuit magis priſci. Si domi, ligabant ferè ad columnam. Firmamenta huic ritui. non tam multa reperio, reperio tamen. Artemidorus vbi ſomnium narrat ſerui, qui viſus ſibi ab hero δέρεσθαι, *deglubi & turpiter tangi*: addit, προσδεθεὶς κίονι πολλὰς ἔλαβε πληγάς: *columnæ alligatus, multas accepit plagas*. Phileas etiam apud Euſebium, ſæuitiam in Martyres, qui Alexandriæ, referens: Ἄλλοι δὲ πρὸς τοῖς κίοσιν ἀντιπρόσωποι ἐδοῦντο: *Alij autem ad columnas vultibus inter ſe aduerſis, aſtringebantur*: & de flagellatione ſentit. An & Plautum ſic accipimus?

Plurifariàm flagellatio.

Ad columnam domi.

Lib. VIII. Eccl. Hiſt. cap. x.

Plauto lux.

Bacchid.

——*Abducite hunc*
Intrò, atq; adſtringite ad columnam fortiter.

Ego quidem: etſi ad cuſtodiam modò id factum aliquis pertendat. Sed de Seruatore noſtro non ambiguum, pijs quidem & in religione antiquis. Etſi enim Euangelia non exprimunt: tamen ſecuti

Id Chriſto factum.

cuti Patres. Prudentius clarè, & cum ritus quo-
Nouo Teſtam. que priſci atteſtatione: ——*atque columnæ*
Annexus, tergum dedit, vt ſeruile, flagellis.
Epiſt. ad Euſtoch. Hieronymus & ſuo æuo exſtitiſſe commemorat: *Oſtendebatur illi* (Paulæ) *Columna, Eccleſiæ porticum ſuſtinens infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur & flagellatus*. Indicat fulcri vſum habuiſſe in ædificio tēpli: quod ipſum Prudentius.
Ibidem.
Perſtat adhuc, templumq́ gerit veneranda columna.
Etſi Bedæ tempore in medio Eccleſiæ fuiſſe, ipſe teſtatur. Meminit huius quoque, & miraculorum per eam, Gregorius Turonenſis. Hæc domi flagellatio, & ad columnam: quid per viam? ſub furcâ id factum, de quâ in * loco dicam.
De Glor. Mart. cap. 11.
Lib. III. cap III.

Cap. V.

Crucem ſuam tuliſſe, aut totam, aut eius partem.

AD Deductionem venio, in quâ duo obſeruo, *Ludibrium* & *Tormentum*. Ludibrium, quòd ipſi coacti crucem ſuam ferre, aut certè eius partem: vt verè eſſet illud quod dicitur, *Suo ſibi iumento malum*. Artemidorus: βαστάζειν τινὰ τῶν δαιμόνων χθονίων κακούργῳ μὲν ἰδόντι Σταυρὸν αὐτῷ σημαίνει. ἔοικε γὰρ καὶ ὁ Σταυρὸς θανάτῳ, καὶ ὁ μέλλων προσηλοῦσθαι πρότερον αὐτὸν βαστάζει: *ferre aliquem Deorum inferorum, malefico quidem id videnti Crucem prodicit. Similis enim & Crux morti; & qui in eâ figendus, prius eam portat.* Plutarchus etiam comparatione quadam vtili: Καὶ τῷ μὲν σώματι τῶν κο-
Crucem humeri ferebant.
Lib. II. cap. LXI.
De tarda Dei vindictâ.

λαζο-

λαζομένων ἕκαστος τῶν κακούργων ἐκφέρει τὸν αὑτοῦ Σταυρὸν, ἡ δὲ κακία τῶν κολαστηρίων ἐφ' ἑαυτὴν ἕκαστον ἐξ αὑτῆς τεκταίνεται): *Et corpore quidem quiſque maleficorum ſuam effert Crucem: malitia autem cruciatuum quemque in ſe, ex ſe, gignit & fabricatur.* Benè hoc & ſalubriter Plutarchus: *& Dij deæq;* (ait quiſpiam) *quàm malè eſt extra legem viuentibus? quidquid meruerunt, ſemper exſpectant.* Sed repono me in gradum. Ferebant Crucem. Atque ita Iohannes de Chriſto: βαστάζων τὸν Σταυρὸν αὑτοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου τόπον: *baiulans ſuam Crucem, exiuit in locum Caluariæ dictum.* Quâ ſolâ cauſsâ vetera quædam vaticinia aut imagines Doctores noſtri ad Chriſtum trahunt. Vt Tertullianus hoc de Iſaaco. *Cùm,* inquit, *Iſaac à patre hoſtia duceretur, & lignum ipſe ſibi portaret, Chriſti exitum iam tunc denotabat, in victimam conceſſi à Patre, lignum paſſionis ſuæ baiulantis.* Idem in Iſaiæ verbis iſtis: *Cuius imperium factum eſt ſuper humerum ipſius. Solus,* ait, *nouus rex Chriſtus nouæ gloriæ poteſtatem & ſublimitatem in humero extulit, id eſt Crucem.* Et Chriſtus ſanè totam plenamque Crucem tulit. Ni feciſſet, quid opus erat auxiliatore & ſubſequâ, qui adleuaſſet? Alij non ſemper totam: atque ideò cautè prædixi, *eius partem.* Nam qui ritu veteri ſub furcâ cæſi ducebantur,* ferebant non niſi iſtam. Imò interdum nec iſtam. Pone in arbore aliquâ crucifixum, & ſubitò: profectò, præter ſe, nihil tulit.

Petron. Satyr.

Fecit Chriſtus

Cap. xix.

Vates teſtati ſunt.

Aduerſus Iudæos cap. x.

Eod. libr.

* Vide lib. III.

CAP.

CAP. VI.

Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos.

TORMENTVM etiam in Deductione: quia trahere, diuexare, & ſtimulis agere per viam ſolent. Dionyſius de tractione: δι᾽ ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν: *per forum flagellatum ipſum, trahere eos iuſsit*. Nec dubium eſt quin impulerint, deiecerint, erexerint, per ſæuitiam aut per luſum. De Stimulis etiam non temerè addo. & apertè auctor adfirmandi Plautus, apud quem conſeruo ſeruus:

Tracti per viam.

Lib. VII. Antiq.

Et ſtimulis foſſi.

Moſtellar.

> *O carnificinum cribrum! quod credo fore,*
> *Ita te forabunt patibulatum per vias*
> *Stimulis, ſi noſter huc reuenerit ſenex.*

Plautus illuſtratus.

Habes *Stimulos*, idque in *Patibulato* (ad furcam aſtricto) & *per vias*. Iungit iterum cum Cruce Plautus: *Stimulos, Laminas, Crucéſque*. & aliâs meminit, ſed ſic vt ſeorſim eos fuiſſe ſciamus inter cruciatus & tormenta, ſicut laminas & ignes. Pictores noſtri (nec heri, aut hodie) aſſerculum ſiue tabellam imæ Chriſti veſti appingunt, quæ clauis præacutis conſita pedibus calcibúſq; euntis illidatur: nunquid alludentes ad hanc Deſtimulationem? quæ tamen ſtimulis alijs facta. quos oblongos, ſiue è ſudibus præacutis, ſiue & ferro præfixis geſtabant ad hunc vſum. Sumptum à bubus, quos ſic exſtimulabant. Sed niſi ea Pictorum mens, ipſi vidento: ego inuenticulæ eius nec auctor ſim, nec interpres.

Aſinar.

Cap. VII.

In ipſa Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terrâ depoſitam? id quæſitum, & vtrumque firmatum.

ISTA ſunt quæ Ante fixionem: nunc quæ In ipſâ. Tria conſidero, *Suſpenſionem*, *Aſtrictionem*, *Inſcriptionem*. Suſpenſio præit, & ante illam etiam Nudatio. quia ſimul ad crucem ventum, ſpoliabant hominem, & ſic in eam dabant. Receptum hoc in pleriſque ſupplicijs, velut Naturæ ſuaſu, quæ nudos induxit in vitã & educit: etiam in iſto. Artemidorus: Σταυρωθῆναι ἀγαθὸν τῷ πένητι. καὶ γὰρ ὑψηλὸς ὁ σταυρωθείς. τοῖς δὲ πλουσίοις βλάπτει. γυμνοὶ γὰρ σταυροῦνται. *Crucifigi bonum pauperi, quia ſublimis eſt crucifixus: noxium verò diuiti, quia nudi crucifiguntur.* In Chriſto factum hoc obſerues: quem Euangeliſtæ narrant recepiſſe veſtes poſt flagellationem iam deducendum, & poſuiſſe iterùm deductum. Ergo nudi dati in crucem: ſed Iacentem an Erectam? Pro Iacente, Acta vetera de Pionio Martyre: *Vltrò ſe veſtimentis ſpoliauit, & in cælum ſuſpiciens ac Deo gratias agens, ſuper lignum ſeipſum extendit, militique tradidit vt clauis configeretur.* Satis clarè: atque etiam mox clariùs: *Eum igitur ligno fixum erexerunt.* Dici nihil poteſt, quin fixio hîc in Iacente facta fuerit, quæ pòſt erecta. Et ratio etiam aliqua ſuadet. Nónne enim faciliùs hominem ſic affigere ſupinum & incli-

Nudati ante fixionem.

Lib. II. cap. LVIII.

Quomodo in crucem dati.

Pro Iacente.

inclinatum: quàm tollere in erectam, pendulum, labentem, fortaſſe & reluctantem? Videtur. Tamen quòd in Erectam, pluſculi adfirmant teſtes. *Pro Sublata.* Lib. v. in Ver. Cicero in Gauianâ cruce deſcribendâ: *Quid attinuit, cùm Mamertini more atque inſtituto ſuo Crucem fixiſſent poſt vrbem in viâ Pompeiâ, te iubere figere in viâ quæ Rhegium ſpectat?* Et verba & rei ſeriem vide, obſeruabis fixam primò crucem, & tum in eam datum. Idem in Rabirianâ: *In campo Martio Crucem ad ciuium ſupplicium defigi & conſtitui iubes.* Stabat iam defixa, dum cauſſa diceretur, & cruciarium ſuũ exſpectabat. Cap. IX. Galba apud Suetonium, cuidam inclamanti ſe ciuem Romanum eſſe, *multo præter ceteras altiorem & dealbatam crucem ſtatui iuſſit.* Statui, ac Lib. VII. Exc. Iud. tum ſuffigi. Ioſephus de Iudæo quodam à Romanis capto: Ὁ δὲ Βάσσος προσέταξε καταπηγνύναι Σταυρὸν, ὡς αὐτίκα κρεμῶν τὸν Ἐλεάζαρον: *Baſſus iuſſit defigi crucem, tanquam ſtatim ſuſpenſurus in eâ* In cap. VI. *Eleazarum.* Denique & libro Eſdræ: *Vt omnis homo qui hanc mutauerit iuſſionem, tollatur lignum de domo ipſius, & erigatur, & configatur in eo.* Vtrobique hîc erectio, fixionem antecedit. Nec video *Reiectio cauilli.* quid obduci poſſit: niſi iſtud infirmum, ſtatutas quidem, ſed ſub aduentum noxij iterùm demiſſas. Quis credat? aut irriti laboris quæ ratio? Abnuunt etiam phraſes veteres, quas ſcimus plerumque adſimiles rebus ipſis: Dicunt enim *Tollere, Agere, Ferre, Dare* in crucem: quæ omnia *Iterum pro Sublatâ.*

elationis ſunt aut molitionis. Item in ipſis fontibus, *Excurrere*, *Aſcendere*, *Salire* in crucem: quæ mihi videntur conuenire non niſi in Erectam. Priorum phraſium exempla nota atque obuia ſunt: poſteriorum cape iſta. Plautus:

Ego dabo ei talentum primus, qui in crucem excucurrerit. Moſtellar.

Pruden-tius. *Crux illa noſtra eſt, nos patibulum aſcendimus.* Περὶ στεφ. Hymn. x.
Plautus. *Credo herclè aduenie ns nomen mutabit mihi,* Bacchid.
Facietq́ue extemplo Cruciſalum me ex Chryſalo.

Sed & teſtes, in ipsâ narratione, pro Erectâ. Nonnus de Chriſto:

Εἰς δόρυ τετράπλευρον, ἐπήορον, ὑψόθε γαίης
Ορθιον ἐξετάνυσσαν.

In lignum quadratum, altum, terráque leuatum,
Rectum extenderunt.

Extentum manifeſtò ait *ſublimem*, *& ſuper terram*. De eodem eadem Nazianzenus verſibus luculentis: In Chriſto patiente.

Αὐτίχ' ὅμιλος οὐρανοδρόμῳ ξύλῳ
Ἀνῆγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος.
Ὀρθὸς δ' ἐς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστηρίζετο.
Ἐς κλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον εὐθέως
Ἔτειναν, ἐξέτειναν, ἥλωσαν χέρας,
Πόδας τε καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.

Quorum verſuum (haud ſanè * optimorum, liberè dicam) hæc ſententia. *Ductum & ſubductum in altam crucem, ad vltimum eius finem: rectum ita ſtatutum: tum ad tranſuerſarium lignum manus fixas: denique & pedes ad ſtipitem defixum.*

* *Neque ſcio an ipſa Tragedia Germana Nazianzeni,*

Atque

Atque iſta pro Erectâ. In diſſenſu autem nos quid definimus? conſenſum, quâ licet. Dicimus vtrumque vſurpatum, ſæpiùs tamen hoc poſtremum. Imò interim neceſſariò hoc poſtremum. Pone enim in arbore ſuſpenſos (ſæpe factum:) quomodo demitti ea potuit, & tunc attolli?

CAP. VIII.

Clauis figi ſolitos, interdum funibus adſtringi.

SED iam ad *Adſtrictionem* tranſeo; quæ facta clauis, aut funibus, ſed plurimùm illis. Seneca nominat: *Cum refigere ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtrûm clauos ſuos ipſe adigit.* Ita legendum, *non adijcit*. Illi, inquit, conantur tollere ſe de crucibus ſuis: vos contrà, magis magiſque affigitis, & clauos adigitis in lignum. Meminit & Apollo in oraculo quopiam, de Chriſto:

De vit. beat. cap. XIX.

Γόμφοις καὶ σκολόπεσσι πικρὴν ἀνέτλησε τελευτήν:
Clauiſq; & palis mortem exantlauit acerbam.

Apud Lactant. lib. IIII. cap. XIII.

Loquitur de hac eius morte per crucem: quia, vt Artemidorus ait, ἐκ ξύλων καὶ ἥλων γέγονεν ὁ σταυρός: *ex lignis & clauis crux confecta eſt.* Atque ab hac re Græcis paſſim ipſa crucifixio, προσήλωσις dicta: quaſi dicas *claui-fixio*. Vlpianus in Demoſthenem explicat προσηλοῦσθαι, Σταυρῷ προσηλοῦσθαι τοῖς ἥλοις: *cruci affigi clauis.* Et fortaſſe eò reſpexit Strabo cùm de Cantabris dixit, ἀναπεπηγότας ἐπὶ τῶν σταυρῶν: *ſuffixos in crucibus.* Ergò de clauis cer-

Lib. II. cap. LVIII.

Contra Mid.

Lib. III.

tum: an etiam de funibus? ſunt exempla. Auſonius ſuum Cupidinem facit

Deuinctum poſt terga manus, ſubſtrictaq́ue plantis
Vincula mærentem.

Et communi *ligandi* verbo in hac re Artemidorus vſus: Σταυρωθῆναι, inquit, *ἀνδρὶ ἀγάμῳ γάμον προσαγορεύει διὰ τὴν δέσιν: Crucifigi* (in ſomnis) *viro cælibi nuptias deſignat, ob ligaturam*. quia ſcilicet ligno iungitur copulaturque. Plinius inter magicas ineptias *Spartum* etiam *è cruce* numerat, id eſt ſparteos funes. Quid, quod D. Andreas ita alligatus? Abdias apertè, & cauſſam etiam addit: *Proconſul mandat quæſtionariis, vt ligatis manibus & pedibus, non clauis affixus ſuſpenderetur, quo diutino cruciatu deficeret.* Ex quo colligas, habitum id magis ſæuum. Etſi prima fortaſſe crucifixio talis, & in Liuij priſcis ſcriptisque libris legas: *Arbori infelici reſte ſuſpendito.* Reſte, inquam, additur: quod tamen heri ac nuper eiecerunt correctores. An ſic quoque appenſi latrones bini, qui cum Chriſto? Vulgò ſentiunt, nec aliter pingunt. Tamen falsò: quia illi, pariter ac Chriſtus, fixi. Nonnus adfirmat.

Lib. II. cap. LVIII.

Li. XXVIII. cap. IIII.

Lib. III. Hiſt. Apo.

Lib. I.

In cap. XIX.

κέντροις ἀντιτύποισιν ἐπὶ σταυρῷ δεθέντες:
In cruce præduris clauis fixi, ínque ligati.

Et magis Hiſtoria priſca, quæ eſt de Helena Conſtantini matre. Ea cùm veniſſet ſacra & Deo homini trita loca, cupidine viſendi & venerandi: de iuce etiam inquiſiuit noſtra illâ ſeruatrice. Fodit

dit, tres reperit, ac diu animi anceps hæſit quæ eſſet illa vera. Nam Titulus, quo dignoſci potuiſſet, iacebat ſeorſim diſiectus. Denique miraculo & diuina indicatione opus fuit ad diſcernendum. Quid autem opus, ſi veſtigia clauorum modò in vnâ? Argumentum certum eſt, & res ipſa per Eccleſiæ annales.

Cap. IX.

In quibus partibus claui, & quo numero?

CLAVOS autem iſtos, ſiue & funes, in manibus pedibuſque fuiſſe ſatis notum. Nonnus de Seruatore:

καὶ ποσὶ καὶ παλάμῃσι σιδήρεα κέντρα κομίζων:

Et pedibus manibuſque ferens ſtimulos ferratos.

Adu. Iud. cap. x. Tertullianus de veteri vaticinio: *foderunt manus meas & pedes, quæ propria atrocitas crucis.* Habent *atrocia* libri ſcripti: & rectè, vt amat loqui ille ſcriptor. At quàm multi iſti claui? enimuerò diſſident. Alij de ternis aſſerunt. vt Nonnus, qui Chriſtum depingit *Quot claui in pedibus.*

—— ἀμετρήτῳ δὲ πεπαρμένον ἄζυγι γόμφῳ
Διπλόον ἦτορ ἔχοντα μιῇ τετορημένον ὁρμῇ,
Ποσσὶν ὁμοπλεκέεσσιν.

Facit ecce *magno & ſingulari clauo pedis vtriuſque pectuſculum transfigi, & quidem vno ictu, idque pedibus mutuò impoſitis & complicatis.* Clarum *Tres quidam volunt.* eſt etiam illud Nazianzeni, pariter de Chriſto, vbi cruce deponitur: In Chriſto patiente.

Γυμιὸν

Γυμνὸν τελσήλῳ κείμθμον ξύλῳ λαβών:

Nudum triclaui repoſitum ligno auferens.

At contrà tamen tendunt alij, & ſuggerunt quaternos. De eodem Chriſto Gregorius Turonus: *Clauorum dominicorum, quòd quattuor fuerint, hæc eſt ratio. Duo ſunt affixi in palmis, & duo in plantis.* Sed & Cyprianus melior maiorque auctor πληθυντικῶς ſcripſit: *Clauis ſacros pedes terebrantibus.* Quid, quod Plautus ex more aſtruere videtur tantos?

Alij quattuor.

De Glor. cap. VI.

Serm. De Paſſione.

Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit,

Sed eâ lege, vt affigantur bis pedes, bis brachia.

Moſtellar.

Niſi is tamen ibi ſenſus. vt ſeruulus ad maiorem quaſi cautionem, & ne facilè ſe refigeret, voluerit non ſemel manus pedesque, ſed bis ſingula figi: ita inquam, vt bini in quoque membro eſſent claui. Quàm magis conſidero, tam magis hoc dictum cenſeo: cùm id quoque reperiam, per ſæuitiam multiplicatos alibi clauos. Vt in Martyrologio: *Agricolam plurimis clauis Cruci affigentes interemerunt.* Interdum & in aliâ corporis parte. In eodem Martyrologio: *Philomenus manibus pedibúſque, ac demum capite clauis confixo, martyrium conſummauit.* Itaque ſi morem veterem vides; arbitrarium fuit de clauis, & fruſtrà litigemus. Si de Chriſto tamen quæritur; neſcio, & in diſſenſu Patrum non eſt meum arbitrari.

In Plauto noua explicatio.

Pluribus clauis fixi.

IIII. Nouembr.

XXIX. Nouembr.

CAP.

CAP. X.

Ordo & modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce ſuppedaneum?

ADDO magis de figendi modo. Is fuit, vt manus primùm figerent, inde pedes. Graphicè Lucianus in Dialogo vbi Prometheus figitur. Vulcanus Mercurio loquitur: Ἀνασταυρώσθω, ἐκπετασθεὶς τὰ χεῖρε ἀπὸ τουτουῒ πρὸς τὸ ἐναντίον: *Crucifigatur, extenſus ambas manus ab hac parte in aduerſam.* Atque initium à manu dextrâ. Ibidem Mercurius Prometheo: Ἀλλ᾽ ὄρεγε τὴν δεξιάν. σὺ δ᾽ ὦ Ἥφαιστε, κατάκλειε, καὶ προσήλου, καὶ τὴν σφῦραν ἐρρωμένως καλάφερε· δὸς καὶ τὴν ἑτέραν, κατειλήφθω εὖ μάλα καὶ αὐτή: *Sed præbe dexteram. tu autem Vulcane, aſtringe, & confige, & malleum fortiter demitte. Da & alteram, quò illa etiam rectè aſtringatur.* Tum itum ad pedes. Sed ambigas, Manúſne fuerint toti moli ferendæ? Appâret enim corpus omne (præſertim ſi quis pedes inflecteret) pependiſſe à manibus ſolis. Ego ita arbitror. Quidni? Duræ & neruoſæ illæ partes, & lentæ frangi. Fortaſſe nec in mediâ ſemper manus volâ claui fixi, ſed ſuperius paullò quà cum brachio coït, id eſt circa carpum. Plautus facit ſuſpicari, qui diſertè ſcribit *brachia offigi*, non manus. Sed puto equidem amplius. ſi corpus grauius, aut manus tenuior; adminiculum ſæpe fuiſſe funes. Illos quoque additos, & circa humeros aut pe-

Manus primùm fixæ.

An ferre potuerint pendulum corpus?

An ſemper in ipsâ volâ fixio?

ctus medium, ad crucem aſtrictos. Hoc malim, quàm cum alijs aſſerculum ſiue tabellam inducere, in quâ innixi & fixi ſimul pedes. Nimis accurata ea fabrica, imò delicata. Tamen in Chriſti cruce Gregorius Turonicus agnoſcit; quiáne fuit, an quia piè imaginatus eſt? Ipſe quidem ſic: *In ſtipite erecto foramen factum manifeſtum eſt. pes quoque paruæ tabulæ in hoc foramen inſertus eſt: ſuper hanc verò tabulam, tanquam ſtantis hominis, ſacræ affixæ ſunt plantæ.* Nec ſcio an illuc Innocentij hæc referenda: *fuerunt in Cruce dominicâ ligna quattuor; ſtipes erectus, & lignum tranſuerſum, truncus ſuppoſitus, & titulus ſuperpoſitus.* Nam vidi qui de *Trunco* ſic acciperent: etſi vox videtur abnuere: quæ parùm apta ad minutam illam tabellam. Verba etiam plura & ſequentia Innocentij cùm examino, ſentire eum dixerim non de hac impoſitâ, ſed verè (vt loquitur) *ſuppoſito trunco*, è quo ipſa crux ſurgat. Ita enim ſenſiſſe videtur: truncum aliquem fuiſſe, ſiue fulciendæ cruci in imo appoſitum (ἀντηρείδια Græci id genus obliqui ſuſtentaculi vocant;) ſiue ſub ipſo recto ſtipite in terrâ, cui ille immiſſus, vt firmior ſtaret. Neque ego aſſero id factitatum: ſed mentem ſcriptoris pono. Trahunt etiam Irenæum iſtuc, qui crucem ſic deformat: *Ipſe habitus crucis fines & ſummitates habet quinque. duos in longitudinem, & duos in latitudinem, & vnum in medio vbi requieſcit qui clauis configitur.* En,

De tabellâ ſuppedaneâ.

De Glor. Mart. cap. VI.

Serm. I. de vno Mart.

Lib. II. cap. XLII.

En, inquiunt, medius ille finis tabella eſt in quâ corpus requieſcit. Fateor verba huc ire, nec temerè contenderim de alienâ mente. Tamen Iuſtinus martyr, è quo ſumpta hæc videntur, ſic de iſto

Aduerſ. Tryph. Iud.

fine: Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ξύλον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ᾽ ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι: *Et illud in medio defixum lignum, vt cornu ipſum etiam eminet, in quo feruntur & quaſi inuehuntur, qui crucifiguntur.* Cornu id appellat, & notare vult: quomodo aptè in planâ hac tabellâ? Videndum ne vterque ille ſcriptor aliud intellegat à iam dicto ſenſu. Diuidunt crucem in quinque

Vide ſup. Lib. I. cap. VIII.

Lib. III. adu. Marc. cap. XIX.

fines (*Apices* Tertullianus ſcitè appellat) quattuor illos, qui noti ſunt & incurrũt: quintum, quem in mediâ cruce collocant, vbi lignũ tranſuerſum ſcindit tranſitque ſtipitem defixum. Hac conſideratione, quinque ſunt fines: & vnus ille ſtipes (ſed ſectus) facit ternos. Quod autem aiunt *inuehi* & *requieſcere*: verum eſt. corpus acclinatur ei &

 quaſi

quaſi innititur à tergo. Auguſtinus hoc ſenſu ſcripſit, *Longitudinem crucis à terrâ ſurgentem, cui corpus erat infixum.* An totum corpus? imò pedes tantùm, quod liquet: ſed adfixum innixumque intellegit, nec ſcio an *innixum* ſcripſit. Tamen in picturis ſculpturiſque etiam priſcis veſtigium tabellæ huius exſtare audio: non ergo temerè ſpreuerim. non certè à Chriſti cruce: de alijs, audacius. Quod enim veſtigium in ſcriptoribus antiquis?

Vide ſup. lib. I. cap. X.

Cap. XI.

De Titulo, quid is Latinis? quomodo aſſcriptus, aut prælatus.

POST Aſtrictionem *Inſcriptio.* Quid ea eſt? Cauſſa ſupplicij, & ipſum crimen, & Romanâ voce *Titulus:* quâ & Iohannes eſt vſus. Atque item Nonnus:

Titulus quid Latinis?

Γράμμα, τὸ πὲρ καλέουσι Λατινίδι Τίτλον ἰωῇ.

In ca. XIX.

Mathæus Αἰτίαν benè & ſignanter dixit. Gloſſæ Græcanicæ veteres: Αἰτία, *cauſſa, materia, titulus.* Eædem Latinæ, *Titulus*, ἐλέγχιον. Latini etiam paſſim pro cauſâ. Vt poëta:

Et poteris titulum mortis habere meæ?

Valerius: *Fine vitæ noſtræ variis & occultis cauſis expoſito, interdum quædam immerentia ſupremi fati titulum occupant.* Atque hic Titulus præferri aut apponi ſolet damnatis. Præferri, vt in Suetonij Caligulâ: *Præcedente titulo qui cauſſam pœnæ indica-*

Lib. IX. cap. XII.

Damnatis anteferri ſolitus.

Cap. XXXVIII.

indicaret, per cœtus epulantium circumducitur. Epiſtola Lugdunenſium, de Attalo Martyre: Περιαχθεὶς κύκλῳ τὸ ἀμφιθέατρον, πίνακος αὐτὸν προάγοντος, ἐν ᾧ ἐγέγραπτο ῥωμαϊστὶ, Οὗτός ἐστιν Ἄτταλος ὁ χριστιανός: *Circumactus per Amphitheatrum, tabellâ ipſum præeunte, in quâ Latinè ſcriptum, Hic eſt Attalus Chriſtianus.* Sed & appendi, aut apponi damnatis ſolet. Suetonius Domitiano: *Patremfamiliâs detractum è ſpectaculis in arenam canibus obiecit cum hoc titulo, Impiè locutus parmularius.* Quinctilianus oſtendit Gladiatores quoque ſic productos: *Quidam vt patrem ſepeliret, auctorauit ſe. Die muneris productus ſub titulo cauſſæ, rudem populo poſtulante accepit.* Sed facit propriè ad Crucem Dionis locus, de ſeruo, quem Dominus agi in crucem, idque per forum iuſſit: μετὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως δηλούντων: *Cum litteris* (ſiue Titulo) *quæ cauſſam mortis aperirent.* Sæpe etiam neglecto aut ſpreto titulo contenti Superdictione fuerunt, id eſt vt Præconis præeuntis voce populo id nunciaretur: de quo more alij, & ego aliâs.

Apud Euſeb. lib. v. cap. I.

Vel ijs apponi.

Cap. x.

Declamat. CCCII.

Lib. LIIII

Loco eius, ſæpe vox præconis.

CAP. XII.

Poſt fixionem, quomodo mortui in cruce? languore, aut fame. Vitalitas quorumdam.

BENE iam & fideliter fiximus: quid Poſt fixionem? hæc tria, *Mors, Corruptio, Cuſtodia.* Mors, lenta, moleſta, & vel à ſtillante paulatim

Mors varia in Cruce, ſed ferè lenta.

 latim

latim ſanguine, vel à fame. Quid ſi etiam ab auium ferarumq́ue laniatu? videbimus, & ſingillatim diducemus. De ſanguine quem demittebant fixi, clarum eſt, nec teſtimonij eget: & tum eâ cauſsâ, tum ex acri verberatione quæ præiuerat, credo inualidiores multos obijſſe. At de fame, Euſebius vbi Martyres narrat crucifixos in Ægypto: Τηρούμενοί τε ζῶντες, εἰσότε καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰκρίων λιμῷ διαφθαρεῖεν: *& ſeruati ſunt viui, donec in ipſis patibulis fame morerentur.* Itaque legas quoſdam diu in crucibus vixiſſe, vt ingenitum ſcilicet robur erat, aut vires. Beatus Andreas *in Cruce ſuſpenſus, in eâ populum docens,* (ô athletam Deo dignum!) *biduo ſuperuixit.* Victorinus ſub Neruâ, *iuſſus ſuſpendi capite deorſum, ita per triduum vixit.* Quod ſanè miror in ſchemate illo minimè apto ad longam vitam. Magis etiam iſtud: quòd *Timotheus & Maura in Cruce nouem diebus viui pendentes, ac ſeipſos in fide corroborantes, martyrium conſumpſerunt.* Vnde hæc vis aut vitalitas, niſi à vitæ ipſo fonte? Quamquam & alij quidam animosè egiſſe in extremiſſimis iſtis rebus legantur. velut Bomilcar ille apud Iuſtinum: *qui patibulo ſuffixus in foro medio, magno animo crudelitatem ciuium tulit: adeò vt de ſummâ Cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum ſcelera concionaretur.* Quidam etiam petulanter: vt proteruuli apud Senecam, *qui ex patibulo ſpectatores ſuos conſpuunt.* Atque etiam adnotaui, quoſdam miſeratione

Pluſculos dies quidã vixêre.

Loquentes & ſermocinantes.

Alij illudentes.

Lib. VIII. cap. VIII.

Martyrol. XXX. Nou.

Martyrol. V. Septem.

Martyrol. III. Maij.

Lib. XXII.

De Vit. beat. cap. XIX.

Prin-

Principis, aut Magiſtratuum è Cruce ablatos, pòſt vixiſſe. Ioſephus in vitâ ſuâ recitat: *Redibam,* inquit, *è vico quodam, & vidi multos ex hoſtibus* (Iudæis) *crucifixos: & tres ex ijs adagnoſcens, cum quibus antè mihi conſuetudo, valdè in animo dolui, & cum lacrimis progreſſus, dixi Tito. Ille autem ſtatim depoſitos eos mandat diligentiſſimè curari, atque ex ijs duo inter ipſam curam obierunt, tertius ſuperuixit.*

CAP. XIII.

Quoſdam à volucribus, aut feris etiam viuos lacerатos, & pleroſque omnes mortuos. interdum & lanceis interfectos.

AT de laniatu etiam addidi, & cauſſam illam quoque feci mortis. Haud temerè. quia *Ab auibus laniati.*
ſic ligati, & cùm ſe non commouerent, dati reuera * ἑλώρια, vt cum poëtâ dicam, κύνεσσιν Οἰωνοῖσί **canibus laniena*
περὶ στεφ. Hymn. XI. τε πᾶσι. Atque id etiam viui. Prudentius: *Atque auibus cunctis*

—— Crux illum tollat in auras,
Viuentéſque oculos offerat alitibus.

Lib. I. epiſt. XVI. Horatius aſpexit: *Horatii lux.*

Non hominem occidi. non paſces in cruce coruos.

quia ſicarij ſcilicet & homicidæ dari ſolent in crucem. Item Iuuenalis: *Iuuenalis.*

Vultur iumento, & canibus, crucibúſque relictis
Ad fœtus properat, partémque cadaueris affert.

Quin reperio in ſententiâ iudiciali quoq; id aliquan-

quando expreſſum. Actis Martyrum: *Claudius, Aſterius, Neon, cruci affigantur, & corpora eorum auibus laceranda relinquantur.* Itaque Apuleius Lib. VI. De Aſin. in fine.

Apuleio. proprium hunc refert *Patibuli cruciatum, cùm canes & vultures intima protrahunt viſcera.* Addit autem & *Canes*: & diſcas licet cruces non ſemper fuiſſe per-altas. Quomodo enim, ſi canes attingerent, atque etiam lupi? Nam & hos Catullus addit in Epigrammatio, quod mihi quidem non niſi circumlocutio videtur cruciariæ huius mortis.

Opinio de Catulliano Epigrammatio.

Si Comini arbitrio populi, tua cana ſenectus
Spurcata impuris moribus, intereat:
Non equidē dubito, quin primùm inimica bonorum
*Lingua * exſecta auido ſit data vulturio:*
Effoſſos oculos voret atro gutture coruus,
Inteſtina canes, cetera membra lupi.

* Fortaſſe exſerta.

Lanceis transfixi quidam.

Iſtæ mortes. niſi quod interdum lanceis etiam tranſuerberatos lego, an ad accelerandum fatum, an explorandum? Illud fuit in Marcelliano & Marco: *quibus ad ſtipitem ligatis in pedibus eorum affixi ſunt claui; cúmque tranſiſſet vnus dies & nox, iuſsit ambos* (Fabianus iudex) *lanceis per latera verberari.* At iſtud in noſtro Domino; cui miles iam mortuo lanceâ latus aperuit, ſcilicet periculum an bonâ fide obijſſet.

Martyrol. XVIII. Iunij.

CAP.

CAP. XIIII.

Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo?

NON autem & crura ijs fracta, inquies, atque ita interempti? Vulgò inualuit hæc opinio, ſed vulgò. Qui penetrant & examinant, vident diſparata hæc ſupplicia & ſeorſim fuiſſe. Induxit vulgum, quòd in ſacrâ hiſtoriâ latronibus duobus crura fracta leguntur. Atqui ſciant pro moribus Iudæorum id fuiſſe: atque illic fortaſſe tantùm. Lactantius monuit: *Suffixus itaque Chriſtus cùm ſpiritum depoſuiſſet, neceſſarium carnifices non putauerunt oſſa eius ſuffringere, ſicut eorum mos ferebat*. Ait cautè *eorum mos*: nempe Iudæorum. Et cur hoc Iudæi? ne fraus legi fieret, quæ iuſſerat ad Solem occaſum ſuſpendioſos deponi. At deponi niſi mortui non debebant: diutius autem plerique viuebant: ergo hac, aut aliâ viâ mors feſtinanda. Aliâ etiam dico viâ: nec crediderim fuiſſe hanc ſolam. Lex quam tango, eſt in Deuteronomio, & vertit ſic doctor Afer: *Si autem fuerit in aliquo delicto, ita vt iudicium mortis ſit, & morietur, & ſuſpendetis eum in ligno, ſed & ſepulturâ ſepelietis eum ipsâ die*. Ergo Crurifragium propriè nihil ad Crucem: tamen quia ſe ingerit, & vile, atque item ſæuum eſt iuxtà crucem, breuiter de eo dicam. Vox ipſa proba & vetus. Gloſſæ priſcæ: *Crurifragium* σκελοκοπία. atq; alibi

Crura non ijs fracta.

Niſi fortè in Iudæâ.

Lib. IIII. cap. XXVI.

Cur ibi?

Tertull. adu. Iud. cap. X.

De Crurifragio.

alibi *Crurifrangium* rectè etiam ſcribunt. Nam *Tago & Tango*, & *Frago & Frango*, dixerunt: ſed prior ſcilicet ſcriptio magis pro archaïſmo. Diuiſit elegantiæ gratiâ Apuleius: *Vxor diras in eum deuotiones deprecata, & crurum eius fragium abominata*. vbi *adominata* pro vero magis & pro ſenſu. Ipſa res antiqua, & iam Plauti, & antè æuo, paſſim Crurifragium minati ſeruis. In eius Aſinariâ:

Lib. IX. de Aſin.

Olim in vſu.

——Crura herclè offringentur,
Age impudice, niſi iſtum percies.

Aſinar.

Ferè in ſeruos.

Et credam, vt crucem ipſam, peculiare fuiſſe ſeruis. Seneca: *Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid properamus verberare ſtatim, crura protinus frangere?* Suetonius Auguſto: *Thallo à manu, quòd pro epiſtolâ proditâ denarios quingenos accepiſſet, crura effregit*. Idem in Tiberio: *Vtrique mox* (miniſtro cuipiam, & tibicini) *quod mutuò flagitium exprobraſſent, crura fregiſſe*. Ergo in ſeruis: ſed ita, vt liberi non immunes. ſiue in crimine, ſiue potius per ſæuitiam vindicantis. Ita M. Mario Gratidiano Cornelius Sulla *perfringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit*. Et Spendiani rebelles in Africâ, cum Pœnorum optimates cepiſſent, Κολοβώσαντες, καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔρριψαν εἰς τινὰ τάφρον: *admutilantes, & crura conterentes, adhuc viuos proiecerunt in foueam aliquam*. Et in Martyres noſtros plurifariam ſic ſæuitum.

De Ira. III cap. XXXII.

Cap. LXVII

Cap. XLIIII.

Interdum & liberos.

Sen. de Ira III. cap. XVIII.

Polyb. I.

Martyres ſic occiſi.

Lib. VIII. cap. XII. uitum. Euſebius de his quæ in Arabiâ aut Cappadociâ: τῶν Μαρτύρων τότε πέλυξιν ἀναιρουμένων, τότε δὲ τὰ σκέλη καταγνυμένων: *Martyribus aliâs ſecuribus interfectis, aliâs Crurifragio punitis.* Martyrologium memorat *Hadrianum Nicomediæ,* IIII. Martij. *cum aliis vigintitribus, omnes ſub Diocletiano martyrium crurifragio conſummaſſe.* Idem de pluribus, XIIII. Maij. atque innominatis: *Commemoratio SS. Martyrum, qui in perſecutione Maximini fractis cruribus necati ſunt.* Et ſæpius: *Modus huius ſupplicij, vt incus cum malleo, vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incudi imponerent,* validis ictibus ſic *Ratio frangendi crura.* Tom. V. die VIII. Septembr. frangendas. Colliges ex Actis Martyrum priſcis, quæ Surius vulgauit. Sublatum hoc ſupplicium à *Lib. III. cap. XIIII Conſtantino Victor aſſeuerat, de quo in * loco.

CAP. XV.

Corrumpi in cruce paſſi ſunt, & nefas ſepelire.

CORRVPTIO iam poſt Mortem. Quam ſic intellego, quòd nec mortuos deponerent, *Corrupti in Crucibus.* ſed tabo illic paſſi ſunt diffluere, & à Sole ac plu- Lib. VI. cap. II. uiâ corrumpi. Valerius impreſsè hoc narrat de Polycrate, qui ab Orœte cruci affixus: *E quâ,* inquit, *putres eius artus, & tabido cruore manantia membra, atque illam læuam, cui Neptunus annulum manupiſcatoris reſtituerat, ſitu marcidam, Samos lætis oculis aſpexit.* De quo ipſo Afer noſter, Tertul. De Animâ. vt ſolet, ſuccinctè: *Polycrati Samio filia Crucem*

 pro-

Tertullianus explicatus. *proſpicit de Solis vnguine & lauacro Iouis.* Tangit Lib. III.
hiſtoriam, & ſomnium quod in Herodoto, & tu ab eo pete. Sed hæc mens ſomnij, ſublimem in cruce madidandum à Ioue cùm plueret, à Sole vngẽdum cùm is calidus è nudo corpore ſaniem eliceret adipemque. Hanc in cruce putrefactionem intellexit Theodorus Cyrenæus, cùm Tyranno minanti eam reſpondit: *Suâ nihil intereſſe,* Apud Cic. & Valer.
humi, an ſublimi putreſceret. Neque aliam Arte- Lib. II.
Et Artemidorus. midorus, cùm malum diuitibus ominatur à ſom- cap. LVIII.
niatâ cruce: τὰς γὰρ σάρκας ἀπολλύουσιν οἱ σταυρωθέντες: *Carnes enim amittunt qui in cruce fixi.* Ita inquam, amittunt, ſiue tempore & defluxu: ſiue & lanienâ volucrum ferarumque, de quâ dixi.

CAP. XVI.

Cuſtodia & miles ad Crucem, ne quis detraheret.

ITAQVE hoc fine aſſeruati in Cruce, & depo-
Rarò ablati è cruce. ni rarum omnino fuit. Niſi quod Philo tamen Contrà Flacc.
notat, *receptum moribus fuiſſe in Natali Imperatoris, aut ſimili die feſto quoſdam è crucibus deponi, & permitti ad ſepulturam: at Flaccum contrà, no-*
Cuſtodes inibi. *uos etiam tum ijs affixiſſe.* Ne quis autem de-
poneret, miles & cuſtodia aſsẽdit. Petronius: *Mi-* In Satyr.
les cruces aſſeruabat, ne quis corpora ad ſepulturam detraheret. Plutarchus in Cleomene: Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένους ἀνεσταυρωμένον φυλάττοντες, εἶδον εὐμεγέθη δράκοντα τῇ κεφαλῇ περιπεπλεγμένον, καὶ ἀποκρύπτοντα τὸ πρόσωπον, ὥστε μηδὲν

ὄρνεον

ὄρνεον ἐφίπλαδζ σαρκοφάγον: *Paucis pòſt diebus, ij qui Cleomenis cruci affixum corpus cuſtodiebant, viderunt magnum ſerpentem capiti eius circumplexum, & faciem velantem tegentémque, ne qua carniuora auis attingeret.* Vbi vtrumque habes, & cuſtodiri ſolitos mortuos; & aues faciem in primis inuolaſſe. Poſſis ad hanc Cuſtodiam illud Euangeli-
Matth. xxvii. ſtæ referre : Ἔχετε κουστωδίαν, ἀπάγετε: *Habetis cuſtodiam, abite.* Quæ Pilati vox fuit ad Iudæos petentes aſſeruari monumentum. Videtur autem intelligere cuſtodiam, quæ paullo antè ad crucem. niſi quis malit, *Habete cuſtodiam*; quaſi ab imperante, & indignanter dante. Vox enim Græca in vtrumuis valet.

Ambiguus intellectus in Euangeliſtâ.

I. LIPSI
DE CRVCE
LIBER III.

CAP. I.

Tranſitio ad Rarum figendi Modum. Furca diuiſa, & hic de Ignominioſâ dictum.

ABVNDE, quæ ad *Vulgarem* cruci-
figendi modum, diximus: *Rarus*
ſupereſt, quem ipſum pari curâ
imus expunctum. Eum ſuprà de-
Quid Rarus modus. ſcripſimus (& vox præfert) *ſepoſi-
tum, & minus in aſsiduo vſu*. Sepoſitum *æuo*, Inu-
Is diuiſus. ſitatum vel *Schemate* vel *Fine*. De his tribus or-
dine & partitè dicam (iuuat in his talibus) & in
lucem fortaſſe protraham, quæ vſque adhuc pa-
rum claro oculo conſpecta. Æuo ſepoſita *Fur-
ca* eſt: olim quidem in creberrimo vſu, ſed quæ
paulatim deſijt atque aboleuit. Mentio crebra
non in hiſtorijs ſolùm, ſed Comœdijs priſcis:
mentio tamen magis, quàm explicatio. ego hîc
faciam, & pro copiâ ingenij dabo in ſplendorem.
Vt poſſim, duplicem illam facio, *Veterem* &
Furca duplex. *Nouam*. Priorem, quæ priſcis Romanis (non
enim apud alias gentes legi) vſitata: atque hanc
Iterum duplex. iterum duplicem. *Ignominioſam* & *Pœnalem*. Illa
eſt,

eſt, *quâ collo impoſitâ ſerui circumduci ſolent ob culpam aliquam, oſtentui & ad irriſum.* Iſidorus: *Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur à dominis, ignominiæ magis quàm ſupplicij cauſâ, furcam circa vrbem ferre, prædicans peccatum ſuum, & monens ceteros ne quid ſimile peccarent.* Plutarchus in Coriolano, *Humanè habitos ſeruos à priſcis dominis* notat, & addit: ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκέτου πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσιν ἀράμενος, διεξέλθοι παρὰ τὴν γειτνίασιν. ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν καὶ ὀφθεὶς, οὐκέτι πίστιν εἶχεν, ἐκαλεῖτο δὲ Φουρκίφερ: *Erat autem magna caſtigatio ſerui delinquentis, ſi lignum currus, quo temonem ſuſtentant, tollens & ferens exiret circa viciniam. Id enim paſſus, & ſic conſpectus, non vltrà fidem habebat, & vocabatur Furcifer.* Talia idem in Quæſtionibus Romanis Gloſſæ veteres: *Furcifer*, σταυρηκόμιστος, δικρανοφόρος. Οἱ πταίοντες ἀντὶ τιμωρίας δίκρανον ἐν τοῖς τραχήλοις ἔχοντες περιεκόμιζον, διὰ τῆς πόλεως περιαγόμενοι: *qui patibulum fert, qui furcam. Qui peccauerant, pro pœnâ furcam in collo habentes circuibant, per vrbem vndique ducti.* Atque hæc illa prima eſt, ab ipsâ re & fine *Ignominioſa* à me dicta: quæ origo aut exemplar tamen *Pœnalis.*

Lib. 1. Orig.

Ignominioſa.

CAP. II.

De Furcâ Pœnali, & cæſos ſub eâ ad mortem.

EA eſt, *quâ item collo impoſitâ circumducti, ſed cum verberibus & pœnæ cauſâ.* Atque adeò

mors

mors plerumque huic conſequa: ſiue ſub ipsâ
Sub furcâ cædi. Furcâ ad necem cæſis, ſiue cum eâ in crucem latis.
Seorſim vtrumque explicabo, & firmabo. Sub
Ad mortem. eâ ad mortem cæſi: ex Suetonio, *qui pœnam more* Neron. cap. XLIX.
maiorum interpretatur, *nudi hominis ceruicem inſeri furcæ, corpus virgis ad necem cædi.* Atque idem
etiam Victor: *Senatus ſententiâ conſtitutum, vt,* In Nerone.
more maiorum, collo in furcam coniecto, virgis ad necem cæderetur. Ac reperio exempla etiam in hi-
*Vide Feſtum in *Probrum.* ſtoriâ, etſi haud crebra. Liuius* inceſtum cum
Veſtale ſic punitum oſtendit: *L. Cantilius ſcriba* Lib. XXII.
Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floroniâ ſtuprum fecerat, à Pontifice Max. eouſque virgis in Comitio cæſus, vt inter verbera exſpiraret. Dionyſius in culpâ ſimili, & de Lib. IX. Antiq.
ijs qui Vrbiniam ſtuprarant: τῶν δὲ διαπραξαμένων τὴν ἀνοσίαν φθορὰν, ὁ μὲν ἕτερος ἑαυτὸν διεχειρίσατο, τὸν δὲ ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν ἐπίσκοποι συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτειναν: *Ex ijs autem qui illicitam corruptionem patrauerant, alter ſeipſum interemit, alterum ij qui ſacris præerant* (ij ſunt Pontifices) *comprehendentes, in foro flagris ſecantes tanquam mancipium, interemerunt.* Nam etſi neuter furcæ hîc mentionem faciat, tamen cum verberibus ad necem datos denarrent, probabile id ita ritu priſco factum: hoc magis, quòd Dionyſius quaſi indicans addidit, καθάπερ ἀνδράποδον, *ſeruilem in modum.* Quòd autem liberi etiam ſub furcâ interdum cæſi, exemplum

Lib. LV. plum in Epitomâ Liuij clarum, de C. Matieno: qui *accuſatus apud Tribunos quòd exercitum in Hiſpaniâ deſeruiſſet, damnatúſque, ſub furcâ diu virgis cæſus, & ſeſtertio nummo vænijt.* Nam etſi ille non ad veram mortem cæſus, tamen ad ciuilem, & libertatem ciuitatemque pariter amiſit. Atque ideò dixi *plerumque* mortem conſequam: cùm & in Plauto legam: *Non ad mortem.*

Menæch. *Et ob eam rem in carcerem te deſſe compactum ſcio,*
Et poſtquã es emiſſus, cæſum virgis ſub furcâ ſcio.

Quæ obijciuntur ſeni viuo etiam & videnti.

CAP. III.

Ligatos ad Furcam in crucem ſolere tolli, Furcam & patibulum videri eadẽ, aut haud longè diſsita.

SED cum Furcâ in crucem latos etiam dixi: quod rei noſtræ facit. atque id tale fuit. Ligati ad Furcam, & ſub eâ cæſi, per viam ducebantur; fixi deinde ad eam, tollebantur in crucem. Firmamus veterum ſcriptis. Arnobius: *Seruum peſsimè meritum per Circi aream mediam traduxiſſe cæſum virgis, &, ex more, multaſſe pòſt patibuli pœnâ.* Ita legimus, non *pœnam*. Et quod ait, *ex more*, huic rei ſeligimus: quaſi receptum videlicet & tralaticium poſt cæſionem hanc, ſuſpendi. Nam etſi Arnobius non expreſſit ſub Furcâ cæſum: tamen ita fuit, & in ipsâ hac narratiunculâ alij omnes conſenſu produnt. Liuius: *Seruum quidam paterfamilias non-* *Cum Furcâ appenſi.* Lib. VII. adu. Gent. *Arnobius obiter correctus.* Lib. II.

dum commiſſo ſpectaculo, ſub Furcâ cæſum, medio egerat Circo. Cicero: *Seruus per Circum, cùm virgis cæderetur, Furcam ferens ductus eſt.* Valerius: *Cùm ſeruum ſuum verberibus multatum ſub Furcâ, ad ſupplicium egiſſet.* Denique Lactantius, qui & Patrisfamiliæ nomen expreſſit: *Antonius Maximus* (potius *Autronius*, ex Macrobio) *diuerberatum ſeruum ſub Furcâ, medio Circo ad ſupplicium egerat.* Ergo ſub Furcâ ad ſupplicium acti: ſed nunquid in eâ appenſi? Ita. quia hæc Furca non aliud quàm Patibulum fuit. Certa auctoritas Macrobij: qui de illo ipſo facto. *Autronius*, inquit, *Maximus quidam ſeruum ſuum verberatum, patibulóque conſtrictum, per Circum egit.* Quid hoc eſt, *patibulo conſtrictum*, niſi quod alij omnes *Furcam* dixerunt, & Liuius de Horatio, *ſub Furcâ vinctum*? Nam ita res fuit. Alligari brachia manuſque ad hanc furcam ſolent: atque ita circumduci, mox in eâ attolli. In Plauto legis, *Diſpeſſis manibus patibulum habere.* item: *ire patibulatum per vias.* Et quod Nonius ex eo citat: *Patibulum ferre per vrbem, deinde affigi cruci.* Nota verba & ſeriem: *Ferre*, deinde *Affigi.* Quæ ipſa in Licinij hiſtorici fragmēto apud eundem Nonium: *Ad patibulos* (ita mutato genere, pro *patibula*) *deligantur, & circumferuntur, cruci defiguntur.* Clarè omnia. Habes, vt in Macrobio, ligari conſtringique ad patibulum; habes, circumferre; habes defigi. *Circumferre* inquam. nam quod

vulgò

Margin notes: De Diuinat. I. — Lib. I. cap. VII. — Lib. II. cap. VIII. — *Furca & patibulū, eadem.* — Lib. I. Saturn. cap. X. — *Plautinis locis facta lux.* — Moſtell. — In patibul.

vulgò eſt *circumferuntur*, vereor vt rectum ſit. quia non profectò circumlati, ſed ipſi pedibus ſuis ibant: niſi tamen capias quaſi circumductos. Sed ego malim, *circumferunt* reponi. vt ſit ligatos ad patibula, eaipſa circumtuliſſe. Ita Plautus: *Tu quidem hodie canem & furcam feras.* Nam ibi Furcam, quod patibulum aliàs dixit. ſicut & hîc: *Cum furcâ in vrbem, tanquam Carbonarium.* Atqui docendum etiam eſt, inquies, in eâ appenſos. Nônne res clamat? Si enim Furca idem quod patibulum: quid ambigas? Conſtat certè in patibulo ſuſpenſos. Sed firmo & teſtibus. Feſtus: *Furcillæ ſiue furcilla, quibus homines ſuſpendebant.* Cedò, de quibus alijs hoc accipies? Plinius: *Supplicia annua canes pendunt, inter ædem Iuuentutis & Summani, furcâ ſambuceâ, arbore fixi.* Vix eſt vt aliter intelligas, quàm in furcâ ad arborem fixos. At clariſſimè iam Firmicus: *Seuerâ animaduertentis ſententiâ patibulo ſuffixus, in crucem crudeliter erigetur.* En, primò patibulo ſuffigitur, deinde tollitur in crucem. Atque hinc illa phraſis, *Patibulo crucis affigi*: quia patibulum ſcilicet, hoc ſenſu, pars crucis. Diſtinguit & Tacitus: *Patibula, ignes, cruces.* & quod patens hæc tranſuerſaque pars ſic dicta, Seneca indicat: *Alij brachia patibulo explicuerunt.* ſicut inferior defixuſq; ſtipes, *Crux* propriè dictus.

Correctus Licinius Macer.

Caſinâ.

In ipſâ furcâ appenſi.

Lib. VI. Matheſ. cap. XXXI.

Patibulū propriè à Cruce diuerſum.

Cap. IIII.

Quæ forma Furcæ fuerit, obſcurè traditum in veterum ſcriptis.

SED qualis hæc ſuſpenſio, & quâ verâ germanaque facie ipſa Furca; vt ingenuè dicam, hæreo, & velut inter Solem & Orcum erro. Video, non video; probo, improbo; & planè quod Græci dicunt, τὴν γνώμην ταλαντεύω. Suidas Furcam ſic deſcribit: Φοῦρκα παρὰ ῥωμαίοις ξύλον δίδυμον: *Furca Romanis eſt lignum duplex ſiue geminum.* Plutarchus paullò magis videtur aperire: διπλοῦν ξύλον, ὃ ταῖς ἀμάξαις ὑφιστᾶσιν: *duplex lignum quod curribus ſubijciunt.* Tamen hoc ipſum ſatis φυσικῶς & ἀορίστως. itaque diſtinctius alibi: ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσι: *lignum currus, quo temonem ſuſtentant.* Atque addit: ὃ γὰρ ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο ῥωμαῖοι φοῦρκαν ὀνομάζουσι: *quod enim Græci Hypoſtaten & Sterigma* (ſuffulcimentum & ſuſtentaculum) *id Romani appellarunt Furcam.* Benè & clarè pro ſuis Græcis: nos an ſcitiores? In Heſychio hoc ſaltem reperio: στήριγγας (idem quod στηρίγματα) *dici à quibuſdam,* τὸ δικροῦν ὅπερ ὑποτιθέασι τῷ τῆς ἁμάξης ζυγῷ: *illud biceps aut furcatum, quod ſubijciunt currus iugo.* Iuuat, an moratur? iſtud potius, quoniam Ζυγὸν ſcribit ſiue *Iugum*, quod Plutarchus *Temonem* & ῥυμόν. Vtri accedimus? Plutarcho magis, nec video quid Iugo fulciendo ſubieceris, quod dependet & fertur

Quid Furca quæſitum.

In cauſſis.

Plutarchi deſignatio.

In Coriolano.

Dubitatū de Heſychij loco.

tur collo boum. Ergo, me quidem arbitro, He- *Fortaſſis emendandus.*
ſychius, in vicinis voculis, ſic corrigatur. Atque ex iſtis rem factam habeamus, ſi nota veterum curruum membra. Neſcimus, & aliunde, ſi poteſt, lucem etiam mutuemur. In Dionyſio, vbi poenã deſcribit ſerui illius Autronij Maximi (de quo pluſcula ſuprà) hæc lego: Ἀνὴρ ῥωμαῖος οὐκ ἀφανὴς θεράποντα ἴδιον ἐπὶ τιμωρεία θανάτου παραδοὺς τοῖς ὁμοδούλοις ἄγειν, ἵνα δὴ περιφανὴς ἡ τιμωρεία τοῦ ἀνθρώπου γένηται, δι᾽ ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν, καὶ εἴτις ἄλλος ἦν τῆς πόλεως τόπος ἐπιφανής. οἱ δ᾽ ἄγοντες τὸν θεράποντα ἐπὶ τὴν τιμωρείαν τὰς χεῖρας ἀποτείναντες ἀμφοτέρας, καὶ ξύλῳ προσδήσαντες περὶ τὰ στέρνα τὲ καὶ τοὺς ὤμους, καὶ μέχρι τῶν καρπῶν διήκοντι, παρηκολούθουν ξαίνοντες μάστιξι γυμνὸν ὄντα: *Vir Romanus haud ignobilis, ſeruum ſuum ad mortis ſupplicium tradens conſeruis aliis ducendum, vt conſpicua & illuſtris pœna hominis eius fieret, per forum verberibus affectum trahere ipſos iuſſit, & ſi quis alius in vrbe locus celebris. Qui autem ducebant eum ad pœnam, manus eius ambas extendentes, & ad lignum alligantes, quod circa pectus et humeros ad manuum volam pertingeret, ſequebantur flagris cædentes ſic nudum.* Iam Plautus imagine etiam videtur voluiſſe expreſſam:

Lib. VII. Antiq. — *Dionyſij verba de Furcâ.* — *Plauti comparatio.*

—— ego remittam ad te virum
Cum furcâ in vrbem, tanquam carbonarium. Caſinã.

Cap. v.

Ex ijs tres ſententiæ erutæ, & ſingulæ explicatæ. Tertiam πιθανωτάτην videri.

HÆc ſunt quæ apud veteres quidem legerim rei huic illuſtrandæ. Nos ex ijs ſententias, an ſomnia noſtra? proponemus: impetrabili tamen veniâ, ſicubi in antiquitatis illis tenebris ſubſiſtemus, aut labemur. Sententias, dixi. nam tria ſunt quæ ex deſcriptiunculis elicio iam dictis. Primùm, Furcam potuiſſe eſſe facie quâ noſtrum hodie Patibulum: atque idipſum reliquias & exemplar eſſe à pœnâ priſcâ. Ait Plutarchus, *currui aut temoni ſubiectum fuiſſe.* quid olim, neſcio: tale aliquid in noſtris curribus ſupra ipſum axem. Ait Dionyſius, *per humeros, per pectus iſſe*: hoc in iſto, ſi collo imponas. Obſtat tamen huic, quod diſertè aiunt ξύλον διπλοῦν, δίκρουν, δίδυμον: *lignum duplex, biceps, geminum.* Nam certè hoc triplex lignum eſt: etſi iſta quoque forma Furca olim dicta. Sententia altera, Lignum fuiſſe geminum, quod à tergo per humeros, & antè per pectus, hominem medium includeret; atque ita rectum ad expanſas vtraſque manus iret. Forma, quam Dionyſius ingerere videtur & ſuadere. Quid tamen hîc ſimile Furcæ? quomodo in vtroq; iſto ligno homo ſuſpenſus? Nam anterius illud incommodauerit, imò ad guttur ſtrangularit. Sed nec in curribus quid ſimile, ſcio. Sentencia tertia. Furcam,

Opiniones tres de Furcâ.

Prima.

Secunda.

Tertia: atque ea firmata.

IIII. De L. L.

cam, veram eſſe furcam: quam hodieque dicimus, & quam Varro indicat, vbi Vallum ἐτυμολογεῖ: *quòd ſingula ibi extrema bacilla furcillata figuram habeant litteræ* v. Pro hac ſententiâ multa ſunt. Primum quod *Furca* δίκρανος in bonis priſciſque Gloſſis. item *Furcifer*, δικρανοφόρος. Atqui δικράνοις Heſychius deſcribit τὰς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐπὶ δύο ἐκνευούσας, οἷον δύο τέλη ἐχούσας: *eas quæ ab vno initio & capite in duo deſinunt, tanquam duos fines habentes.* Eſt planè figura Varroniana, & litteræ iam dictæ. Quid, quod in curribus hodie, quâ Temo cum axe coït, Furca eſt ſuſtentando illi aut fulciendo? Denique cum deſcriptione Dionyſij mihi conuenire videtur examuſſim. Da Furcam iſtam paulatim diuaricantem; ab humeris per pectus, & inde manus veniat; eſt illud ipſum lignum quod deſcripſit. Iam Plauti Carbonarium, quò niſi huc referas? Ecce qui lignarios faſces aut carbonum ſaccellos hodieque ferunt, furcam iungunt. cuius caput cum exſtantiâ aliquâ bacillorum à tergo eſt; longiores duo fines diuerſi per pectus deſcendunt, & manu vtrâque (quaſi ad contranixum) ſuſtentantur. Atqui, inquies, manus hîc non in alto expanſæ. Fateor non in alto, expanſæ tamen: & cum funibus traherentur, ligatis ad extremas manus, etiam protendebantur tollebanturque. Quin alius locus Plauti eſt, qui videatur ab hac modeſtâ expanſione, ſi attendis. Nam in Milite, ſeruus quiſpiam in oſtio ſtabat, mulier-

Iniectio remota.

mulierculam redituram exſpectans, & nequa elaberetur. Ad eum ſeruus alter:

Credo ego iſtoc tibi exemplo eundum eſſe actutum extra portam, Milite.
Diſpeſſis manibus, patibulum cùm habebis.

Benè eſt, inquit. forma & ſtatus in te, qui mox erit; cùm herus alligatum te patibulo per vrbem ducet. Atquin ſtetiſſe ego eum opinor, manibus ante ſe proiectis & leuiter diductis, habitu quo ſolent captantes & apprehenſuri.

C AP.

CAP. VI.

Ratio ſuſpendendi per ſingulas illas formas expoſita, atque etiam oculis propoſita.

TRES ſententias ſuper Furcæ formâ habes: tu elige: etſi nos ad vltimam vides proclinatos. Quomodo autem nunc Suſpenſio? Pro formis diſtinguenda eſt. Si prima placet, res facilis. in trunco abſciſo, in paxillo infixo, imò in fiſſurâ supernè factâ, potuit firmiter appendi. Imaginem (oculorum enim magis res quàm verborum eſt) infrà habes. Si altera, tùm ſic cenſeo, ductos quidem cum duplici ligno ad Crucem, ſed non cum vtroque in eam actos. Quod ante pectus, depoſitum putem: manus fixas in altero, atque idipſum in trunco, paxillo, fiſſurâ (vt prius) firmatum. Imaginem vide. Nec abſurda aut vero nimis extranea ſententia eſt: cùm & Patibulum reperiam ſingularem eiuſmodi rectúmque ſtipitem dictum. Nonius ex Titinio citat:

In primâ Furcâ appenſio. *In ſecundâ.* *Patibulũ vnus ſtipes etiam.*

—— ſi quiſquam hodie præter hanc*
Poſticum noſtrum pepulerit, patibulo hoc
Ei caput defringam.

In Patibulum. * *Malim præterhac, vt poſthac, antehac.*

Et interpretatur *Seram, quâ oſtia occludũtur, quòd hac remotâ valuæ pateant.* Credo eum ex ipſo argumento fabulæ ſic proferre, & quòd Ianitor aliquis atque oſtij cuſtos hæc dicat. Certè quidem Sera eſt lignum tranſuerſum quod oſtijs opponi ſolet, in poſtem vtrimq; immiſſum. Hodie quoq;

vſus. Itaque Gloſſæ: *Sera, μοχλὸς θύρας*. Et Poeta aliquis —— *excute poſte ſeram*. Atque ego amplius arbitror. etiamſi olim Furca aliâ facie fuerit: tamen commodi cauſsâ, & quia pronior faciliorque hæc appenſio, ſucceſſiſſe ſingulare hoc rectumque lignum, & id tuliſſe in humeris, manibus inibi reuinctis, in eoque mox figendis. At ſi tertia ſententia ſedeat, duplex potuit fuiſſe ſuſpenſio. Prior iſta, quòd hominem ſic reuinctum clauis in loco fixerint: tum Furcâ ſublatum appenderint funibus ijſipſis (ſiue & alijs, non refert) quibus traxiſſent. Figuram infrà vide. Poſterior, quòd Furcam ipſam, ſed inuerſam, in trunco, aut paxillo appenderint, facie quam hîc quoq; vides.

Ouid. In Amor.

Furcæ ſpecies.

In tertiâ appenſio.

CAP. VII.

De Nouâ Furcâ, quæ noſtrum Patibulum. Tribonianum ſubſtituiſſe paßim in Legum libris.

DE veteri Furcâ ſic cenſemus, cum lege reſipiendi & reſiliendi, ſi quis meliora. Mutare in his tabulis non mihi probrum. *Noua* ſequitur quam dixi, quia inferioris æui inuentum. Ea eſt *inſtrumentum è ligno triplici, formâ Iugi veteris, cui appenſos homines laqueo ſtrangulamus.* Hodie quoque vſum & ſpeciem hanc habet in pleràque Europâ. Non & priſcis cognita? non arbitramur. Pœna quidem laquei Homero expreſſa, qui facit impudicas ancillas ab Vlyſſe ſic puniri. atque idem infamem καὶ μὴ καθαρὸν θάνατον (ita loquitur) *& impuram mortem* oſtendit: vti & Plinius, qui *præpoſteram* dixit. quia *ſpiritus intercluditur, cui exitus quærebatur.* Sed à Græcis vſurpatam vix reperias: nec à Romanis quidem in publico. etſi ij, in carcere, damnatis gulam * laqueo frangebant. Credo cœpiſſe, cùm Crux deſijt, & vicariam illi factam. Iſidori quidem æuo nomen hoc & vſum habuit. *Patibulum vulgò*, inquit, *Furca dicitur* (ita nunc quoque in Hiſpaniâ, vbi ille ſcripſit) *quaſi ferens caput. Suſpenſum enim & ſtrangulatum hæc exanimat.* In libris legum, quas Tribonianus atque eius adiuuæ collegerunt, ſatis frequens hoc nomen: &, vt opinor, ſignificatione nouitiâ: quia ſublato Crucis ſupplicio, quidni

Quid noua Furca?

Laqueo an priſci necauerint?

* Sed non vt appenderent.

Lib. v. Orig.

Quando id cœperit?

etiam Furca vetus? Itaque ipſos Iuriſconſultos vſurpaſſe, non habet fidem apud* iuris & moris antiqui peritos. qui verè notant, ſubſtitutum id pro Cruce: cauſsâ apertâ & liquidâ, quia Conſtantinus lege latâ ſuſtulerat Crucem. Ergo ipſi quoque, qui leges collectum ibant in æui illius & ſequentis vſum. Exempla plura ſunt, & notata alijs: quædam etiam vbi inconſpectio. vt in iſto Calliſtrati, de Pœnis: *Famoſos latrones furcâ figendos placuit.* Inconſpectè, inquam, imò ineptè. Quid? ad Furcam nouam homines figuntur? certum eſt aſtringi. Sed fuerat *Cruci figendos*: mouerunt alterum, altero retento, quod non debebant. Simile in Vlpiani de Pœnis: quod exſcriptor etiam fortaſſe corrupit. *Decuriones in metallum dari non poſſunt, nec furcæ ſubijci. Cruci* in Vlpiano fuerat: ſed quis dixerit, *Cruci ſubijci*? Itaque **ſubfigi*, vel *ſuffigi*, verum cenſeam, & eamdem ἀπεριβλεψίαν hìc agnoſcam.

*Cuiaciū, Fabrum, alios.

L. xxix.

L. ix.

*Vt in libris aliquoties ſcriptum vidimus, cauſſam corruptelę.

Cap. VIII.

De Raro modo in Schemate. & primùm de Inuerſâ ſuſpenſione.

Varij figendi modi.

ADFATIM de Furcâ, quæ inter *Raros* figendi primus Modus fuit. Alter, qui *Schemate* à vulgari diuerſus. Intellego, *cùm alio atque alio habitu hominem affigebant*. Id quoq; factitatum, vt ingenioſa crudelitas eſt in pœnas. Ioſephus, vbi narrat Iudæos iuſſu Titi crucifixos: Περιήλαυν δὲ

Lib. v. Excid. cap. xxviii

οἱ στρατιῶται δι' ὀργὴν καὶ μῖσος τοὺς ἁλόντας, ἄλλον ἄλλῳ σχήματι, πρὸς χλεύην: *Affigebant milites, ab irâ & odio, eos quos ceperant, alium alio ſchemate, ad ludibrium.* Hæc ſchemata varia fuêre; quæ in lectione vidi, tangam. Eſt illud, quod *Inuerſum* dixeris, cùm hominem in caput ſuſpendunt, pedibus ſublatis. Seneca: *Alÿ capite conuerſo in terram ſuſpendêre.* Euſebius oſtendit Martyribus in Ægypto id factum: καὶ ἄλλοι πάλιν μὲν ἀνασκολοπισθέντες, οἱ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες τοῖς κακούργοις, οἱ δὲ καὶ χειρόνως ἀνάπαλιν κατωκάρα προσηλωθέντες: *Atque alÿ iterum crucifixi. quidam more in maleficis recepto; quidam etiam deterius, inuersâ figurâ, & in caput pendentes.* Quod ipſum in D. Petro, ſed eo rogante, ne aſſimilaretur Magiſtro. Abdias: *Et accedens ad Crucem, rogauit vt inuerſis veſtigÿs figeretur.* Chryſoſtomus: Χαίροις Πέτρε, ὁ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἀπολαύσας, καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου σταυρωθῆναι οὐ θελήσας ἐν ὀρθίῳ σχήματι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλὴν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἐπὶ γῆς ποιούμενος: *Gaudeas, ô Petre, crucis lignum deguſtans, & ad inſtar Magiſtri crucifigi recuſans in recto Schemate, ſed magis in caput obuerſus, tanquam in cælum viam à terrâ faciens.* Et Petrum quidem etiam clauis inibi fixum, idem Chryſoſtomus teſtatur: Ω εὐλογημένοι ἧλοι, οἵτινες τὰ ἅγια ἐκεῖνα μέλη διῆλθον: *O benedicti Claui, qui ſacra illa membra penetrarunt!* Sicut & Calliopius Martyr, *poſt tormenta, verſo in terram capite Cruci affixus eſt.*

Conſolat. ad Mart. cap. xx.

Inuerſo capite.

Lib. VIII. cap. VIII.

Oration. in Petr. & Paul.

Martyrol. VII. April.

Affixus, non deuinctus. Tamen & funibus adſtricti. vt Symeon Metaphraſtes de Philippo Apoſtolo: *Flagris cædunt & verberant, deinde cùm funibus à talis vinxiſſent, ſublimem ſuſpendunt præcipitem.* In cruce enim aut ſtipite ſic ſuſpenſum accipio. Nec aliter Ammianum: *Dracontius & Diodotus, iniectis per crura funibus, exanimati ſunt.* Lib.xxii.

CAP.

CAP. IX.

De obliquâ ſuſpenſione, de varicante, & inter arbores ſciſsione.

REPERIO & obliquos ſuper crucem crucéſve poſitos: vt in Plutarchi Artaxerxe: Is *Obliqua infixio.* narrat Paryſatidem regis matrem infenſam Eunucho cuipiam, arte redegiſſe in ſuam poteſtatem. tum iuſſiſſe ἐκδεῖραι ζῶντα, καὶ τὸ μὲν σῶμα πλάγιον διὰ τριῶν σταυρῶν ἀναπῆξαι, τὸ δὲ δέρμα χωρὶς διαπατταλεῦσαι: *cutem viuo detrahi, & corpus quidem obliquum iacénſque tribus ſtipitibus ſiue crucibus infigi, pellem ſeorſim in palo poni.* Video & inter *Decuſſata.* duos palos diſpeſſis manibus pedibuſque alligatos, vt in Martyrologio, de Anaſtaſiâ: *Manibus & pedibus extenſis ligata eſt ad palos.* Video & inter arbores appenſos, &, reductis ijs, ſciſſos. De Martyrol. XIIII. Maij. Coronâ Martyre: *Ipſa inter arbores ſciſſa, Victor autem decollatus eſt.* Quod ipſum Schema ad Cruces referendum Propertio facilè accredam, qui ſic appellat:

> *Arboreaſque cruces Sinis, & non hoſpita Graijs*
> *Saxa, & curuatas in ſua fata trabes.*

Epiſt. XIIII. Senecam etiam huc traham, ſi fidem libris priſcis habeo, qui inter genera Crucium recenſet, *diſtracta in diuerſum actis cruribus membra.* Ita libri inquam, quos ego vidi. Eſt tamen vulgò *curribus*, bono & ſuo ſenſu. ad Metium enim reſpiciat: etſi vetus deſitumque id ſupplicium, nec inter vſitata fortaſſe ibi referendum.

Cap. x.

De Modo qui Fine diuerſus. primùm de his qui in Cruce vſtulati.

TERTIVS figendi modus Rarior, qui *Fine* diuertit à vulgato. Quem intellego, cùm *cruces aliò ſpectant, & hominem capiunt moriturum in ipſis, non per ipſas.* In exemplis diſces. Tale, cùm

Fumo necati in cruce.

appenſi flamâ aut fumo necati. Olim factum, ex Cicerone diſcas: qui fratrem obiurgans, *Quid opus fuit*, inquit, *eiuſmodi litteris, quas ad ipſum miſiſti? Illum crucem ſibi conſtituere, ex quâ tu eum antè detraxiſſes. te curaturum fumo vt comburatur, totâ plaudente prouinciâ.* Verba Quincti & minæ eò ſpectant, vt homo in cruce fixus vſtuletur fumo. Alexander etiam Imp. quempiam qui fumum vendiderat, quaſi compari pœnâ affecturus, *ad ſtipitem ligari præcepit, & fumo appoſito quem ex ſtipulis & humidis lignis fieri iuſſerat, necauit, præcone dicente, Fumo punitur qui vendidit fumum.* Atque in Martyribus noſtris hoc genus crebrum. Acta vetera de Pionio: *Confixus clauis*

Lib. I. ad Q. Frat. epiſt. II.

Lamprid. in Alex.

Aut flammâ.

in cruce, aggeſtis lignis, flamâ combuſtus eſt. Nec aliter Polycarpus mortuus, antiſtes Smyrnæorum. Ipſi in epiſtolâ: Μελλόντων δὲ αὐτὸν καὶ προσηλοῦν, εἶπεν, Ἄφετέ με οὕτως. ὁ γὰρ δοὺς ὑπομεῖναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας ἀσκύλτως ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ. Οἱ δὲ οὐ καθήλωσαν, προσέδησαν δὲ αὐτόν: *Cùm pararent eum cruci ſuffigere, dixit,*

Apud Euſeb. li. IIII. cap. XV.

dixit, Relinquite me ſic. qui enim dedit exſpectare ignem, dabit & ſine veſtrâ clauorum firmitate, ſolutum manere in rogo. Illi autem non confixerunt eum, ſed ligarunt. Quin vno etiam tempore plures, *appenſi pedibus in ſublime* (nota hîc & Schema inuerſum) *capite verſo deorſum, ſuffocati fumo, & lento igne conſumpti ſunt.* Non ergo iniuriâ Tertullianus ſcripſit: *Licet nunc Sarmentitios & Semaxios appelletis, quòd ad ſtipitem dimidij axis reuincti, ſarmentorum ambitu exurimur.* ſignificat enim adeò crebrum in maiores illos noſtros & in religione proceres ſupplicium hoc fuiſſe, vt in illudium conuitiumque venerit, & Chriſtiani vulgò *Semaxij*, à ſtipite cui aſtringebantur, & *Sarmentitij*, à ſarmẽtis quibus vrebantur, ſint dicti. Atque hoc eſt quod *Axem* vocat alibi *incendio conſtrictum*, id eſt, ad incendium iam cum homine ligatum.

Martyrol. XXIII. Iunij.

Apologet. cap. vlt.

Tertullianus explicatus.

Lib. De pudicit. cap. vlt.

CAP. XI.

De his qui beſtijs in Cruce obiecti.

Beſtijs obiecti in cruce.

CRVX & iſta *Finc* alia, cùm homines in eâ fixos beſtijs obijciebant. In publicis ſpectaculis id ſæpe factum. Epiſtola Lugdunenſium, de Blandinâ Martyre: Βλανδίνα ἐπὶ ξύλου κρεμασθεῖσα προὔκειτο βορᾶ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων. ἣ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι, καὶ διὰ τῆς ἐντόνου προσευχῆς πολλὴν προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει: *Blandina in ligno ſuſpenſa proſtituta eſt eſca & laniena incurrentium ferarum. Quæ & quòd in ſpecie Crucis videbatur, & ob continuam orationem, multam alacritatem inijciebat certantibus.* Sed factum & nō Chriſtianis. vt illi apud Martialem Laureolo: Apud Euſeb. Lib. v. cap. I.

Martialis explicatus.

Qualiter in Scythicâ religatus rupe Prometheus Lib. I.
Aſſiduam nimio pectore pauit auem,
Nuda Calidonio ſic pectora præbuit vrſo
Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

Nec ſatis capiunt, certè non reuelant, interpretes. Vult quempiam ſuſtinuiſſe velut in fabula perſonam Laureoli: & cum is pro argumento crucifigendus eſſet, ſed in ſpeciem & moris cauſsâ: rem ex fabulâ Titus fecit, & noxium quempiam ita fixit, & fixum beſtijs etiam obiecit. Dico *obiecit*. atque ita propriè: aliud eſt, dare ad beſtias. Vopiſcus in Aureliano: *Sanè Mneſtheus poſtea ſurrectus ad ſtipitem, beſtiis obiectus eſt.* Surrectus, valet rectus ligatus. Hic eſt *ſtipes*, quem Tertullia-

lianus appellat *Leoni conceſſum*. Ita lego, non *Leone*, libello De Pudicitiâ extremo. Atq; ad hunc ipſum morem infamis & infanda illa turpitudo Neronis: *quâ viros feminásq; ad ſtipitem deligatos, ipſe feræ pelle contectus, emiſſus è caueâ*, medios inuadebat. Xiphilinus è Dione: Μειράκια καὶ κόρας σταυροῖς γυμνὰς προσδέων, θηρείου τέ τινος δορὰν ἀνελάμβανε, καὶ προσπίπτων σφισὶν ἠσέλγαινεν, ὥσπερ τι ἐσθίων.

Tertullianus.

Sueton. cap. XLIX.

Et Suetonius.

In Nerone.

CAP. XII.

De mortuorum in Cruce ſuſpenſione.

AC poſtremò Crux *Finea*lia, cùm non viui ſed mortui in eâ appenſi. Notabis. & quod nobis ſollenne in rotâ exponere ſupplicio iam affectos, ad notam ſceleris & infamiam, id olim in Cruce, & Orientalibus præſertim. De Romanis nondum lêgi. niſi quòd Cæſar *piratas, à quibus captus eſſet, cùm in deditionem redegiſſet, quoniam ſuffixurum ſe cruci iurauerat, iugulari priùs iuſsit,*

Mortui in Crucem dati.

Suet. cap. LXXIIII.

atque ita ſuffigi. Sed id per clementiam, & vt ſubtraheret diuturnæ pœnæ. Alij per ſæuitiam & ad infamiam, vt dixi. Ita Carthaginenſes in Hannone. *qui captus virgíſque cæſus, effoßis oculis, & manibus cruribúſque fractis, velut à ſingulis membris pœna exigerentur, in conſpectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in cruce figitur.* Idem Paryſatis in Eunucho, de quo * ſuprà. Item Ptolomæus Ægypti rex, in Cleomene. qui etſi manu ſuâ animosè cecidiſſet, tamen προσέταξε τὸ σῶμα κρεμάσαι καταβυρσώσαντας: *iußit corpus crucifigi, cùm cutem prius detraxiſſent.* Vbi obſeruo obiter, antiquum hunc morem excoriandi in ſupplicijs, Ægyptijs Perſisque fuiſſe, quem & hodie Ægyptij tenent. nam graſſatores ſicarioſque ita puniunt, diu viuos, donec ad vmbilicum carnifex perueniat: quod narrat Iohannes Leo, qui cum fide ſatis & iudicio res Africæ & Ægypti ſcripſit. Nec cadauer ſolùm, ſed imagines ſublatæ in crucem. exemplo in Celſo: cuius *corpus à canibus conſumptum eſt, & nouo iniuriæ genere imago in crucem ſublata.* Auctor Pollio in xxx. tyrannis.

Plerumq; poſt mutilationem.

Iuſtin. lib. xxi.

* Cap. ix. huius libri.

Deglubere olim crebrum Orientalibus

CAP. XIII.

E quo ligno Crux fuerit? Item in Monte plerumque defixam, ipſam ſæpe altiuſculam.

PEREGIMVS, de Formâ & Modo: duo velut ſucciſiuâ & extra diuiſionem relicta, nunc adiungo *Materiam* & *Locum*. E quâ materie

Crux?

Crux? ex obuio & prompto aliquo ligno. E quâ noſtri Seruatoris? cenſemus è quercu. Primùm quia viri fide digni aſſerunt, fruſta ſacratiſſimi huius ligni quæ hodie exſtant, ſpeciẽ hanc referre. Tum, quia crebra & frequens in Iudæâ olim & nunc quoque illa arbor. Tertiò, quia robuſtum lignum & fixioni laturæque aptum. Itaque Silius in eo etiam crucifigit.

Crux Chriſti è quercu.

Lib. I. *Quem poſtquam diro ſuſpenſum *robore vidit.*

Iterum.

*poſſis tamen pro quouis ligno capere, more poëtarum.

Ibidem. —— *Erecto ſuffixum robore mæſtis*
Oſtentabat ouans populus.

Nam quòd ſuperioris aliquot æui ſcriptores tria aut *quatuor genera ligni in Cruce dominicâ agnoſcunt, curioſè magis dictum arbitramur quàm verè. At quis *Locus* cruci? Incertus, & pro arbitrio: tamen plerumque conſpectus aliquis, & iuxta vias. Exempla enim exempla eſſe deſinunt, niſi aliorum animum oculoſque in ſe vertant. Quinctilianus: *Quoties noxios crucifigimus, celiberrimæ eliguntur viæ, vbi plurimi intueri, plurimi commoueri hoc metu poſſint.* Ita Alexander Imp. Eunuchum *in crucem tolli iuſsit per eam viam, quâ erat ſeruis ſuis ad ſuburbana Imperatoria iter frequentiſsimum.* Quinetiam opida, certa loca habuiſſe videntur, huic rei adtributa. Sic Mamertini, *more atque inſtituto, crucem fixerunt in viâ Pompeiâ.* Sic Romæ iuxta vrbem Tacitus agnoſcit *Locum ſeruilibus pœnis ſepoſitum*: quod

*Cedrum, Palmam, Cupreſſum, Oliuam.

Cruces vbi?

Declam. CCLXXV.

Iuxtà vias.

Cic. v. in Verr.

Annal. XV.

de Cruce & Crurifragio interpretamur. Hac ipsâ
In alto. de cauſsâ poſita ea ſæpe in monte. Vt Seruatoris
noſtri, in Caluariæ: vt Polycratis, *in excelſißimo* Lib. VI. cap. vlt.
Mycalenſis montis vertice. Quin ipſa ſæpe alta,
præſertim in noxio aliquo inſigni. Irriſio Galbæ
huc pertinuit. qui cuidam *imploranti leges & ci-* Sueton. cap. IX.
*uem Rom. ſe teſtificanti, quaſi ſolatio & honore ali-
quo pœnam leuaturus, mutari, multóque præter ce-
teras altiorem, & dealbatam, ſtatui crucem iußit.*
**Siue etiam, vt magis notabilis conſpicuáque eſſet.* Altiorem, vt digniori; albatam,* vt ciui, qui in
veſte albâ. Tale in Iuſtino, de Carthalone: quem Lib. XVIII.
pater, *cum ornatu ſuo, in altißimam crucem, in con-
ſpectu vrbis ſuffigi iußit.* Et Pœni factitarunt in
Regulo. Apud Silium:

—— *vidi cum robore pendens*
Italiam cruce ſublimis ſpectaret ab altâ.

Ipſæ cruces ſæpe altæ. Iam illa Amanis præalta: qui Mardochæo *cru-* In Eſthere cap. VI. & VII.
cem quinquaginta cubitorum poſuit, ſed ipſi aſcen-
dendam. Sanè pleræque omnes altiuſculæ. atque
ideò communiter Tertullianus: *Timebit forſitan* Ad Mart. cap. IIII.
Caro gladium grauem, aut crucem excelſam. Quam
ipſam rationem Lactantius in Dominicâ aſſi- Lib. IIII. cap. XXVI.
gnat. *Nam quoniam,* inquit, *is qui patibulo ſuſ-
penditur, & conſpicuus eſt omnibus, & ceteris al-
tior: crux potius electa eſt, quæ ſignificaret illum tam
conſpicuum tamq́; ſublimem futurum, vt ad eum co-
gnoſcendum pariter & colendum cunctæ nationes ex*
Crux omnia amplexa. *omni orbe concurrerent.* O inopinatam, ſed ve-
ram dictionem! cui fides maximè noſtro æuo fa-
cta:

ᶜta: cùm,virtute & gloriâ magnâ Hiſpanicæ gentis, Nouus etiam orbis vênit in Chriſtianas leges.

Cap. XIIII.

Crux ſublata, atque etiam Crurifragium fortaſſe. Quando id factum, quæſitum.

NVNC pedem in vltimo velut ſpatio pono, quod eſt *Quatenus* Crux vſurpata. Poſtquam enim Vitam ipſam interfecit, non diu illi vita: & ſuſtulit ex humanis, aut certè Romanis rebus, Conſtantinus. Seriò iam ille Chriſtianus, noluit ſalutare ſignum ſubſeruire ad perniciem; & colendum illud atque eximium pœnis vileſcere damnatorum. Ergo ſuſtulit. Victor: *Vetus veterrimúmque ſupplicium patibulorum, & cruribus ſuffringendis, primus remouit.* Caſſiodorus: *Supplicium Crucis, quod primitus apud Romanos erat in vſu, lege prohibuit.* Atque efficaciter etiam ſuſtulit: nec poſteà reperies reductam. Auguſtinus: *Anteà homines cruci figebantur, quod poſteà edicto prohibitum, manet.* Scholiaſtes Iuuenalis ad illud —— *Partémque cadaueris adfert*, notat: *Hominum. nam antiqui crucibus figebant.* Non ergo eius ęuo, atq; ex eo diſcas nòn nimis antiquum ipſum, etſi antiqua doctum. Quando autem ſuſtulit? ſerò, nec niſi ſub imperij extrema. Colligo, quia illo iam imperante mentio etiam crucium: quid, quod apud ipſum? Lex in eius nomine exſtat Theodoſij Codice: quâ ſerui ac liberti, *qui domi-*

Conſtantinus crucem è ſupplicijs tulit

In Conſtant.

Hiſt.Trip. I. cap. IX.

Quæſt.in Vet. Teſt.

Tempus inueſtigatum.

Lib. II. Tit. V.

nos

nos aut patronos accuſare aut deferre tentauerint, denegatâ audientiâ, patibulo adfiguntur. Iam Iulius Firmicus, qui eius regno ſcripſit, non ſemel Crucis meminit vt recepti ſupplicij atque vſitati. Suprà exempla reperies, atque adde iſtud de latronibus: Hi, inquit, *in crucem tollentur, aut publicâ animaduerſione damnati crudeliſſimâ nece peribunt.* Atquin illa ipſa Firmicus ſcripſit, ſub finem eius imperij, & liberis iam adultis. Diſces ex fine libri primi. Ergo ſerò, vt dixi, & ſub vitæ finem. Indicat clarè Sozomenus, qui inter omnes ab eo leges hanc recenſet poſtremam. Ἀμέλει τοι πρότερον, inquit, *νενομισμένην ῥωμαίοις τὴν τοῦ σταυροῦ τιμωρίαν νόμῳ ἀνεῖλε τῆς χρήσεως τῶν δικαστηρίων: Denique priùs vſitatam Romanis crucis pœnam, lege ſuſtulit ex vſu tribunalium ac iudiciorum.* Ait, δικαστηρίων: an hoc indicans, quod nondum ſublata ex vſu omni priuato? & quod dominis etiam in ſeruos vetus ſuum ius? cogitandum ſit. Sicut & illud, ſatíſne Victor ex vero de Crurifragio pariter ſublato ſcripſerit, verbis quæ iam antè dedi. Ratio vix eſſe videtur. Quid enim Cruci aut Chriſto etiam cum Crurifragio? niſi quia latrones fortaſſe iuxta Chriſtum. Ridiculum videatur. & ſi fuit; illud magis ſit, quòd martyres multi eo tætro ſupplicio ſint interfecti. Sed profectò ſub Conſtantio eius filio vnum id reperio. *Apollinares ambo,* ait Ammianus, *pater & filius, vt mandatum eſt, fractis cruribus occiduntur.* Nam quod Firmicus etiam

Lib. VIII. cap. IX.

Lib. I. cap. VIII.

Appenſa verba Sozomeni.

An Crurifragium vnà ſublatum.

Lib. XIIII.

Lib. VIII. cap. VI.

etiam agnoſcit, abijci elidique poteſt ratione quam præiui. Tamen eius verba hæc: *Hi tales aut in crucem tolluntur, aut illis crura publicâ iudicum animaduerſione franguntur.* Vbi notabis, palàm, vt diuerſum, à cruce ſeiungi: quod ſuprà monui.

Cap. XV.

Honores quos Cōſtantinus Cruci habitum iuit. Signis ea & vexillis impoſita, aut inſerta.

HIC exitus Pœnalis Crucis fuit: & iam à Conſtantini primordijs Salutaris noſtra cœpta honorari. Cauſſa & origo à victoriâ contra Tyrannum. Nam cùm Maxentium aggreſſurus eſſet, ἀγωνιῶντι διὰ ταῦτα, τύπος αὐτῷ σταυρικὸς μεσούσης ἡμέρας δι' ἀστέρων ἐφάνη κατ' οὐρανὸν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σταυρὸν ῥωμαϊκοῖς στοιχείοις, Εν τούτῳ νίκα. Εκ χρυσοῦ τοίνυν αὐτίκα σχεδιάσας σταυρὸν κατὰ τὸν φανέντα τύπον αὐτῷ, καὶ τοῦτον κελεύσας στρατιᾶς αὐτοῦ προπορεύεσθαι, τοῖς τοῦ Μαξεντίου συρρήγνυται καὶ ὑπερτερεῖ: *ambigenti & animo anxio ob iſta, figura ei crucis mediâ die, ſtellis effecta, apparuit in cælo, & ſcriptura circa eam Romanis litteris, In hoc vince. Igitur ex auro ſtatim ſubitario opere efformans crucem, iuxta ſpeciem quæ apparuiſſet, & hanc iubens prægredi exercitum, cùm Maxentianis prœlium commiſit, & ſuperauit.* Itaque ſtatim victrix illud ſignum militaribus ſignis inſeruit, & maximè Labaro quod inter ea primum. Prudentius ad ipſam Romam.

Zonar. in Conſtantino. — *Honos primus Cruci.* — *In ſignis militaribus.* — Contra Symmach.

Agnoſcas Regina lubens mea ſigna neceſſe eſt,
In quibus effigies crucis aut gemmata refulget,
Aut longis ſolido ex auro præfertur in haſtis.

Dupliciter Poeta notat Crucem inſitam ſignis, ſemel in vexillorum purpurâ, gemmis intextam & expreſſam: iterum in haſtarum vertice ſuperſtantem, ſolido auro formatam. Sed, vt dixi, in Labaro maximè ea conſpicua. de quo Prudentius: Contra Symmach.

Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum.

Duplex nota in Labaro. Quomodo Chriſtus? quia & nomen eius in ipſo velo expreſſum, & crux nihilominus in haſtâ. Euſebius diffusè: Ὑψηλὸν δόρυ χρυσῷ καταμφιεσμένον, κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον, σταυροῦ σχήματι πεποιημένον. ἄνω δὲ πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντὸς, στέφανος ἐκ λίθων πολυτελῶν καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένος κατεστήρικτο. καθ' οὗ τῆς σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον δύο στοιχεῖα, τὸ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα, διὰ τῶν πρώτων ὑπεσήμαινον χαρακτήρων, χιαζομένου τοῦ Ρ κατὰ τὸ μεσαίτατον: *Sublimis haſta auro circumueſtita cornu tranſuerſum habebat effictum in formâ crucis. Supra verò, in ipſo culmine omnium, corona è lapidibus pretioſis & auro contexta infigebatur: iuxta quam ſalutaris appellationis ſymbolum, duæ litteræ Chriſti nomen exprimentes, per primos dumtaxat characteres, litterâ Græcanicâ* P *ſcilicet decuſſatâ & ſciſſâ per medium ipſo* X. Neque cruces modò ſignis inſeri voluit; ſed hoc amplius, ſolas: ἐκ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων ὁποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν, τὸ μηθέν: *& aurea-* Lib. I. cap. XXV. De vita Conſtant. Euſeb. De vitâ Conſt. lib. IIII. cap. XXI.

rum

rum imaginum cuiuſmodi anteà ſolebant, nullas. Intellegit aureas imagines vultuſque Imperatorum. Forma ecce in Nummis.

Cap. XVI.

Crux in militum armis: in Imperatorum capite & manibus: in monachorum veſte: inſeri eam præferunt & templa.

NEc verò in Signis ſolùm Crux expreſſa, ſed etiam ipſorum militum armis. Euſebius:

Ἤδη δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὅπλων τὸ τοῦ σωτηρίου τροπαίου σύμβολον κατασημαίνεσθαι ἐποίει: *Jam verò in armis ipſorum militum ſalutaris tropæi ſignum iuſsit exſtare.* Ibidem.

In Clypeis Chriſtus.

Quibus armis? duplicibus, Clypeis & Galeis: ſed ita, vt Chriſti quidem ipſum nomen (litteris & notis, quibus in Labaro) clypeis inſcriberetur, Galeis autem imponeretur ſupernè Crux ipſa.

Crux in Galeis.

Prudentius ſic diſcriminat: Contra Symmach.

—— clypeorum inſignia Chriſtus
Scripſerat, ardebat ſummis crux addita criſtis.

Et meritò Chriſtus in clypeis, eo ritu quo ſolent nomina Imperatorum. Atque etiam hodie Conſtantinopoli ſunt columnæ, à Conſtantino, vt putatur: in quarum baſibus clypei cum his notis Α ☧ ω.

Crux in Diademate.

Sed & crucem in ſuum caput & ad Diadema Imperator tranſtulit, hícne, an alius? In Hieronymo quidem legó: *Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas patibuli Saluatoris pictura condecorat.* Et credo ab ipſo eſſe Conſtantino: qui, *& in figurationibus ſolidorum & in imaginibus proprÿs ſignum crucis iuſsit inſcribi.* Id Sozomenus quoque aſſerit: Πλαττομένῳ τε ἐν νομίσμασι καὶ εἰκόσι γραφομένῳ ἐκέλευσεν ἀεὶ συγγράφεσθαι καὶ συντυποῦσθαι τοῦτο τὸ θεῖον σύμβολον. καὶ μαρτυροῦσιν εἰς ἔτι νῦν εἰκόνες αὐτοῦ ἐπὶ τούτου οὖσαι τοῦ σχήματος: *Impreſſo autem ſibi in nummis, aut picto in imaginibus, iuſsit ſemper adprimi & adpingi iſtud diuinum ſymbolum: & teſtantur etiamnunc imagines quæ in eo ſchemate exſtant.*

Epiſt. ad Lætam.

Et in effigie Imperatoris.

Hiſtoria Tripart. lib. I. cap. IX.

Heraclij Imp. nummus aereus.

ſtant. Statuam etiã ſibi erigi fecit Romæ in vrbe mediâ; quæ manu hoc ſalutare ſignum teneret, cum inſcriptione quam apud Euſebium, qui volet, leget. Et exemplum ſecuti Imperatores alij, in quorum * Nummis hodieque cruces variè videmus. Aliâs victoriæ ſunt quæ manu eas leuent; aliâs ipſi, idque dupliciter. aut enim ſolam eam geſtant, aut globulum cui ea infixa. De globulo Suidas etiam tangit, & cauſſam aperuit, in Iuſtiniano. Qui, inquit, ἔστησε τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐπὶ κίονος ἐφ' ἵππου. καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν, ἐμπεπηγότος τοῦ σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὑποσημαίνοντος ὡς διὰ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως τῆς γῆς ἐγκρατὴς γέγονε. σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος· πίστις δὲ ὁ σταυρὸς, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σαρκὶ προσηλωθέντα θεόν: Iuſtinianus *imaginem ſuam poſuit ſuper columnam in equo. Ea ſiniſtrâ manu fert globum, cruce in eo infixâ: ſignificante quod per fidem in crucem, terræ dominus ſit factus. Globus enim terra eſt, ob hanc eius rotundam formam: fides autem crux, ob Deum qui carne in eâ affixus*. Nec tamen Iuſtinianus inuenti eius auctor: exſtant Theodoſij aliorumq; nummi ſic inſigniti diu ante illum. Quin obſeruo Principes Byzantinos in progreſſibus publicis crucem hanc prætuliſſe ſuâpte manu. Ioannes Curopalates: Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν τοιούτων φορημάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς οἷα ἂν βούλοιτο, τὸν δέ γε σταυρὸν ἐν δεξιᾷ φέρει αἰεί: *E reliquis geſtaminibus geſtat Imperator quæ voluerit cunque: Crucem autem dexterâ ſemper geſtat.*

Manu id tenet.

De vitâ Conſt. I. ca. XXXIII. & alibi.

* Etiam quorundam, qui nec Chriſtiani. Ocro notat in *Gallieno*, & *Romulo* Auguſtis.

In globo fixa.

Eum Princeps manu ferebat.

Lib. De Offic. Aulæ Conſtant.

Atque

Atque infrà: Καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει τὸν σταυρὸν, ὡς συνηθές ἐστι κρατεῖν τὸν βασιλέα ὅταν καὶ τὸ στέμμα φορεῖ: *Et dextrâ quidem manu tenet crucem, ſicut ſollenne eſt teneri ab Imperatore, quoties & Stemma fert*, id eſt diadema. Ab hoc ritu etiamnunc crucifer ille globus inter Sacri illius Imperij inſignia: quod tu nunc RVDOLPHE CAESAR per tot inclytos maiores ad te miſſum tenes, tenebiſq; diu (ita voueo) bono Chriſtiani orbis.

CAP. XVII.

Laudatiuncula Crucis.

SED iam mihi ſalue

Ω ξύλον μακαριστὸν, ἐν ᾧ θεὸς ἐξετανύσθη.

O lignum felix, in quo Deus ipſe pependit.

Sibylla apud Sozomen. II. cap. I.

Quod

Quod his elogijs cum Damaſceno lubens meritò afficio, Θυρεὸς καὶ ὅπλον καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαβόλου, σφραγὶς, ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν ὁ ὀλοθρεύων, τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἑστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία, ποιμαινομένων ῥάβδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπτόντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγαθῶν πρόξενος, ἁμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύλον ζώης αἰωνίου: *Clypeus & armatura, & tropæum contra diabolum, ſignaculum, ne tangat nos euerſor, iacentium erectio, ſtantium fulcrum, infirmorum ſcipio, paſtorum virga, reuertentium manuductio, proficientium perfectio, animæ conſeruatio & corporis, omnium malorum auerſio, omnium bonorum conciliatio, peccati pernicies, ſtirps reſurrectionis, lignum vitæ æternæ.* Lib. IIII. De Orig. Fide.

Da hanc nobis ô AETERNE.

FINIS LIBRI III. DE CRVCE.

I. LIPSI

IVST. LIPSI AD EOSDEM LIBROS NOTAE.

ALLOCVTIO.

AD TEXTVM etiam meum, Lector, viſum fuit breuiter hæc notare. Cur non in ipſo? quia non pro omnium guſtu hæc talia, & pleriſque ſatis eſt capita rerum delibaſſe. Cauſſa etiam, quia placuit quædam explicatius aut firmius iterare. Debui ſanè, vt hoc æuum eſt: in quo calumniæ, vt ille inquit,

Quaſi herba irrigua, ſuccrêrunt vberrimè.

In culpâ ſumus, ſiue quid commiſimus, ſiue etiam omiſimus: & pleriſque pulchrum, non niſi τὰς ἀκάνθας τῶν βιβλίων ἐκλέγειν. Ego verò ſcio *neminem eſſe tam felicem, qui non ſubiectus ſit errori, & hoc non dementis eſſe proprium, verùm hominis.* Itaque ne nunc quidem cùm caueo, ſatis cauero: vtique in iſto vario & diffuſo ſcribendi

*Spinas librorum eligere.

genere, in quo *alius alio plura inuenire poteſt, nemo omnia.* Quò magis mirũ, quoſdam nobis inſultare: nec cogitare quàm multa ipſi fortaſſe non repperiſſent, ſi primi quæſiſſent. Non ſum tam Lynceus, inquiunt, quàm mihi videor. Egóne? teſtor te ſumme Deus, non videor: & ſiquid olim in calidâ illâ ætate calidius, abijt, & veris me pretijs nunc æſtimo & pendo. Quò longius in hac vitæ viâ progredior, magis magiſque aſpicio circumfuſam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heracleitus, opinor, olim dicere ſolitus, *Se cùm iuuenis eſſet, nihil ſcire; cùm ſenex, nihil ignorare*: mihi planiſſimè contrà euenit, & qui olim aliquid ſcire viſus, nunc parum aut nihil. Et ô miſeri, quid nos, doctrina, fama ſumus? Ipſi puluis, illa opinio, iſta ventus. Atqui etiam tangunt quaſi manum iniecerimus ſcriptis alienis. Vellem parciùs: certè non merito meo fit, qui prolixè & libenter honorem ingenijs inuentoribusque habitum iui, niſi ſicubi Dialogorum ratio & decorum id impediuit. Tale in Saturnalibus. neque negamus virum magnum multa ante nos

tè nos in eo argumento obſeruitaſſe: ſed ſcripta eius exſtant, quid detraximus? Illud tamen non arbitror, ibi aut alibi inſigniorem notam aut correctiunculam malâ fraude in nomen meum tranſſcriptam. Tetigit aliquis hanc aut illam materiam? quid tum? ego fortaſſis impleui. Et vt feriò loquar, lectionis aut collectionis tota iſta res eſt: cur alteri imputemus? Tot iam annos, imò luſtra, in iiſdem illis ſcriptoribus verſor, voluo reuoluo in eaſdem curas: malè mehercules de induſtriâ ingenioq; noſtro ſentit, quiſquis aut non lecta ea nobis cenſet, aut neglecta. Vt è fonte quod haurimus, noſtrum eſt, quiſque tamen ſuo vaſe: ſic quod è communibus illis ſcriptoribus, ſed quiſque pro iudicij ſui modo. Denique legere aut colligere, parum eſt: ſeligere, diſponere, eloqui, poſcit laudem. Hæc & talia ſatiare nos ſcriptionis poterant: melior ratio reuocauit, & ſuaſit publico prodeſſe quâ poſſum. Opes atque arma noſtra, ſtilus. Quem tamen in alium nunquam ſtringam aut proferam: abſit: Chriſtianum me cõmemini, id eſt, Sacer-

dotem pacis. *Habet gloria*, ait Plinius, *præſertim in ſtudijs, quiddam* ἀκοινώνητον : Nolo in me expetat. & quandocumque moriar, feram mecum hanc conſcientiam, nullius me famæ inuidiſſe, quoſdam meæ. Quod ſi æuum hoc parum etiam gratum ſit: quid noui? *Suum cuique pretium poſteritas rependet*. Tu Lector vale, & iuuantem, aut certè volentem, ama.

Inſociabile.

NOTÆ AD LIB. I.

CAP. II.

GABALVM] Exoticam vocem eſſe per me ſuſpicabar, didici & Hebræam origine à Mart. Antonio Delrio, doctiſſimo & amiciſſimo viro. nam illis *Gab*, excelſum: *Gabal*, terminus, aut rectus ſtipes in agris. Quid niſi tale crux, quæ erecta, & in excelſo? Reperio & in Perſicarum vocum indice (à Franc. Raphelengio noſtro habui) *Gali* notare excelſum. Iam noſtras vox quantulum abit, qui Patibulum *Galgam* appellamus?

Cruces Caucaſorum.] Potes pro ipſis ſupplicijs accipere, & cruciariâ morte. Auſonius de hac quoque Promethæâ:

Sic inter rupes Scythicas ſtetit alitibus crux.
Vnde Promethæo de corpore ſanguineus ros.

Iunius Baſſus apud Senecam lib. I. Controu. III. *Nihil amplius putabam adijci iſtius audaciæ poſſe, quàm quòd in illâ cruce Veſtam nominauerat.* Nuſquam ſanè crux, ſed virgo deijcienda de ſaxo erat, Veſtam inuocauit, & cecidit illæſa.

AD CAP. III.

Confixum eſſe Chriſto dicit.] Eſt illud Pauli ad Rom. cap. VI. Ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη.

Cruciarius.] Quo modo & *Verberonem, Flagrionem, Maſtigiam* dicimus, verbere, flagro, maſtige dignum. Tertullianus aliter hac voce vtitur. *Febris per cruciarios & mortiferos exitus erogat hominem*: id eſt, cruciantes. Quâ mente & *Vinum crucium* in Lucilio Feſtus obſeruat, inſuaue, acerbum.

AD CAP. IIII.

Σταυρὸς *&* Σκόλοψ.] Nec tamen nego pluribus etiam verbis in hanc rem vti. Ecce & Ἰκρίον appellant crucem. Scriptor anonymus apud Suidam: Ἰκρίῳ Ἰουδαῖοι τὸν σωτῆρα προσήλωσαν: *Ligno recto Iudæi Seruatorem affixerunt* Sunt qui ita hoc verbi explicent & vertant in Thucydidis vitâ, quam ſcripſit Marcellinus: Ἰκρίον ἐπὶ τοῦ τάφου κεῖσθαι. τοῦ κενοταφίου δὲ τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἐπιχώριον καὶ νόμιμον ἀττικὸν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυστυχίᾳ τετελευτηκότων, καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων: Ait quoſdam opinari Thucydidem peregrè & in exſilio mortuum. *Lignum enim ſiue Tabulam ſuper ſepulchrum eius poſitum eſſe. Hoc autem inanis & honorarij tumuli*

patrium ſignum & ſollenne Atticum haberi, in ijs qui tali infortunio obiſſent, nec Athenis ſepulti eſſent. Sunt, inquam, qui *Crucem* aut *Furcam* vertant, nec mihi probant. Magis eſt, vt Ἰκρίον hîc lignum nauale ſit (peregrinantis, aut abſentiæ indiciũ, quoniam mari ferè ex Atticâ abitur) de quo Heſychium vide. Ille idem Grammaticus addit: Ἰκρίον, σανίδωμα, ἢ ξύλον ἐν ᾧ κακοῦργοι ξέονται. Melius δέονται. Id eſſet, *lignum ſiue axis in quo malefici ligantur.* Atque ita Euſtathius in Iliad. x. Σανὶς, ἐν ᾗ τοὺς κακούργους
In verſu 174. ἔδεον: *Aſſer, in quo maleficos ligabant.* Item Ariſtophanes: Βασανίζων πάντα τρόπον, ἐν σανίδι δήσας: *Omni modo torquens, in aſſere ligans.* Reperio & in Euſebio Ἰκρίον pro cruce, & ſuprà adduxi, lib. II. cap. XII. Σανίδα in hac re dixit Herodotus in extremâ Calliope: Ἀπαγαγόντες δὲ αὐτὸν ἐς τὴν ἀκτὴν, σανίδα προσπασσαλεύσαντες ἀνεκρέμασαν. Quod vertunt: *Adductum hunc in litus depactis humi aſſeribus ſuſpenderunt.* Vide an non σανίδι legas potius, hoc noſtro ſenſu: *Abducentes eum ad litus, aſſeri affigentes ſuſpenderunt.* Eſſet affixio in ſtipite ſimplex.

Κρεμᾶν.] Ita palàm Plutarchus in Cæſare, de piratis: πολλάκις ἠπείλησε κρεμᾶν αὐτοὺς: *Sæpe minatus crucifigere eos*, vt Latini omnes loquuntur & narrant. Eſt & Antiochi regis edictum, quo philoſophos regno pellit, & pœnam etiam affectantibus ponit iſtam: τῶν δὲ νεανίσκων ὅσοι ἂν ἁλίσκωνται πρὸς τούτοις γινόμενοι, ὅτι κρεμάσονται, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν αἰτίαις ἔσονται μεγίσταις: *Iuuenum verò quicumque reperientur apud iſtos, ij ſuſpendentur, & patres eorum hærebunt in maximâ noxâ.* Ita Athenæus recitat lib. XII. ſed vtrum de hac noſtrâ in cruce ſuſpenſione, an de aliâ in trabe accipimus? In trabe, inquam, ad verberandum flagellandumque. quem morem Græcis Latiniſque fuiſſe, comœdiæ atque alia docent.

Aliorum inanes logos.] Ita verè, inanes. Nam Alciati quale
Lib. x. parerg. cap. XXIIII. eſt? Ait *Hiſtiæum Mileſium* intellegi, *quem Sardibus præpoſitum Artaphernes & Harpagus cruci fixerunt, capite deſecto & ad regem miſſo.* Ita Herodotus, inquit, libro ſexto. Quod verum eſt: ſed quid Hiſtiæo, cum Achæo? Reſpondet, *ideò ſic vocari à poëta, quia Hiſtiæus Mileſius fuit, Mileſij coloni Ionum, Iones Achæi. Ergo à Patriâ, Achæus.* Quis color in hoc ſermone? Sed nec amicum noſtrum audio ſine auctore ſcribentem: *Achæum intellegi Lydiæ regem, qui ob auaritiam necatus in Pactoli aquis pependit.*

AD CAP. V.

Memorem Veneris Proſerpina Adonim.] Auſonius fabellam aſpicit, quæ eſt iſta. Venus iam olim puerum hunc deamauerat,

& vt

& vt ſola frueretur, clàm depoſuerat apud Proſerpinam. Sed hæc mox in eâdem flammâ: ac repetenti Veneri negat dare. Lis eſt, itur ad Iouem. Ille rem ſic componit, vt Adonis, quod ad vſum, in tres anni partes ſecaretur. Primâ, vt Adonis Adonidis eſſet: ſecundâ, Veneris: tertiâ Proſerpinæ. Acquieuerunt. ſed enim Adonis pronior in Venerem, ſuum quoque trientem illi tribuit. Hæc Apollodorus lib. III. Bibliothecæ. Ergo iſtud eſt, quod Proſerpina nunc cruce vindicat. Theocritus & ipſe huc aſpexit, Eidyll. XIIII.

Ἕρπεις ὦ φίλ᾽ Ἄδωνι, καὶ ἐνθάδε κ᾽ εἰς Ἀχέροντα
Ἡμιθέων, ὡς φαντὶ, μονώτατος.
Migras, ô bone Adoni, iſtuc & ad infera regna,
Semideûm, vt dicunt, ſolus.

Nam vult non alteri conceſſum, vt modò ad inferos modò ad ſuperos iret, & alternis copiam ſui faceret duabus deabus.

Arbores reciſas leuiter.] Ad has, vel ad nudum alium ſtipitem, alluſit Quinctius in epigrammate quo poëtam Græculum facetè eſt vltus. Ille Philippum & Macedones inſigni victoriâ fregerat, cuius laudem ad Aetolos transferre Alcæus quiſpiam voluit Græcâ leuitate. Scilicet quia in auxiliis Romanis fuerant Ætoli. Scripſerat igitur:

Ἄκλαυστοι καὶ ἄθαπτοι, ὁδοίπορε, τῷδ᾽ ἐπὶ τύμβῳ
Θεσσαλίας, τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
Αἰτωλῶν δμηθέντες ὑπ᾽ ἄρεος, ἠδὲ Λατίνων,
Οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ᾽ ἀπ᾽ Ἰταλίας:
Indefleti, inhumati, his campis ecce iacemus
Theſſaliæ, cæſi millia ter decies,
Ætolo domiti ſub Marte, & Marte Latino,
Quos Titus è latâ duxerat Italiâ.

En Ætolos Romanis præpoſitos, & quaſi hi acceſſio illorum. Momordit Titum, & vltus eſt, ſed verſus verſu. Reſcripſit alludens:

Ἄφλοιος καὶ ἄφυλλος, ὁδοίπορε, τῷδ᾽ ἐπὶ νώτῳ
Ἀλκαίῳ σταυρὸς πήγνυται ἠλίβατος:
Corticibuſq; & fronde carens, hæc monte, viator,
Alcæo crux de-figitur aëria.

Quibus verſibus ſignificat crucem defixam ibi ſtare, quæ hominem illum exſpectet. Plutarchum in Quinctio lege: & ſimul nota, altam hîc Crucem poni, quaſi in ſcelere inſigni, ſuo loco à nobis dictum.

Iſidem verò Cererem.] Ipſe Tertullianus hoc affirmat, de Coronâ militis: *Prima Iſis repertas ſpicas capite circumtulit.* nam quæ hæc Iſis quæ ſpicas repperit, niſi Ceres?

AD CAP. VI.

Neſcio an Mæcenati deſcripta.] Ambiguè profero, quia etſi Mæcenatis verba nobis faciunt, vix tamen Senecæ, qui velut interpretans ſubdit: *Suffigas licet, & acutam ſeſſuro* (ita legendum, non *ſenſuro*) *crucem ſubdas, eſt tanti vulnus ſuum premere & patibulo pendère diſtrictum.* Atqui *pendère*, & *patibulo* quidem, vix eſt vt conueniat in noſtram Acutam. Niſi ſi tamen patibulum etiam de vno ligno, in quo homo quomodocumque expanſus: quod haud nimis velim ſperni. Si diſplicet: alia interpretatio quærenda ſit crucis hîc *acutæ.* An ideò talis, quia cùm dolore acri necat? vt morbi quidam acuti medicis. Lentè probem: & mauelim opinari genus aliquod crucium triſte, rarum, in quo ſtipes, cui homo acclinatur, ſtimulis clauiſque acutis ſit præfixus. vt cùm acquieſcere vellet (*ſeſſuri* vox in Senecâ) pungeretur ac ſcinderetur in corpore auerſo. Nihil ſuper hoc legi, fateor: commentum eſt merum, niſi ſi quid iuuat illa Reguli machina, quæ ſic armata, & in eam ipſe incluſus. Quæ etſi noſtra crux non fuit (aumarium potiùs quoddam & arca) tamen & *crucem* Seneca appellauit epiſtolâ XCVIII. itemque libro de prouidentiâ cap. III. Certè quidem *Acutæ* vocem in Mæcenatis verſibus non ſic leuiter & in ventum additam, ipſe indicat Seneca, qui eam attollit ac repetit (tu vide) quaſi in eâ ſententiæ momentum.

Iam olim ſic legimus.] Nempe in Curis ſecundis: idque è libris tantùm? imò antè me Pincianus, vir fidei & iudicij bonus. Muretus tamen aliter: ſed qui benè examinat, ſtabit à noſtrâ. cuius ſenttentia, *Hanc vitam mihi ſuſtine & proroga, etiam ſedenti in acutâ cruce.*

AD CAP. VII.

Ipſi verterunt ξύλον δίδυμον.] Quod ipſum pro cruce poſuit incertus ſcriptor apud Suidam: Ευρὼν δὲ Ἰλλοῦστον φθορέα, ἐκρέμασεν ἐπὶ διδύμου ξύλου: *Inueniens Illuſtum corruptorem ſuſpendit in gemino ligno.* Id eſt *cruce*: etſi Suidas interpretatur, τὴν παρὰ ῥωμαίοις φοῦρκαν. Vide ipſum in voce Δίδυμον, & Ἰλλοῦστος.

AD CAP. VIII.

Penulæ aut manui.] In penulâ aut veſte monachorum crux, imò & cruces, ſi rectè capio Nicephorum Gregoram, qui ſic de Imp. Andronico monacho nouello: Ανω μὲν ἐρυθρὸν προὔθηκε τὸν τοῦ θείου σταυροῦ τύπον, κάτω δὲ μέλανα: *Supernè rubrum prætulit diuinæ crucis ſignum, infernè nigrum.* Duas diuerſi coloris cruces appo-

appoſitas videtur dicere: niſi tamen vnam intellegit, ſic diſtinctam. Quod manu autem tulerint, hodieque in Æthiopibus ſiue Abyſſinis ille mos, vti vulgus reliquum cruces è collo pendulas geſtet, monachi hoc amplius etiam manu. Auctor Damianus à Goës in illorum rebus. Illud etiam mihi nouitium lêgi, miſeros oppreſſosq; cruces prætuliſſe, haud aliter quam olim infulas & velamenta. Ligurinus lib. VIII. de Italis hoc notat, qui ius auxiliumque poſcebant ab Imp. Frederico:

——— ex omnibus vndique multi
Vrbibus ac vicis aderant, queruloque ferebant
Innumeras clamore cruces. hoc quippe querelas
More ſolent aperire ſuas.

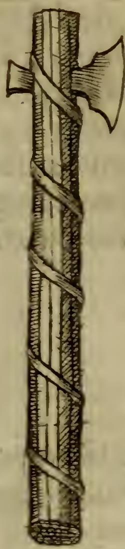
Cum anulo vel anſulâ.) Anſulam Becanus facit, & interpretatur (ita ingenium & ſcopus viri fuit) μυστικῶς, quaſi moneamur apprehendere crucem, & eam tenere. Quid ſi oculum eſſe dicam? Iuuet aliquid Macrobius, qui inter notas Ægyptiacas refert, & ſignificare ait Solem. Lib. I. Saturn. cap. XXI. *Oſirim Aegyptij vt Solem eſſe aſſerant, quoties Hieroglyphicis litteris ſuis exprimere volunt, inſculpunt ſceptrum, inq; eo ſpeciem Oculi exprimunt, & hoc ſigno Oſirim monſtrant: quia Solem, Iouis oculum, appellauit antiquitas.* Et ſanè quia ſignum hoc Tau *Vitam venturam* deſignauit: nónne appoſitè Sol aſſcriptus, qui auctor vitæ?

AD CAP. X.

Vnicornis enim cornua.] Curioſè & pæne dixerim moroſè explicat Iuſtinus. ſimplicius multo Tertullianus, aduerſ. Iud. cap. X. *Tauri decor eius, cornua vnicornis cornua eius, in eis nationes ventilabit pariter vſque ad ſummum terræ. Non vtique Rhinoceros deſtinabatur vnicornis, nec Minotaurus bicornis: ſed Chriſtus in illo ſignificabatur. cuius cornua eſſent crucis extima. Nam & in antennâ nauis, quâ crucis pars eſt, hac extremitates huius cornua vocantur. Vnicornis autem medij ſtipitis palus.*

* Ἄλλων μὲν καὶ τῶν τροπαίων.] Mutilus locus. & aptant quidem hæc ad trophæa vulgaria, ſiue monumenta victoriæ: ego cùm in verba intendo, ambigo: & neſcio quid de faſcibus potius ſubolet dictum. *Per illos* (ita verterim δι' ὧν) *progreſſus in publicum fiunt*: illi verè *ſigna imperij & poteſtatis.* Atque cum inſertâ ſecuri, crucem referunt planiſſimè. Nónne etiam Tropæa? inquies. Quis neſcit? ſed præiuit fortaſſe aliquid de Tropæis illis: hîc magis de faſcibus (mihi quidem) dixiſſe videtur. Nec moueor quod Τροπαίων voce vtatur: nónne & ſuprà Malum in

O nauι

naui ſic vocauit? & Euſebius etiam Labarum illum militarem. Poſſunt & verba alia excidiſſe. Nec pono tamen iſta, ſed propono.

Αὐτοκρατόρων ἀποθνησκόντων τὰς εἰκόνας.) Quæ illæ ſunt? quis me docet? In Nummis, in ſtatuis nihil tale video, nec vſquam in cruce propoſitos Principes defunctos. Subdubitabam an ad aquilas reſpiceret, quæ volantium habitu, & in cælum tendentium paſſis alis conſpiciuntur in Nummis, & additum CONSECRATIO. Scilicet quaſi Iouis illa ales animam defuncti ferret in gremium Iouis. Certè quidem eam formã crucis eſſe & Patres monent & res ipſa docet. Sed non placet. Hoc nunc magis, intellegere eum imagines defunctorum Principum, quæ ordine innexæ in militaribus ſignis. Nec enim viuorum ſolùm illîc effigies, ſed magis mortuorum. De iſto ipſo æuo Conſtantini Euſebius, libro II. De vitâ eius, cap. XVI. Deſcribit Licinij milites in pugnam, more veterum, id eſt, gentilium exeuntes: *οἱ δὲ*, inquit, *πολυπληθείᾳ θεῶν θαῤῥοῦντες σὺν πολλῇ δυνάμει χειρὸς στρατιωτικῆς ἐπῄεσαν, νεκρῶν εἴδωλα θανόντων ἐν ἀψύχοις ἀγάλμασι προβεβλημένοι*: *Hi quidem numero deorum freti cum multâ manu militari ingruebant, mortuorum imagines in ſignis inanimatis præferentes.* Et ſcripſi de hoc more ad Taciti Annales. Ergo hoc Iuſtinus exprobrat, Vos, inquit, cruces colitis, cùm Imperatorum & quidem Diuorum imagines proponitis in haſtis & vexillis, quid niſi in crucibus? Nam ea illis figura. Reſpexi etiam aliquando ad Tertullianum, in Apologetico: *Quod non ſimulacrum prius argilla deformat, cruci & ſtipiti ſuperpoſita?* Sed hoc diffuſum nimis eſt, nec tangit Imperatores tantùm.

AD CAP. XI.

Populariter & ad cauſſam Cicero dixerit.] Quod hiſtoricâ fide, non opinor. Plinius non ei fautor lib. XXXVI. cap. XV. *Nouum & inexcogitatum anteà poſteaq; remedium inuenit ille rex* (Tarquinius Superbus) *vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora, ſpectanda ciuibus, ſimul & feris volucribusq; laceranda.* Nam liquet eum loqui de mortuis & iis qui ſe interficerent laborum tædio, quos ille crucifixit. At non id in viuis vſurpauit primus, vt ait, vltimuſque.

Arboribus ſuſpendunt.] Haud iniuriâ ambigo, ad vtram pœnam referam, laquei, an Crucis. Nam nec verba alterutrum cum-

euincunt, nec alia exempla. Lego in Martyrologio, die XIIII. Martij. de duobus Monachis, *quos Longobardi ſuſpendio necauerunt in arbore.* In ipſis Longobardorum legibus, Tit. c. XIIII. *Si ſeruus regis Morth fecerit, ita decreuimus vt componatur ipſa perſona ſicut adpreciatus fuerit : & ſeruus ipſe ſuper foſſam mortui appendatur, & in eum vindicta detur, & ſit cauſſa finita.* Plurium (antiquorum quidem) nunc non memini : & hæc ipſa incerta, nec diiudicauerint litem.

IVSTI LIPSI

AD LIB. II. NOTÆ.

CAP. II.

CAPVT *obnubito*] Quod pleriſque puniendis factum, præſertim ſi gladio. Hegeſippus lib. v. cap. XLVII. *Dum percuſſor moratur, clauſis iam faſciolâ oculis, ſeſe proripuit ad Romanos.* In vitâ Cypriani: *Poſteà verò B. Cyprianus manu ſuâ oculos ſibi texit.* Sed & cum ducerentur ad carcerem, aut ad mortem, caput tegebatur. Tacitus IIII. Annal. *Trahebatur damnatus, quantum obductâ veſte & aſtrictis faucibus niti poterat, clamitans.* Ammianus lib. XIIII. *Carnifex rapinarum ſequeſter, & obductio capitum, & bonorum vbique multatio.* Imo & torquendis hoc factum. In Curtio lib. VI. de Philotâ: *Dum obligantur oculi, dum veſtis exuitur, deos patrios, gentium iura inuocabat.* Propriè autem de crucifigendis, vetus illud carmen quod iam explico: & in libro Eſther, cum Aman ad crucem rapitur, *Statim operuerunt faciem eius.*

AD CAP. III.

Ἀστραγαλωτὰς μάστιγας.] Addo, ſi noſſe lubet, quaſdam etiam dictas στραγγαλωτὰς, iſtis haud abſimiles, contortas ſcilicet & nodoſas. Suidas. στραγγαλιῶδες, διεστραμμένον· Καὶ στραγγαλωτὴ μάστιξ. Addit deinde verba incerti ſcriptoris: Ὁ δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν μαστιχθῆναι τῇ στραγγαλωτῇ μάστιγι.

AD CAP. V.

Quid opus erat auxiliatore & ſubſequâ, qui adleuaſſet?] Ita vulgata quidem opinio eſt, dumtaxat adleuaſſe. At D. Hieronymus in Matthęum cenſet etiam tuliſſe, ſed ſeorſim & poſt Chriſtum. Nam cùm Ioannes apertè ſcribat Chriſtum tuliſſe, alij tres Euangeliſtæ Simonem Cyrenæum: ipſe conciliat, & *hoc intelligendum eſt*, inquit, *quòd egrediens de Prætorio Ieſus ipſe portauerit Crucem ſuam: poſteà obuium habuerint Simonem, cui portandam crucem impoſuerunt.*

AD CAP. VII.

Super lignum ſeipſum extendit.] Quid ſi de tranſuerſario tantùm ligno capias, in eo figi ſolitos, & deinde ſubduci atque appendi? Pugna omnis ceſſet; & breuiter fortaſſe rem dixi.

AD CAP. VIII.

Clauis aut funibus.] Neſcio an Lucanus non vtroſque memoret in his occultioris ſententiæ verſibus; qui quoniam toti ad crucem, ponamus, & retegamus. Lib. VI. de magâ Theſſalâ.

——Laqueum nodóſque nocentes
Ore ſuo rupit, pendentia corpora carpſit,
Abraſitq́; cruces, percuſſáque viſcera nimbis
Vulſit, & incoctas admiſſo Sole medullas:
Incertum manibus chalybem, nigramq́; per artus
Stillantis tabi ſaniem, viruſq́; coactum
Suſtulit, & neruo morſus retinente pependit.

Quod ait *laqueum & nodos nocentes*: alij *nocentum* edunt: atque ita haud incommodè ad vincula aptes, quibus noxij ad cruces aſtricti. Tamen in aliquot ſcriptis libris, *recentes.* & id malim: credamq́ue ad ſuſpendioſos dumtaxat referendum, & qui ſeipſos illaquearunt. Reliqua iam de Cruce: & *percuſſa viſcera nimbis, & incoctas ſole medullas.* ſignanter dixit de corporibus quæ (vt lib. II. cap. XV. ſcripſi) in crucibus relicta, ſitu marcida & tabida fiebant, quatenus volucres non laniarent. Iam *Incertum manibus chalybem*, clauos intelligi liquebit, ſi emendes *Inſertum.* Nam hos quoque appetitos ad Magicas artes Apuleius oſtendit, in deſcribendâ ferali illâ officinâ, lib. III. *Hic nares & digiti, illic carnoſi claui pendentium.* Sed & ampliùs de his funibus addo. Videri, quorundam iudicio, neceſſarios fuiſſe in omni fixione. Nam volunt manus ligatas, ne ſe ſubducerent ad ictum aut commouerent. tum etiam vt firmiùs & cum adminiculo penderent.

deinde

deinde & alterum funem ad pectus, corpus ambiiſſe ſub ipſas alas, eoque ſubleuatum hominem & attractum in ſummam crucem. Id porrò factum admotis vtrimque ſcalis. Eius ſententiæ vir ſtirpe & moribus antiquis Ioannes Boiſotus eſt, qui amicè hoc ſuggeſſit. Et ſanè de ſcalis, apponere eas pænè neceſſarium videtur, vtique ad Erectam crucem. Quomodo aliàs ſubduxeris, aut fixeris? Etiam de funibus ſunt quæ ſuadeant, præter antè dicta. vt Hilarius de Trinitate lib. x. *Penduli in cruce corporis pœnæ, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clauorum vulnera.* Iungit ſimul & funes & clauos, vt Lucanus. Etiam illud Chriſti vaticinium in Petri mortem, poſcit funes. Ioannis cap. XIX. *Extendes manus tuas, & alius te cinget.* Cinctio iſta vinculorum in cruce eſt. Theophylactus: τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔκτασιν καὶ τὰ δεσμὰ δηλοῖ: *Extenſionem in cruce & vincula notat.* Tertullianus in Scorpiaco: *Tunc Petrus ab altero cingitur, cùm cruci adſtringitur.* Atque ecce in tabula formam duplicem fixionis, pro duplici ſubductione.

Aeſchylus μαχαλιστῆρα appellat, in Prometheo.

p. 47 *Tres repperit.*] An & duas latronum tranſtulit, non cultus ſed memoriæ cauſſâ? Videtur ex Suida, ſi tamen ex meo nunc ſenſu corrigendus. In voce φόρος inquit: *κάτωθεν τοῦ φόρου κεχωσμένοι ὑπῆρχον δύο στρατηγοὶ τῶν δύο λῃστῶν, καὶ βικίον μύρου ᾧ ἠλείψατο ὁ Χριστὸς, καὶ πολλὰ ἕτερα σημειοφορικὰ, τεθέντα μὲν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ἀφανισθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου*: Nam puto legendum δύο σταυροί. Qui verò fuerint στρατηγοὶ, ſiue *duces duorum latronum*? nec id ſit idonei vllius ſenſus. Vertam igitur: *Infra forum defoſſæ erant duæ cruces duorum latronum, & vaſculum vnguenti quo Chriſtus vnctus, & alia multa inſignia, poſita quidem à Conſtantino magno, ſublata verò ſub Theodoſio magno.* Admonitus poſteà per litteras ſum à Ioanne Liuincio amico noſtro, ſeriò & ſine ambitione docto, vitium eſſe ab imperitia tranſſcriptorum. qui cùm in autographo repperiſſent στροῖ, quod compendiariâ illâ ſcripturâ σταυροὶ erat, fecerunt flagitioſè στρατηγοὶ.

AD CAP. IX.

Ἀμεζήτῳ γὲ] Ita benè & docte Franc. Nanſius, cùm anteà eſſet ὁμοζήτῳ. Et ſanè claui iſti graudes: atque ita ipſe Nonnus idem-

idemtidem σιδήρεια κέντρα appellat, *Stimulos ferreos.*

Contrà tendunt alij, & ſuggerunt quaternos.] Atque ego, etſi negaui me decidere, pronior ſum in hanc partem. In templis Græciæ hodie intellego paſſim Chriſtum cruci affixum, diſparatis pedibus ſic pingi. Vidimus id ipſi Venetijs in gentis eius templo, tum & alibi in antiquioribus picturis. Audio & Treuiris clauum qui aſſeruatur, diſertè in memorijs antiquis ſcribi *clauum pedis dextri*. Addo autem, Conſtantinum Imperatorem quoſdam ex his clauis (id quoque multitudinem ſuadet) inſeruiſſe capiti ſtatuæ quam ſuo nomine Conſtantinopoli poſuit. Zonaras: Ὁ δὲ θειότατος αὐτοκράτωρ εἰς οἰκεῖον ὄνομα τὸ ἄγαλμα (τοῦ Ἀπόλλωνος) ἔστησε, τῇ κεφαλῇ τούτου τινὰς τῶν ἥλων ἐναρμοσάμενος οἳ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου προσεπαττάλευσαν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ.

AD CAP. X.

Extenſus ambas manus.] Proprium hoc Crucis, extendi. Itaque Euangeliorum vetus Gothica tranſlatio (auctor Antonius Morillonus) vertit identidem Crucifigere, Vſramian, quaſi dicas extendere, & quidem propriè de pannis, quos in palis vallisq; diſtendit fullo. Ea extenſio ad manus maximè refertur. Artemidorus lib. I. cap. LXXVIII. Εἰ δέ τις ὑψηλὸς ἐπί τινος ὀρχοῖτο, εἰς φόβον καὶ δέος πεσεῖται. κακοῦργος δὲ ὢν, σταυρωθήσεται, διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν τῶν χειρῶν ἔκτασιν: *Si quis ſublimis in loco quopiam ſaltet, in periculum & metum incidet. maleficus autem exiſtens, crucifigetur, ob altitudinem & manuum extenſionem.* Epictetus apud Arrianum, ab hac cauſſâ comparat ſalsè eos qui in balneis ſe diſtendunt & lauandos fricandosq; præbent, cum crucifixis, lib. IIII. Diſſertat. cap. XXVI. Ἵν' ἐν τῷ βαλανείῳ ἐκδυσάμενος, καὶ ἐκτείνας σεαυτὸν, ὡς οἱ ἐσταυρωμένοι, τρίβῃ ἔνθεν καὶ ἔνθεν: *Vt in balneo exutus & teipſum diſtendens, vt ſolent crucifixi, fricèris hinc atque illinc.*

Veſtigium huius tabellæ exſtare audio.] Imò & video: ac miſit ad me Dionyſius Villerius vir veteri doctrinę & mihi valdè amicus ectypon nummi Græcanici veteris, qui aureus aſſeruatur in monaſterio Laetienſi in Hannoniâ, quem ecce habes.

Inſcriptio in eo eſt: Κόσμου τὸ λύτρον αἷμα τοῦ θεοῦ λόγου: *Mundi redemptio, ſanguis diuini verbi.* Miſſus is nummus cum alijs ſacris donarijs eſt ab Henrico Imperatore, tunc Conſtantinopoli, anno Chriſti ∞. CC. VIII.

AD CAP. XI.

Περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου.] Id dicunt Circunduci; ſicut Traduci, cùm oſtentui dumtaxat per ora populi ducebantur, & ſæpe alibi puniendi. Suetonius in Tito, cap. VIII. *Hos* (Delatores) *nouiſſimè traductos per amphitheatri arenam, partim ſubijci in ſeruos ac venire præcepit, partim in aſperrimas inſularum auehi.* Neſcio an Martialis verſus, qui iamdiu cubat in morbo, ſic ſanandus, lib. I. de hiſipſis Delatoribus & Titi facto:

Turba grauis paci placidæq́ inimica quieti,
Quæ ſemper miſeras ſollicitabat opes:
Traducta eſt titulis, nec cepit arena nocentes,
Et delator habet quod dabat exſilium.

Titulis enim vult traductos Delatores. quomodo? nónne omnium vnus eſt communis? non hîc: quia additum, quos & quàm illuſtres quiſque detuliſſet. Exempli cauſsâ: *Hic eſt Titius qui Camerinum detulit. Hic, qui Lateranum*, & talia. In libris legitur: *Traducta eſt gætulis*, in alijs, *Tradita Gætulis*: & emendarunt, *Traducta eſt Gyaris*, quod ego & ratio facilè refellant.

Πίνακος αὐτὸν προάγοντος.] In tabellâ enim hæc talia ſcribi ſolent: ſicut & Titulus Seruatoris. Cyprianus de montibus Sinâ & Syon: *Pontius Pilatus impulſâ mente à Deo accepit Tabulam, & titulum ſcripſit tribus linguis: & in capite ligni clauis tribus Tabulam cum nomine regis Iudæorum confixit.* Ex cuius verbis vides etiam Tabulam non ſuper lignum (vt multi repræſentant & pingunt) ſed in ipſo ſupremo ligno clauis fixam.

De quo more alij.] Inter eos P. Faber libris Semeſtrium; vbi & ſparſim plura de Cruce, & quædam ſelecta atq. edecumata.

AD CAP. XIIII.

Diſparata hæc ſupplicia.] Notauit & publicè ante nos monuit Cæſar Baronius, vir ſacra profanaq; doctus, in Martyrologio. Sed cur frangebant ijs, quos ſtatim mortuos vellent, crura? An non cauſſa in Plinio? Ille lib. XI. cap. XLV. notat in ijs vitalitatem eſſe: atque addit. *Namque in ipſâ genus vtriuſque commiſſurâ, dextrâ læuâq́, à priore parte, gemina quædam buccarum inanitas ineſt: quâ perfoſſâ, ceu iugulo, ſpiritus fugit.* Aliud autem eſt à fragio crurum, *Exſecare crura*: quod in Ammiani lib. XXII. leges, in oratione Iuliani: *Quiſque agmini cohærens incedat, ſciens quod, ſi remanſerit vſquam, exſectis cruribus relinquetur.* Hoc enim proinde eſt, quaſi dixiſſet, neruis aut ſuffraginibus inciſis. Vetus ſæuitia, & Annibali vſurpata in Romanos. Ennius: *His pernas ſuccîdit iniqua potentia Pœni.* Potentia Pœni, more

ni, more Græco, eſt Pœnus. Liuius de eaipſâ re, in clade Cannenſi: *Quoſdam iacentes viuos ſucciſis feminibus poplitibúſque inuentos fuiſſe.* nempe ne attollerent ſe, & vt deſolati morerentur. Vſurpatum eſt Tyrannis in Chriſtianos. Sozomenus lib. I. cap. x. de Paphnutio & Maximo: quos, inquit, Μαξιμῖνος ἐν τοῖς μετάλλοις ἐργάζεσθαι κατεδίκασε, τοὺς δεξιοὺς αὐτῶν ἐκκόψας ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ἀριστερὰς ἀγκύλας ἀποτεμών: *Maximinus ad opus metalli condemnauit, dextros eorum oculos excutiens & ſiniſtri pedis ſuffragines abſcindens.* Euſebius oſtendit aduri etiam ſolere, lib. VIII. cap. XII. vbi quorundam meminit τοὺς λαιοὺς πόδας καὶ τῶν ἀγκυλῶν καυτῆρσιν ἀχρειωμένων: *qui ſiniſtris pedibus, circa poplites, ferro aduſtis, inutiles facti eſſent.*

Liberi non immunes.] Lego in Euſebij lib. VI. cap. XIX. de Apollonio Martyre, cùm is ſub Commodo Principe delatus eſſet vt Chriſtianus, accuſatori, ex lege, crura fracta fuiſſe. Verba huic rei: ὅτι μὴ ζῆν ἐξὸν ἦν, κατὰ τὸν βασιλικὸν ὅρον, τοὺς τῶν τοιῶνδε μηνυτὰς, αὐτίκα κατάγνυται τὰ σκέλη: *quoniam viuere nefas, iuxta legem Principis, talium delatores, ſtatim crura ei fracta ſunt.* Sed cuius Principis hæc lex tam commoda in Chriſtianos? Non opinor ipſius Commodi. Nunquid M. Aurelij? de quo Tertullianus Apolog. cap. V. *Qui ſicut palàm ab eiuſmodi hominibus* (Chriſtianis) *pœnam dimouit; ita alio modo palàm diſperſit, adiectâ etiam accuſatoribus damnatione, & quidem tetriore.* Et quod ait de *damnatione tetriore*, poſſis vel ad Crurifragium iſtud referre: vel ad Viuicomburium, quo affici accuſatores Chriſtianorum iubet eiuſce Principis epiſtola apud Onufrium in Faſtis expreſſâ.

AD CAP. XV.

A Sole ac pluuiâ corrumpi.] Exemplum huic rei etiam in libris ſacris, vt Reg. II. cap. XXI. *Dedit eos* (ſeptem viros) *in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino. Tollens autem Reſpha filia Aia cilicium ſubſtrauit ſibi ſupra petram ab initio meſſis, donec ſtillaret aqua ſuper eos de cælo, & non dimiſit aues lacerare eos per diem, neque beſtias per noctem.* Hoc de pluuiâ: de ſole, in Artemidoro lib. V. Ἔδοξέ τις λαμπάδας ἀπὸ τῆς ἑστίας μὴ δυνάσθαι ἀνάψαι, καὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀνάψαι. ἐσταυρώθη. καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τῷ οὐρανίῳ πυρὶ ἐθάλπετο: *Viſus aliquis faces è foco non poſſe accendere, & à cælo eas accendit. crucifixus eſt. atque hoc modo igne cæleſti concalefactus.*

IVSTI LIPSI

AD LIB. III. NOTÆ.

CAP. II.

VERBERATVM *patibulóque conſtrictum.*] An ergo huc referas Dionis etiam illud lib. XLIX. de Antonij ſæuitiâ in Iudææ regem Antigonum? τὸν δὲ Ἀντίγονον, inquit, ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας (ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἐπεπόνθει) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξεν: *Antigonum flagellauit cruci ſiue furcæ alligans (quod nemo alius rex à Romanis vnquam paſſus erat) ac poſteà interfecit.* Verba ita præferre videntur: nec abhorreat ab Antonij impotentiâ, vt ſeruiliter ſæuierit etiam in regem. Tamen verius puto vt capias vertaſque *Palum.* Vt palo, inquam alligatus fuerit, ſolenni Romanis more, & tum ſecuri percuſſus. Quod ipſum huic Antigono factum, etſi Dio non expreſſit, notauit Strabo, citante Ioſepho (nam hodie non exſtat) lib. XVI. Antiq. cap. I. Ἀντώνιος Ἀντίγονον τὸν Ἰουδαῖον ἀχθέντα εἰς Ἀντιόχειαν πελεκίζει, καὶ ἔδοξε μὲν οὗτος πρῶτος ῥωμαίων βασιλέα πελεκίζειν: *Antonius Antigonum Iudæum Antiochiam perductum ſecuri percutit. & viſus eſt primus Romanorum ſecuri ſubieciſſe regem.* Idem Plutarchus, in Antonio.

Furcillæ, quibus homines ſuſpendebant.] Nec negauerim tamen, etiam ita accipi poſſe, quaſi his furcillis ſublatum erectumque ipſum patibulum, poſtquam homo in eo affixus. Non enim dicit *in quibus*, ſed *quibus ſuſpendebant.* Certum enim eſt ſiue funibus ſubduci in ſtantem crucem debuiſſe, ſiue furcis. niſi quis admotas arbitretur & ſcalas. Λεπτολογήματα hæc videantur, ſed neceſſaria rei capiendæ.

Patens hæc tranuerſáque pars ſic dicta.] Strictè & propriè inquam. Aliàs quis neſcit totam crucem ſæpe venire in hoc nomen? Salluſtius vtro modo acceperit haud dixerim, in loco vitiato. Fragmentum eſt apud Nonium, è IV. Hiſtor. *In quîs notiſſimus quiſque aut malo dependens verberabatur, aut immutilato corpore improbi patibulo eminens affigebatur.* Lego *mutilato corpore*: quia mos ille frequens Orientalibus, vt priuſquam crucifigerent admutilarent, aut etiam per tormenta necarent. Exempla habes in hoc libro, cap. XII. & alibi. At illud *improbi*, quî reformandum ignoro. Tentaui olim *in proris.* An & *imprope*? quod ſic compoſitum pro ſimplici, vt *inante* & talia, apud Tertullia-

tullianum reperies Exhortat. ad Caſtitat. cap. x. An etiam *improbè*? vt ſit corpus fuiſſe improbè mutilatum? Credo enim hæc narraſſe de ſæuitiâ Mithridatis in Cyzicenos, quos terrâ marique obſêdit.

Ad cap. v.

Facie quâ noſtrum hodie patibulum.] Quæ ſententia fuit Antonij Morilloni, viri ſummi futuri ſi diutiùs vixiſſet. Argumenta habebat (vidi & legi in epiſtolâ eius ad Lindanum, quam heredes adſeruant) quòd id referret formam Iugi: ferre autem iugum, ignominia & quaſi comminatio huiuſce mortis. itaque illinc petenda forma. Amplius, Liuius ait lib. I. Romanos *ſpectaſſe furcis duodenos à terrâ ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes*: eas furcas proclinantia vtrimque ligna fuiſſe cum tertio tranſuerſario ſupernè immiſſo, quod genus *Capreolos* Latini vocant, & nos hodie *Schragas*: ergo hanc eſſe faciem Furcæ. Tertiò Hebræos hodieque ſuum Tau ſic pingere: cum eo autem comparari paſſim: tale igitur eſſe. Credo etiam addere (non firmiter nunc commemini, ſed addi poteſt) Auſonium cum Φ. litterâ Græcâ Crucem comparare: at ea quoque iſtuc abit. Sed hæc ſententia, etſi arguta, proba mihi non eſt ob multas cauſſas, atque hanc vnicam firmiſſimam, quòd refellunt ſpectiones & monumenta omnia antiqua, omnia inquam conſenſu. Quid Chriſtianis nobis fiet, ſi ipſa imago crucis aliter vbique non pingenda ſolùm, ſed manibus cottidie deformanda? At enim iugum tale olim. Ita, ſed quid ad rem? militaris ſaltē ignominia illa fuit: & liberorum ea hominum, non ſeruorum, vt iactura furcæ. De Liuio, nihil impedit Furcas noſtro vulgarique more intellegi, quibus ligna tranſuerſa iniecta, & ſuper ea aſſeres, ad ſpectandum inſiſtendumque. Fit & hodie, & olim primas domos ſic erectas ex Poſidonij ſententiâ puto Senecam alibi tradere, & vti pariter voce *furcæ*. De Hebræis, verum eſt, ſed hodiernis. Priſcas eorum litteras alias & diuerſiformes fuiſſe, periti eius linguę atque ipſe Hieronymus tradiderunt. Iam de Auſonij verſu, is talis:

Et crucis effigie Palamedica porrigitur Φ.

Lectionem non muto, etſi alij libri proferunt *gruis*: nec id malè. Sed eſto *crucis*: veriſſimum eſt in noſtrâ etiam formâ. quomodo? in cruce inquam veſtitâ, & in quâ homo appenſus. Vide faciem & pendula à ligno brachia, eſt hæc ipſa litteræ forma. Sed enim cum multa de Furcâ, & variè dubieque dixerim, hoc etiā lubet. Quid ſi ipſa crux noſtra vulgaris, vetus furca ſit? Plutarchus cum temonis aut * iugi ſuſtētaculo confert: certè in an-

* Facit huc quod ſuprà in Minutij verbis: *Cùm erigitur iugum, crucis ſignum eſt.*

tiquis curribus tale reperio, qui ſunt in Columnâ Traiani aut Antonini. Vide imagines. Dixeris hoc non falſò iugum ſuſtinere aut ſufferre, quà collo ſupero boum impoſitum eſt,& iugũ illi adnexum. Sed & ipſum temonẽ: (nam lectio Græca variat, vt dixi) hoc ipſo, quòd ita in collo firmum, temonem attollit & prohibet à caſu aut delapſu. An & ad Dionyſij deſcriptionem aptari poteſt? poteſt dupliciter. Siue vt à pectore ſtipes longior & ipſe temo propendeat: ſiue potius vt à tergo, quod res magis poſcit. In figuris vide & cogita.

Subij-

Subiicio & formam crucifixionis quam imaginabatur & delineabat Morillonus.

AD CAP. VII.

Impudicas ancillas ſic puniri.] Et eſt ſanè ignaua mors, & *Fæminea* etiam Panegyriſtæ dicta. *Alteri manibus ſatellitum Britannorum gula domi fracta, & inuſta fœmineæ mortis infamia, vt ſcilicet maluiſſe vir ferri amantiſſimus videretur laqueo perire quàm gladio.* Victor *poſtremam* appellauit, viliſſimamque, in Maximiano: *Pœnas mortis genere poſtremo, fractis laqueo ceruicibus, luit.*

Patibulum vulgò Furca dicitur.] Quo ipſo ſenſu inferiores Græci dixerunt φυλκίζειν *in furcam agere*, aſperiore illâ litterâ mutatâ. Cedrenus in Iuſtiniano Rinotmetâ: Εν τῷ τείχει πάντας ἐφύλκισεν. quod vertẽdum eſt, *In muro omnes de furcâ ſuſpendit.* Docet Zonaras qui in eaipſâ re: Ἐν ξύλοις παρὰ τοῖς τείχεσιν ἀπηώρησε: *In lignis apud muros ſuſpendit.* Credo autem hanc Furcam primò non niſi dimidiatum Patibulum fuiſſe, id eſt, facie adhuc aliquâ Furcæ: paullatim, & quo plures appendi poſſent, immutaſſe.

AD CAP. IX.

Iniectis per crura funibus.] An magis placet hic ſenſus, Funes ipſos per crura eorum traiectos & tranſmiſſos? Tale in Curtio lego Alexandrum vſurpaſſe in Batin quendam, lib. IIII. *Per talos ſpirantis lora traiecta ſunt, religatúmque ad currum traxêre circà vrbem equi.* Id factum à rege exemplo Achillis, qui Hectorem ſic fœdauit, vt Curtius inibi notat. Sed tamẽ Ammianus *Iniectos* ait, non *Traiectos*: nec id ſupplicij credam vulgò vſitatum.

AD CAP. X.

Moriturum in ipſis, non per ipſas.] Præter exempla quæ dedi, hoc

 di, hoc

di hoc rarum videatur in Philippo, de quo Euſebius in Chronico, anno XII. Claudij: *Philippus Apoſtolus Chriſti apud Hierapolim Aſiæ ciuitatem, dum Euangelium populo nunciaret, cruci affixus, lapidibus opprimitur.* Quaſi in ipſâ cruce lapidibus obrutus eſſet. Atque hoc quidem in vulgatis libris, in veteri & probo meo manuſcripto veſtigium non eſt horum verborum.

AD CAP. XIII.

Viri fide digni aſſerunt.] Inter eos eximius Theologus Alfonſus Ciacco, qui de ſignis Crucis nunc nuper accuratè ſcripſit.

Iam illa Amanis prealta.] De quâ accipienda quæ in Codice Iuſtinianæo leguntur, De Iudæis & cælic. vbi ſcribuntur *Iudæi quodam feſtiuitatis ſuæ ſollemni, Aman ad pœnæ quondam recordationem incendere, & ſanctæ crucis adſimilatam ſpeciem in contemptum Chriſtianæ fidei exurere,* atque id facere deinceps vetantur. Totidem pænè verbis in Cod. Theod. lib. XVI. tit. VIII. Ex quibus vides Iudæos Amanis inimici ſui mortem annuâ memoriâ repræſentaſſe, & in cruce ſuſpenſum cum eâ ipſâ combuſſiſſe: ſpecie Amanem, re & mente Seruatorem & noſtram crucem. Ideò meritiſſimò interdicti.

Nouus etiã orbis.]In quo ſanè hoc mirum, cruces repertas fuiſſe plurifariàm in templis atque in ſepulchris. De Indiâ Occiduâ loquor. Quâ origine aut fine? neſcimus, niſi ſi iamtunc prouidus ille Deus extare voluit omen & ſignum dominaturæ illîc crucis.

AD CAP. XIIII.

Edicto prohibitum manet.] Atqui in Panegyricâ oratione, ſanè diſertâ, quæ Theodoſio dicta, mentio etiam crucis quaſi licitæ & manentis. *Et poſt hanc tu vocem, non illum in crucem tolli, non culleo inſui, non diſcerpi in fruſta iuſſiſti.* Et fieri ſanè poteſt vt apud gentiles, & Chriſto aduerſos, ſupplicium etiam manſerit. ſicut de Slauis in Helmoldi Chronico ſcriptum lib. I. *In illis diebus Slaui quendam Danum ſuffixerunt cruci:* In ignominiam ſcilicet diuinæ crucis.

AD CAP. XV.

In hoc vince.] Nummis hoc pluribus expreſſum cernitur, atque etiam quibuſdam vberius, *In hoc ſigno vince.* Sanè Chriſtiani libenter appellarunt *Signum dei*, aut *Chriſti*, ipſam crucem, quaſi Imperatoris illius teſſeram aut vexillum. Iuſtinianæo Codice vetatur, *ſignum ſaluatoris Chriſti humi vel in ſilice inſculpi.* Quid, quod Græci interpretes ſic legem Scæuolæ accipiunt,

piunt, XXXVIII. De aur. arg. mund.? *Fieri volo iubeóque ſignum dei ex libris centum.* Accipiunt inquam, & reddunt *Crucem.* An verè? minimè. ſcimus *ſignum dei* ſtatuam eſſe apud Scæuolam ſiue Solis, ſiue indigenæ cuiuſpiam & familiaris dei. Sed pietas, nō error, Grçcos eò traxit. Monuit ſuper hac interpretatiunculâ Petrus Oranus, iuris & litterarum conſultus, & germanum in modum mihi amicus.

Ex χρυσοῦ χεδιάσας σταυρὸν.]. Quem ſuo æuo extitiſſe in Palatio Socrates aſſeuerat, Eccl. Hiſt. lib. I. cap. I. Τούτῳ πεισθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει μὲν τὸ σταυροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν ἐν τοῖς βασιλείοις φυλάττεται: *Huic oraculo fidem habens, conficit ſimile illud cruci tropæum, quod vſque nunc in regiâ ſeruatur.* Idem Cedrenus: τότε σταυρὸν χρυσοῦν σχεδιάσας, ὅς ἐστι μέχρι καὶ νῦν: *Tunc crucem auream efformans quæ etiamnunc exſtat.* Non opinor tamen hanc eſſe, de quâ Suidas: σταυρὸς ἐπὶ τὸ βόρειον τοῦ φόρου μέρος ἵσταται, ὡς εἶδεν αὐτὸν Κωνσταντῖνος, χρυσέμπλαστος ἐν τοῖς ἀκρωτηριακοῖς στρογγύλοις μήλοις, ἔνθα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καθεωρῶντο χρυσέμβαφοι: *Crux ad partem Borealem fori ſtabat, vt vidit eam Conſtantinus, auro illita in extremis rotundis pomis, vbi & ipſe & filij eius conſpiciebantur aurati.*

———*gemmanti textus in auro Signabat labarum.*] Dixi ipſi velo nomen intextum: & poëta hîc apertè. Tamen ex deſcriptione Euſebii, videbis & ſuprà velum ſæpe ex auro ſtatui: & exempla in nummis vtriuſque poſituræ dedi. illius tamen magis crebra. Ipſa Labari vox qualis? vereor vt peregrina, certè nouitia, & ſub Traiani aut illud æuum nata. Vetuſtior Tertulliano, qui hodie extant, non commeminit. Gregorius Nazianzenus, doctus & fortis Orator, ait Καμάτων λυτήριον εἶναι, καὶ κατὰ ῥωμαίους ὀνομάζεσθαι: *Laborum leuamen pauſámque eſſe, & à Romanis ſic appellari.* Igitur à labore deriuauit, eò procliuiùs, quia ipſi Græci λάβωρον ſcribebant. Sed noſtri poëtę nónne corripiunt? Quomodo etiam pauſam laboris, non aliâ additione, vox ea ſignificet? Nec ſcio an non mos militiæ repugnet, quia certè ſublato ſigno illo Imperatorio & conſpecto, miles ad laborem ipſum & expeditionem, ſiue prælium etiam, vocabatur. Ita ſi lubet illinc ducere; magis ſit, quòd eo viſo miles laborem quoque videbat, & id acclamabat, *Labor, labor:* atque hinc nomen.

Orat. III. in Iulian.

Duæ litteræ Chriſti nomen exprimentes.] Ita eſt, & conſpicuæ ſunt in Nummis. Ipſum etiam Chi ſolitarium, ſignabat Chriſtum. In Antiochenorum dicteriis recenſet Iulianus, Miſopogone: Τὸ Χῖ, φασίν, οὐδὲν ἠδίκησε τὴν πόλιν, οὐδὲ τὸ Καππα. & addit: ἡμεῖς δὲ ἐδιδάχθημεν ἀρχὰς ὀνομάτων εἶναι τὰ γράμματα, δηλοῦν δ' ἐθέλειν τὸ

λειν τὸ μὲν Χριστὸν, τὸ δὲ Κωνστάντινον: *Chi, inquiunt, & Kappa nihil iniuriæ intulerunt ciuitati. Nos autem didicimus initia nominum eſſe has litteras, & ſignificare velle illud quidem Chriſtum, hoc Conſtantinum.* Ita Iulianus, qui has ipſas litteras è Labaro poſteà conatus remouere. Fruſtrà, & vicit nomen quod æternùm viuit & vincet.

AD CAP. XVII.

Ω ξύλον μακαριστὸν.] Verè, quia nos per illud μάκαρες. Atque ita προσκυνητὸν καὶ τίμιον, *adorandum & venerabile*, Imperator appellat nouellâ quintâ. Eaque cauſſâ vetitum in lapidibus ſculpi, quæ in ſolo. Lex exſtat in Codice Iuſtinianæo: & apud Paullum Diaconum ſic Tiberius: *Crucem domini quâ frontem noſtram & pectora munire debemus, eam ſub pedibus conculcamus?* Tale & Synodus habita in Trullo, can. LXXIII. Quamquam autem è pauimentis templorum remota, non etiam è tectis. Fulſit iam olim ibi, clarum certumque ſymbolum Chriſtiani cultus. Nicephorus Gregoras lib. IX. in deſcriptione tempeſtatis quæ Conſtantinopoli: Τηνικαῦτα μέντοι πεπτώκασι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοὺς νεὼς ἱδρυμένων ἐκ σιδήρου σταυρῶν, ὑπενεγκεῖν οὐ δυνάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος βίαν: *Tunc cecidêre multæ crucium, quæ templis imponi è ferro ſolent, ſufferre non valentes vim venti.*

FINIS.

APPROBATIO.

HOS I. *Lipſij, Academiæ Louanienſis Profeſſoris clariſſimi, de Crucis ſupplicio conſcriptos tres libros vnà cum Notis additis teſtor nihil ſacræ ac orthodoxæ fidei repugnans aut ab ea diſſentiens continere, inſuper & varia eruditione refertos ac prælo digniſſimos eſſe cenſeo. Louanij 12. Calendas Decembres 1592.*

Henricus Cuyckius D. Petri
Louanij Decanus, Academiæ
Cancellarius, & Pontificius ac
Regius librorum Cenſor.

MAX AEMYLIANI DE VRIENDT,

SENATVI GANDAVENSI A SECRETIS, AD IVSTI LipsI de Cruce libros,

Epigramma.

SVpplicij ferale genus, trabs hoſpita leti,
Crux olim, & dirus ſontibus horror erat.
Tormentum inuiſum, durum, execrabile lignum,
Quo grauius nullum terra nouerca dabat.
At poſtquam ſata patre Deo, ſata Virgine proles
Diluit in celſa crimina noſtra cruce:
Victima pro ſeruis dominus, pro ſontibus inſons,
Pro læſis medicus, pro grege paſtor amans;
Ilicet ex illo, Crux lux, mors vita, trophæum
Furca, decus probrum, pœna medela fuit.
Hoſpite preſſa Deo tanti Crux numinis, olim
Crux ſcelerum Nemeſis, nunc ſcelerum vna ſalus.
Hoc olim tam grande decus, tam nobile pignus
Terra diu cæco texit auara ſinu:
Dum veluti poſtliminio tandem extulit illam,
*Et luci lucem *Cæſar habere dedit.* *Conſtantinus.
Fallor? an & IVSTVS *ceu Cæſaris æmulus, atra*
Nocte laborantem tollit ad aſtra Crucem?
O factum iuſtè: ſic rident lumina iuſtis,
Inuidiâ iniuſtis lumina fractâ dolent.

Anumam rex Delius indit.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis &c. Noſtro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam noſtram Cæſaream. Poſtquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illuſtria inprimis illa & quaſi diuina ſunt, quæ in literis liberalibuſque diſciplinis conſiſtunt, quibus ſcilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, ſed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita diſtinguuntur, vt tanquam Dij quidam ſplendeſcere in terris videantur: rem ſanè præclaram ſeque dignam illi præſtant, qui diligentem iis ipſis in literis ac diſciplinis operam ponunt, præclariſſimam verò & Reipub. vtiliſſimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, ſcribendo lumina præferant, eoſque ex ignorantiæ tenebris quaſi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis noſtræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, conceſſuque ſumus, inprimis pertinere exiſtimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis ſpectata fides, quique iudicare de Literis poſſint, acceperimus, inſignes te animi ingeniíque tui dotes tibi à natura inſitas à primis temporibus ætatis tuæ ita literarum ac diſciplinarum ſtudiis excoluiſſe atque exornaſſe, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara floreſcentis minimeque vulgaris eruditionis ſpecimina præbueris, dum obſcura in antiquis ſcriptoribus loca, quæ quædam tanquam luſtra erant, illuſtraſti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, reſtituiſti, dum vetuſta Latinæ antiquitatis rudera in nouam ſubinde ſtructuram ſingulari artificio eleganter conuertiſti: ad exquiſitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quoſque viros opinionem excitarit, perueniſſe, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio ſcriptis atque in lucem editis oſtendiſſe, vt in eo quod tam feliciter tractes ſcriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire ſit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magiſque digna & viris doctis grata ac Reipub. vtilia ſcribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus ſcripta fuerunt, à mendis purgare, & lectiſſimos quoſque ex Muſarum hortis, in quibus aſſiduè verſeris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haud quaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, cauſa, Cæſareo te noſtro elogio decorandum, & quamuis per te ſatis ipſe animatus ſis, animandum magis patrocinioque noſtro defendendum pro benigna noſtra in te ſuſciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc noſtro priuilegioque te & Typographum tuum aduerſus quorumcunque fraudem, qui lucri cauſa, quod fieri ſolet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate noſtra Cæſarea decernimus, ſtatuimus, vetamuſque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma,

forma, ſiue integros, ſiue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra ſacri Romani Imperij, Regnorumque ac Dominiorum noſtrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, abſque tuo tuorumue hæredum conſenſu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiuſque libri exemplaria, quemadmodum moris eſt, ad Imperialem noſtram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc noſtrum tranſgredi, violare, aut contemnere deprehenſus fuerit, eum non ſolùm eiuſmodi libris, tibi, hæredibúſue tuis, auxilio Magiſtratus, vbicunque reperti fuerint, vendicandis, priuari, ſed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius ſemiſſis quidem Fiſci noſtri Procuratori, fraudis vindici: alter verò ſemiſſis, tibi hæredibuſue tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuerſis & ſingulis noſtris & ſacri Romani Imperij ſubditis & fidelibus dilectis, tam Eccleſiaſticis quàm Politicis, cuiuſcumque ſtatus, gradus aut ordinis extiterint, præſertim verò iis, qui in Magiſtratu conſtituti, vel ſuo vel ſuperiorum ſuorum loco aut nomine, ius dicunt, iuſtitiámue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium noſtrum impunè violare, ſpernere aut negligere patiantur: Sed, ſi quos contumaces compererint, conſtituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuſcunque modis coërceri curent, ni & ipſimet grauiſſimam noſtram in ſe conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu noſtra ſubſcripto, & Cæſarei noſtri ſigilli impreſſione munito, confirmamus. Datum in arce noſtra Regia Pragæ, die prima menſis Auguſti. Anno Domini Milleſimo, Quingenteſimo Nonageſimo ſecundo. Regnorum noſtrorum Romani decimo ſeptimo, Hungarici vigeſimo, & Bohemici itidem decimo ſeptimo.

Subſign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum ſacræ Cæſareæ M^tis proprium.

Io. Baruitius.

Additum ſigillum Cæſ. M^tis in cerâ rubrâ.

TIbi IOANNES MORETE, *pro amicitiâ qua mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis eſt ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos libros* DE CRVCE *& in eos* NOTAS *typis tuis excudas ac diuulges. Ne quis alibi alius præter te, cupio ſiue iubeo, ex lege quam magnus Cæſar dixit.*

Iuſtus Lipſius.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

REGIAE Maieſtatis Priuilegio cautum eſt, Ne quis *Iuſti LipsI de Cruce Libros tres vnà cùm Notis*, citra voluntatem Ioannis Moreti Typographi Antuerpienſis, intra octennium vllo modo imprimat, vel alibi impreſſos importet, diſtrahat, venaléſue habeat per omnes eius ditionis fines; qui ſecus faxit, confiſcatione librorum, & graui pœna mulctabitur: vt latiùs patet in litteris datis Bruxellæ, XXIII. Iunij, M.D.XCIII.

Signat.

I. de Buſchere.

&

S. de Grimaldi.

Errata ſic corrigantur.

Pag. 18.	lin. 8. παρεσευγμένα.	Corr. παρεζευγ.
23.	lin. 22. *omiſit. An de.*	corr. *omiſit, an.*
	lin. 25. *ſublatum*. Εἰς δόρυ.	tolle punctum.
25.	lin. 12. in marg. Lib. 11.	adde, *Val. lib. 11.*
26.	lin. 16. *Romano, ſenſu.*	tolle commation.
37.	lin. 16. *multimodus.*	corr. *multinôdis.*
	lin. vlt. *lorum, flagellum.*	fac. *loreum flagel.*
38.	lin. 19. ἀντιπρόσοποι.	ſcrib. ἀντιπρόσωποι.
41.	lin. penult. *Inuenticulæ.*	fac. *Inuentiunculæ.*
59.	lin. 10. *Et ſæpius: Modus.*	corr. *Et ſæpius.* verba quæ ſequuntur, mea ſunt.
63.	lin. 17. *Romanis Gloſſæ.*	corr. *Romanis.*
70.	lin. 3. πιθανυτάτην.	corr. πιθανωτάτ.
85.	lin. 12. *populus.*	corr. *populis.*
88.	lin. 27. *vnum.*	corr. *viuum.*
96.	lin. 4. βαρτηρία.	leg. βακτ.
	lin. 5. ῥαβδὸς.	leg. ῥάβδος.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD VIDVAM, ET IOAN-
NEM MORETVM,
M. D. XCIIII.

LABORE ET

paid [illegible] — did [illegible] / [illegible] — [illegible]
for
1—0—6

1—0—6

OD 1/209
七R

